

מחברים

גליון ר"ס
פרשת נח
תשפ"ו

הגליון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

על המדף <<<

נתיבות דעת מועדי זמני השנה (2 כר)

נתיבות דעת מועדי זמני השנה ביאורים ודרושים נחמדים. מלוקטים ממאות ספרים, מראשונים ועד אחרונים. ערוך באופן הנוח להבנה, ובסגנון השווה לכל נפש. נערך בידי הרה"ג רבי שמואל דוד גרוס שליט"א.

שו"ע המבואר 'מתיבתא'

אהע"ז הלכות קידושין ס' כו-כח

ספר הטור עם הערות וצינונים, עם ספר שולחן ערוך ונושאי כליו, בתוספת מדורי ביאור נרחבים והערות נחוצות, ועוד שלל רב של הוספות לתועלת הלומד. הביאור 'מתיבתא' ערוך בשפה ברורה ונוחה, כשאליו נוספים: 'ילקוט ביאורים', ועוד מדורי ליקוט שונים ומגוונים, כשהכל ערוך ומוגה על פי דפוסים ישנים, במהדורה מהודרת ומאירת עיניים, לתועלת הלומדים.

תולדות יעקב יוסף ביאור משולב ויקרא

'תולדות יעקב יוסף' להרה"ק רבי יעקב יוסף מפולנאה זיע"א, על התורה ומועדים, עם ביאור משולב בתוך דבריו הק', במהדורה חדשה מוגהת ע"פ דפו"י עם תיקונים רבים, בעריכה חדשה בכתב מרובע ובניקוד מלא, ובחלוקה לקטעים, עם סימני פיסוק, רבבות מראי מקומות, עם כותרות משנה לכל קטע, ועם תולדות המחבר. סדרה זו אמורה לכלול בע"ה כ-15 כרכים מספרי הרה"ק מפולנאה זיע"א, ועתידה בע"ה לכלול את כל ספריו, כולל ספרי בן פורת יוסף, וכתונת פסים.

להזמנות ספרים עד הבית: 1800-22-55-66

חשיפה:

כיצד הגיב המהר"ם שפירא לתלמיד ששמו ושם אביו היו זהים?

עמ' ל"א

→ השבוע בגליון: ←

אקטואלי:

אב המבקש מבנו שיטלפן אליו מהישיבה יום יום

עמ' ח'

האור החיים הק':

מנין ידע נח שיכול לפתוח את החלון

עמ' ב'

פניני אביר יעקב

עמ' ה'

פנינים ואמרות

פנינים תכנים ואמרות נפלאות על פרשת השבוע

הבטיח לשם בן נח' שיקרא את צאצאו על שמו

יולד נח שלשה בנים את שם את חם ואת יפת (ו. י).

הרה"ק רבי יצחק אייזיק מקאמאראנא זי"ע, היה נוהג בכל ליל דר"ה, להכריז על שולחנו הטהור, מי מקדושים אשר בשמים ממעל, יהיה השנה המליץ יושר עבור כלל ישראל.

פעם היה נבון מאוד, עד כי צהלה ניכרת בפניו הקדושים, כי עלה ביחודיו בעליותיו למעלה מעלה, עד הגיעו להיכלו של שם בן נח, וביקש ממנו להמליץ טוב על ישראל, ולעמוד בעדם במערכה מול המקטרגים, וקיבל בקשתו.

בשכר זה הבטיח לו, שהראשון מצאצאיו שיולד אצלו בן זכר יקראו על שמו, כי לא היה עד אז מי שנקרא על שמו. וכשנולד נינו הרה"ק ר' שם קלינגבערג האדמו"ר מאלאשיץ קראקא זצ"ל הי"ד, קיים בקריאת שמו הטהור הבטחתו לשם בן נח.

(שיחתו של עבדי אבות - ח"ב עמ' לב)

מדוע נצטווה על ז' בהמות טהורות רק לאחר עשיית התיבה

מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהרה הוא שנים איש ואשתו (ז. ב).

יש לדקדק מדוע לא אמר לו הקב"ה מתחלה שיקח ז', עד אחר שכבר נאמר (לעיל ו. כב) וַיַּעַשׂ נֹחַ וּפְרִישׁוֹ שְׁעֵשֶׂה הַתִּיבָה וְאִכּוֹ עֲשֵׂה הַתִּיבָה עַל דַּעַת שְׁלֹא יִהְיוּ בַתּוֹכָהּ אֵלָּא שְׁנַיִם שְׁנַיִם, ולא קיבץ מאכל אלא לשיעור שנים שנים, ורק אחר כל זה אמר ליה תקח לך ז' ז'.

ונראה לי בתחלת הגזירה לא היה העולם כדאי להשאר שבעה שבעה, ומכל שכן לקבל קרבן כדי לישבע לא אוסיף עוד לקלל ולהכות, על כן לא צויה רק ב' ולא ז', אך ביום מיתת מתושלח נתכפר קצת ע"י מיתת הצדיק שמכפר והוקל מעליהם מיתת הדין להשאיר ז' ז' ולהקריב קרבן אחר המבול לתת שארית לעולם אחר המבול כפי רמב"ן (ז. א), דלחכי כתיב בהני ז' ז' לחיות זרע שמהקרבנות האלו הושתת העולם אח"כ - והדיבור הזה לנח היה ביום מיתתו של מתושלח דכתיב (להלן ז. ד) לָמָּיִם עוֹד שְׁבַעַה וּפְרִישׁוֹ אַחֲרֵי אֲבִילוֹת הַצַּדִּיק, וא"כ היה הדיבור ביום מיתתו.

ונראה לי אותן הבהמות והעופות לא היה להם מקום ולא מאכל מוכן בתיבה, ובנס היו עומדים ע"ד מקום ארון אינו מן המדה הואיל והיו לקרבנות.

(חתם סופר עה"ת - בפרשתנו)

מה אמר מרן האמרי אמת' לחסיד שלא הספיק לצאת מהחדר...

וַיִּשְׁאַר אַךְ נֹחַ וְגו' (ז. כג).

הרה"ח רבי ירחמיאל זעלצער ז"ל בעל מחבר ספרי "נר למאה" סיפר, שבעירו זגער' התגורר אחד מזקני חסידי גור, ושמו הרה"ח רבי נח מענדלזאהן ז"ל (בנו של הג"ר אברהם דובעריש מו"ץ דווארשא ומחבר ספר "דברי אברהם" מצאצאיו של בעל ה"חמדת שלמה" ז"ל), שהיה מיווד ביותר עם מרן האמרי אמת מגור זי"ע עוד מימי נעוריהם.

פעם לעת זקנותו הגיע 'נסיעה' לגור, ובעודו שם הלך לבקר את חתן הרבי מוהר"ר יצחק פישל היינה ז"ל שנפל למשכב. והיה בעת ששהה שם הגיע לפתע גם הרבי לבקר את חתנו.

הנוכחים יצאו מיד מן החדר מיראת הכבוד, ואילו רבי נח ז"ל שהיה בא בימים לא הספיק לצאת. הבית בו הרבי זי"ע, חי"ך והפטיר: "וישאר אך נח".

לכשיצא הרבי מן המקום, עשה אותו חסיד "חשבון הנפש" לעצמו, ואמר: כוונת הרבי היתה, כי בצעירותי חשבתי וקיוויתי להגיע לאיזו מדריגה, אך כעת לעת זקנותי מתברר שלא זכיתי לכלום, ונשאיתי "אך נח" בלבד, בלא שום תואר נוסף...

ענה כסיל כאיוולתו

ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ (ח. יד).

מעשה במשכיל פוקר אחד שפרסם מאמר ארוך ובו טען כי "חודש" יש לו רק כ"ב ימים, כתב כנגדו הג"ר אברהם דובער כהנא שפירא ז"ל אל ב"ד קובנא ובעל ה"דבר אברהם" מאמר ארוך, ואף שלחו להג"ר חיים מבריסק ז"ל שיעבור עליו.

שלח הג"ר חיים ז"ל להשיבו, שעל כ"ז ימים יש ראייה מפורשת מן המקרא, מהכתוב כאן "ובחודש השני בשבעה ועשרים יום לחודש", ואם כן בודאי אין כ"ב ימים בחודש...

והוסיף ואמר עוד: נאמר בכתוב (דברים ד. ו) כִּי הוּא חֲקֻמָּתְכֶם וּבִינְתְּכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, ואמרו חז"ל (שבת עה, א) שהמכוון

דבר האמונה:

הקדוש ברוך הוא נראה בגלות כמראה הקשת

כתב רבי יעקב מליסא עליו השלום בעל החוות דעת (נחלת יעקב נח דיבור המתחיל "את קשתי" ועוד) על הכתוב בתהילים (פד יב) "כי שמש ומגן ה' אלקים" שדויד המלך המשיך אורו יתברך לשמש המאירה לעולם, ולעומת זה כאשר התנבא הנביא יחזקאל בעת היותו בגלות אמר (יחזקאל א, כח) "כְּמֵרָאָה הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּעֵינֵי בְּיוֹם הַגִּשָּׁם כֵּן מֵרָאָה הַנֶּהָרָה סָבִיב הוּא מֵרָאָה דְמוּת כְּבוֹד ה'", הרי לנו שתי הגדרות בהשפעת אורו יתברך לעולם, וצריכים אנו להביןם באור היטב.

ביאור העניין הוא, בהקדמת ההבנה במהות הקשת, הרי כל אחד רואה שהקשת הינה תוצאה של התנגשות קרני השמש במי הגשם, אם כן מהו הסימן שעליו אמרה תורה (בראשית ט יב-יד) "זאת אות הברית וגומר את קשתי נתתי בעֵינֵי וְהִיָּתָה לְאוֹת בְּרִית בֵּינִי וּבֵין הָאָרֶץ וְהִיָּתָה בְּעֵינֵי עֵץ עַל הָאָרֶץ וְנִרְאָתָה הַקֶּשֶׁת בְּעֵינֵי", מאחר ותופעת הקשת הינה דבר טבעי. מבאר החוות דעת, כאשר ישראל עוסקים בתורה ומצוות גורמים הם לזכך אור העולם שבין הארץ לקדוש ברוך הוא שיהיה זך ונקי בלי מסך עוונות ועל ידי זה מאיר הקדוש ברוך הוא לעולם באור בהיר כמראה השמש בשמים בלי עננים המסוככים את אורו יתברך שמו, ולכן דוד המלך עליו השלום שהיה בזמן שמלכות ישראל שלטה בעולם מפאת מעשיהם הטובים תאר התגלות אור ה' בעולם ואמר "כי שמש ומגן ה' אלקים".

אולם יחזקאל הנביא שהיה בזמן שפלות עם ישראל שמפאת עוונותיהם גרמו לאור המלא בעננים רוחניים הנוצרים מהעוונות, שהם מסך מבדיל בין בני אדם לקדוש ברוך הוא כמאמר הנביא (ישעיה נט, ב) "כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הֵיוּ מִבְּדָלִים בֵּינְכֶם לְבֵין אֱלֹהִים" וכן מה שנאמר (איכה ג, מד) "סִכּוּתָהּ בְּעֵינֵי לִךְ מִעֲבוֹר תְּפִלָּה", לכן אמר "כמראה הקשת". אך אל לנו להתאשש שאין אנו מקבלים את אורו הבהיר של הבורא, כי דרך הקשת שנראית בין העננים ורמז יש בה שהגם שהכל חשוך ומוסתר עדיין משגיח עלינו הבורא לרחמנו ולהשפיע לנו כל טוב ושפע רב. ולעיתים אכן תהיה ההתגלות בכל העולם כמראה השמש.

השגחת ה' בזמן הגלות בבחינת רואה ואינו נראה

זה גם הנאמר (שיר השירים ב, ט) "הִנֵּה זֶה עֹמֵד אַחֵר כְּתָלָנוּ מִשְׁגָּח מִן הַחֲלֹנוֹת מִצִּיץ מִן הַחֲרָכִים", כפי שפרשו רבי סעדיה גאון עליו השלום, כי המסתכל מהחלון הרי שהוא רואה מה שבפנים וגם אלו שבפנים רואים אותו, אבל המציץ אמנם הוא רואה את העומדים בפנים אך הם אינם רואים אותו. וזה כונת הפסוק לומר שכך הוא אצל ה' יתברך, יש פעמים שמשגיח מן החלונות, שאנו זוכים לראות ההשגחה עלינו כאשר דר, שמשפיע עלינו כל טוב וכל אחד מרגיש את קרבת ה' יתברך בבחינת "ואני קרבת אלקים לי טוב" (תהלים עג כח), אך פעמים שאין זה אלא כדמיון "מציץ מן החרכים" בזמן שלא זוכים לראות את גלויו אורו יתברך ואת הנהגתו אותנו לטובה והוא הזמן הנקרא "הסתר פנים", ואף שם הוא "מציץ מן החרכים".

(האדרמו"ר רבי דוד חי אביחי צירא שליט"א - מילתא חדתא - אמונה וביטחון)

הוא לחישוב תקופות ומזלות, אם כן גם הגוים מבינים כמה חכמה ובינה עמוקה נכללת בחשבון החדשים והשנים של עם ישראל, ואם ה'משכיל' הזה אינו מבין, יש לי בשבילו רק עצה אחת, שישתמד ויהיה לגוי ואז יבין... הלא כך נאמר: כי היא חכמתכם ובינתכם "לעיני העמים"...

(טללי אורות - בפרשתנו)

טעם הדבר שאין מתעורר רחמנות על אנשי המבול

כל אשר נשמת רוח חיים באפי מכל אשר בחרבה מתו (ז, כב).

הנה אמרו חכמים 'מכל אשר בחרבה' אבל הדגים שבים נשארו. ומה שנראה לי בזה, הנה נודע שכאשר יספרו לפני איש, מעשיות מהריגת אנשים וקורותיהם יתעורר אצלו רחמנות לרחם עליהם, אמנם כאשר יקראו סיפורי המבול כאשר כלו כולם, לא מתעורר רחמנות בלב שום אדם.

ונראה לי טעם הדבר, דהנה עיקר הרחמנות נצמח מ"ג מדות של רחמים. והם מתחילים ממידת א-ל, אמנם באנשי דור המבול כתיב (איוב כא, ג) "האומרים לא-ל סור ממנו" (ראה שמו"ר פר' טו), על כן סר מעליהם ענין הרחמנות ואין עליהם שום רחמנות.

אבל נח ניצול ברחמיו של הש"ת דכתיב "ונח מצא חן בעיני ה'". וגבי ה"ג מדות כתיב "ואדאך למען אמצא חן וחנות" את אשר אחון, לכן האירו עליו ה"ג מדות של רחמים וניצול.

וכן הדגים, שידוע אשר הדגים ראשי תיבות "ג"ג מ'כילין ד'רחמי" וטעמא רבה אית ביה, לזאת גם הדגים נשארו בחיים.

(יודעי בינה להרה"ק מלאנצווט זצ"ל בן הרה"ק ה'בני יששכר')

ווארט מהאור החיים הק'

מנין ידע נח שיכול לפתוח את החלון

וְיִהְיֶה מִקֵּץ אַרְבָּעִים יוֹם וַיִּפְתַּח נֹחַ אֶת חֲלוֹן הַתֶּבֶת אֲשֶׁר עָשָׂה (ת, ו).
כתב רבינו האור החיים הקדוש וזה לשונו: "צריך לדעת מנין ידע זמן שיוכל לפתוח חלון התיבה ולא חשש לטבועה במים פן יקראנו אסון, ואולי שהובטח שאין יותר מ"ב חודש" עכ"ל.

העיר חכם אחד בקובץ אור ישראל - מונסי (שנה ו' קונ' ג' עמ' רכ"ח) קושיה חזקה: דהלא על פי חשבון הפסוקים (עיין רש"י ורמב"ן) היה זמן פתיחת החלון ב' באלול (והמבול התחיל ב"ז בחשוון) וזהו רק עשרה חודשים, פחות שבעה ימים, אם כן, נח פתח את החלון כחודשיים לפני תום שנים עשר החודש המשווער, וצריך להבין כיצד ידע לפתוח את החלון טרם הזמן המובטח. וצריך עיון עכ"ד.

ואולי יש לומר, שנח עשה חשבון שאם צריך עד שנים עשר חודש לחזור העולם לקדמותו, הרי צריך מעכשיו להיגמר המבול שיחזור מעט מעט למצבו הרגיל, ולפי חשבונו התחילו המים קצת להתייבש, ובשביל שרצה לדעת בדיוק שלח את העורב ואת היונה וד"ק.

זמני כניסת ויציאת שבת קודש:		ירושלים		בני ברק		מי יורק		לונדון	
מסכת השבוע	איאת השבת	כנסת חם	כנסת השבת	איאת השבת	כנסת חם	כנסת השבת	איאת השבת	כנסת חם	כנסת השבת
17:21	18:33	19:13	17:36	18:35	19:10	17:44	18:50	19:12	17:33
18:37	18:58								

מחברים

העלון השבועי מבית עוז והדר - אור לישרים

ניתן להשיג את הגיליון
מדי שבוע בכל סיפוי
"ספרי אור החיים"

ירושלים: ירמיהו | 13 | שאולזון | 49 | הפסגה | 45 | בר אילן | 4 | חבקוק | 2 | בית שמש: שדרות האמוראים | 63 | נחל יצנים | 3 | יהודה הנשיא | 6 | בני ברק: רבי עקיבא | 152 | רבי עקיבא | 68 | הרב שך | 8 | אהרונביץ | 12 | נחמיה | 28 | כהנמן | 64 | מודיעין עילית: שד' יחזקאל | 2 | חפץ חיים | 7 | אלעד: יהודה הנשיא | 94 | אשדוד: יהודה הנשיא | 8 | אליעזר בן הורקנס | 8 | ביתר עילית: ה' | 9 | חיפה: מיכאל | 27 | נתיבות: הרמב"ם | 10 | נתניה: 18 | פתח תקוה: רוסשילר | 75

ספרי אור החיים

מרכז הספר והיהודי הגדול בעולם

מחברים

הגיון יהודי מבית עוז והדר - אור לישרים

newsletter.mechubarim@gmail.com

קו מענה הלכה

שע"י ממלכת עוז והדר

02-803-9999

אבמ"ל: rav@abiryaakov.com

קו השיעורים - קול הלשון: 03-6171077

לתגובות ולהצטרפות לקבלת הגיליון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com

צדיק תמים:

**נדרש לשלם סכום עתק לקבלן שיפוצים כשבידו כמה מאות דולרים בלבד,
50 דקות של ביטחון מוחלט הזמינו סכום עתק מבני ברק לירושלים, בדיוק שקל בשקל...**

חשבתי על זה ומיד יצאתי לדרך, שאורכה כחמישים דקות נסיעה! 'לא יאומן!' - רבי אשר נרגש עד כלות הנפש, 'הלא בדיוק לפני חמישים דקות הבנו את עומק הבעיה, אז הבנתי שחסר לי בדיוק את הסכום הזה כדי לשלם לפועלים. יכולתי לדאוג ולהילחץ, אך הנה גילוי שמימי מדהים - שזה היה פשוט מיותר ולא מועיל... ההיפך, ברגע שהתחלנו להתחזק בביטחון בבורא עולם, ברגע שהחילנו לעסוק בדיבורי אמונה והישענות על אבא שבשמיים - באותו רגע נפתח שער הישועה והמחשבות עוררו בכ את הרצון לקום ולנסוע לירושלים!'

וסיפור נפלא זה, אותו סיפר המשפיע הגה"צ רבי צבי מאיר זילברברג שליט"א, מאיר לנגד עינינו עד כמה גדול כוחה של מידת הביטחון, עד כמה עוצמתה. הנה כי כן, בכל עת של לחץ ודאגה, אם אנו נתקלים בהתמודדות או בקושי לא פשוט, נראה לנגד עינינו את המעטפה תפוחת המזומנים היוצאת לדרך מבני ברק לירושלים באופן כה לא צפוי ובמאמץ כה גדול, רק כי יהודי התחזק בביטחון שה' ישלח לו את הישועה - ואז ה' באמת שלח את ישועתו! יהודי יקר! מה לך דואג, מה לך נבוך, מדוע אתה תוהה ומבולבל? נכון, כשעומדת לנגד העיניים שאלה קיומית, חרדה לופתת, בעיה רפואית סבוכה או מינוס חסר תקדים, הדאגה עלולה להשתלט, הלחץ עלול לקנות שביתה. אך דווקא ההישענות על בורא עולם, האמונה בו והביטחון בישועתו - הם שמבטיחים את הישועה האמיתית, הם שמקרבים אותה אלינו בצעדי ענק. הבה נבטח בה' בכל עת, ונזכה לראות בישועתו ובטובתו במו עינינו, בקרוב ממש!

(גליון פניני פרשת השבוע)

מדמויות ההוד בירושלים של מעלה, היה הגה"צ רבי אשר פריינד זצ"ל. דמות מופת רחמיאית של צדיק נשגב, שעסק במסירות נפש בקירוב יהודים לאביהם שבשמיים ובמעשי חסד נאצלים, שאת רובם עשה הרחק מעין רואים. הוא נהג לקרב יהודים קשי יום, לדאוג לכל מחסורם, להרעיף עליהם טללי עידוד ונוחם, ולסייע להם להתפרנס במלאכה המתאימה להם.

אחד מאותם יהודים שקירב, הפך ל'קבלן השיפוצים' האישי שלו. למען הסר ספק, רבי אשר לא נזקק לשיפוצניק תמידי, ביתו היה חף מכל גינון של שיפוץ או הדר. תפקידו של השיפוצניק היה לגשת לבתי אלמנות ונזקקים, לתקן את הדרוש תיקון, לצבוע, לסייד, להתקין, להחליף ולחדש. אחת לשבוע, ביום שיש לפני חצות, היה מגיע השיפוצניק ליטול את שכר עבודתו ועבודת הפועלים הערבים בגין עמלם באותו שבוע, שאם לא כן - הרי זו בחינת סכנת נפשות ממש מהפועלים...

ויהי באחד מימי השישי, עלה השיפוצניק לביתו של רבי אשר, ערך עמו את החשבון, והנה - הסתבר שעלות השבוע החולף הייתה גבוהה מהרגיל. רבי אשר חיטט בכיסו, אך לא מצא בו אלא כמה מאות דולרים בודדים, הרחק הרחק מעשרות אלפי השקלים הנדרשים. רבי אשר מחפש גם בארונות, במגירות ובכל פינה נסתרת, ועם כל חיפוש שהסתיים באכזבה - השיפוצניק שלצידו הלך ונלחץ. היטב הבין כי הוא חייב מיד את הכסף, לבל יאונה לו רע מהפועלים הערבים הממתנים...

הדקות מוסיפות וחולפות, רבי אשר מחייך את חיוכו הטוב, ומתחיל לדבר דברי אמונה וביטחון. 'הלא בורא עולם יודע היטב כי אני זקוק לכסף הזה' - הוא מסביר לשיפוצניק במאור פנים, 'ואין לו כל בעיה לשלוח לי את הכסף כאן ועכשיו. כל שעלינו לעשות הוא להתחזק באמונה ובביטחון בבורא הכל יכול, ותיכף נראה כי הסכום החסר יבוא גם יבוא...'

השיפוצניק מתעורר קמעא, אך הזמן מוסיף לחלוף, וכסף אין. רבי אשר מסרב להילחץ, אף עננה קלה של דאגה לא נראית על פניו המאירות. 'אין עוד מלבדו, אפס זולתו!' - הוא קורא בהתרגשות, 'בורא עולם בוודאי רוצה שיגיעו עשרות האלפים הדרושים לנו!' - הוא קובע בביטחון ובאמונה, 'ולכן בוודאי ישלח אותם. עלינו רק לבטוח בו ולהאמין בישועתו!'

חלפו כחמישים דקות, שעת חצות התקרבה, ולפתע - נקיסה בדלת. בפתח עמד יהודי נשוא פנים מבני ברק, ממקורביו של רבי אשר, ומיד בכניסתו הוא מוציא מחיקו מעטפה תפוחה ובה עשרות אלפי שקלים, אותם הוא מושיט לרבי אשר. 'גביר פלוני מבני ברק שלח זאת אל הרבי', אומר המקורב, 'באתי במיוחד מבני ברק להביא את הכסף...'

עיניו של רבי אשר נרגשות, שוב ראה כי ישועת ה' כהרף עין. הוא סמך על בורא עולם - ובורא עולם אכן שלח את הכסף. הוא סופר את הסכום, מוסיף את כמה מאות הדולרים שהיו בידו קודם לכן, והנה - זהו הסכום המדויק הדרוש לתשלום עבור השיפוצים השבוע, שקל לא יותר ושקל לא פחות!

רבי אשר נפעם, ומושיט את צרור הכסף התפוח לידי השיפוצניק, שממחר לצאת ולשלם לפועליו. ואז, פונה רבי אשר למקורבו ושואל, 'אמור לי בבקשה, מה טעם באת דווקא בשעה לא שגרתית זו, ובנסיעה מיוחדת מבני ברק? האם אותו גביר ביקש להעביר את הכסף דווקא היום, דווקא עכשיו?'

'לא ולא!' - משיב המקורב ומספר, כי פגש את אותו גביר כבר בליל אמש, והלה העניק לו את הסכום וביקש שיעבירו לרבי אשר. 'חשבתי לעצמי', הוא מוסיף ומספר, 'שהרי ממילא אני עולה לירושלים בשבוע הבא, אעביר אז את הכסף. ולפתע, היום, פתאום תקפוני נקיפות מצפון קטנות. אולי סכום כה גדול יכול לסייע בדחיפות, למה לעכב את העברתו בכמה ימים? ולפיכך, ולמרות המאמץ המיוחד הכרוך בכך, גמרתי אומר לעלות לירושלים במיוחד ולמסור את הכסף כאן ועכשיו!' רבי אשר מקשיב וחיוכו מתרחב, ואז הוא שואל: 'אולי תוכל לשער, מתי בדיוק התעורר בך הספק, שאולי כדאי להזדרז ולהעביר את הכסף מיד?'

רבי אשר שם אוזניו כאפרכסת, הנה מגיעה התגלית הביטחונית המרעישת, עד כמה מידת הביטחון חוללה מהפך: 'לפני כחמישים דקות!' - משיב המקורב ואומר, 'ממש עכשיו, דקות לפני שיצאתי.

אוצר ביאורים וחידושים על
ספר אור החיים הקדוש לרבי חיים בן עטר זיע"א

אוצרות אור החיים
מתיבתא

הוצאת אור החיים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 להשיג בחנויות הספרים

צַהֵר תַּעֲשֶׂה לַתְּבָה:

**סיפור מופלא על הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל,
שסיכן את נפשו בעוצר הבריטי, לא כדי לפתור קושיה ברמב"ם,
אלא כדי להבטיח שלא לפגוע בכבודו של גיסו.**

היה זה בשנת תש"ז.

שלטון הבריטים בארץ ישראל עמד על כרעי תרנגולת, ובסוף דרכם הכבידו הללו את עולם על תושבי ארץ ישראל. עוצר לילי היה דבר של מה בכך, שהוטל על תושבי ירושלים חדשים לבקרים, ללא כל עילה מיוחדת. באותן שנים שכן בירושלים הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל, בעל ספר "אבן האזל".

תלמידיו ומקורביו הרבים של הגאון ידעו כי דבר לא ימנע בעדו להבין קטע קשה בדברי הרמב"ם, או סוגיה סבוכה אליה נקלע. כך באחד הלילות שבהם הוטל עוצר כללי על תושבי העיר, ישב ר' איסר זלמן בביתו ועיין ברמב"ם, ומשנתקל בקושיה חמורה, לבש את מעילו העליון ויצא את ביתו. עוצר, או לא עוצר, רבי איסר זלמן צריך להבין את דברי הרמב"ם.

באישון ליל צעד הגאון ברחובותיה השוממים של ירושלים, לעבר ביתו של אחד מקרובי משפחתו, אברך תלמיד חכם, אשר רבי איסר זלמן נהנה להשתעשע עמו בחכמת התורה. בני ביתו של אותו תלמיד חכם נחרדו מעט לשמע הדפיקות על דלתם בעיצומו של העוצר. תדהמתם אף גברה שבעתיים, כאשר נגלה לעיניהם קרובם הגאון, כשהוא טרוד ועסוק. תוך זמן קצר התברר להם, כי הגאון נתקל ברמב"ם קשה להבנה. הם לא היו זקוקים להסברים נוספים.

שעה ארוכה ישבו רבי איסר זלמן וקרובו, כשהם עוסקים בדברי הרמב"ם, ולאחר עיון עמוק העלה קרובו של הגאון סברה יפה, שהיה בה כדי להפיש את דעתו של רבי איסר זלמן ולהקהות את עצמת הקושיה על דברי הרמב"ם. שמח וטוב לב נפרד הגאון מבני הבית ויצא אל ביתו.

שנים ארוכות שחו קרוביו של הגאון בסיפור זה, שהעיד על השתוקקות העצומה של רבי איסר זלמן ללימוד התורה, ועל אהבתו אליה שאינה יודעת גבולות ומיצרים. לאחר תקופה ארוכה נודע להם חלקו השני של המעשה, שהדהיםם בכפליים.

התברר, כי באותו יום אחר הצהריים, פגש בעל בית הדפוס את רבי איסר זלמן ובישר לו, כי בימים הקרובים הוא עומד להדפיס את ספרו "אבן האזל". היתה זו בשורה משמחת עבור הגאון שציפה כי כתביו יעלו עלי ספר.

אותו לילה עיין הגאון בכתב היד של חידושי תורתו, והגיהם בפעם האחרונה לפני מסירתם למדפיס. לפתע חש הגאון כי דבר מה אינו מתיישב לו כראוי. הוא שב ועלעל בין הדפים, ולאחר שעה קלה החליט במחשבתו, כי כתב יד זה אינו ראוי לצאת לאור עולם במצבו הנוכחי.

לא. רבי איסר זלמן לא גילה טעות חמורה כל שהיא בחידושים ובביאורים שכתב. הוא גילה דבר אחר לחלוטין. בסקרו את הדפים הוא הבחין, כי בין דבריו מוזכר שמם של שני גיסים, תלמידי חכמים שהיו ממקורביו, שהעלו בפניו סברות יפות, ואילו גיסם השלישי, תלמיד חכם גם הוא, אינו מוזכר כלל.

היה לא תהיה, החליט הגאון, שחשש כי אי הזכרת שמו של תלמיד חכם זה, בעוד שמם של גיסיו מתנוסס בספרו, תהווה פגיעה מסוימת בכבודו. עוד באותו לילה, בעיצומו של העוצר, יצא הגאון אל ביתו של הגיס השלישי, הקשה בפניו קושיה חמורה על דברי הרמב"ם, דן עמו בעניין, ומשהעלה הלה סברה יפה, נחה דעתו של הגאון, אשר אץ רץ לביתו והוסיף מאמר נוסף לכתב היד, אשר בו מוזכר הגיס השלישי!!!

לאורם נלך. לאורם של גדולי התורה שמהנהגתם אנו למדים, כי התורה נוסכת בלומדיה עדינות נפש, שאין ניתן לרוכשה בשום דרך אחרת.

מן הראוי לסיים בדברי בעל "ארחות צדיקים" הכותב בהקדמה לספרו: "לכן יש להודיע לכל... וכשאין בידך מידות טובות - אין בידך תורה ומצוות, כי כל התורה תלויה בתיקון המידות...". "יהי רצון, שנוכח ללמוד בתורת ה' מתוך נחת והרחבה, ותהא התורה לנו סם חיים המרווה את שותיו ומנחילים עולמות נצח.

(מאורות הדף היומי)

בְּשַׁפֵּךְ קֶצֶף... רַחֲמֵתִי:

**אברך במצוקה כלכלית, שחידש ציצית יקרה הוכתמה
על ידי חבר בכתם קפה ענק, בזכות איפוקו והתגברותו
על הכעס זכה לישועה מיידיה, הסכיתו ושמועו:**

באותו בוקר הרגשתי לחוץ ממש. בעוד כמה ימים ייכנס החג, ובצהריים, כשאחזור מהכולל ורעיית ביתי תשאל האם יש לי כסף לקניות לקראתו, אצטרך לענות משהו. החלטתי שאנסה להשיג הלוואה, כדי שיהיה לי מה לענות.

לא התכוונתי להפריע לאיש בלימודו. נכנסתי לחדר הקפה, ופגשתי שם באברך שמכין לעצמו קפה. שאלתי אותו, "יש לך כסף להלוות לי?" הוא התנצל שלא, וממש בתוך המשפט שלו נכנס אברך נוסף לפינת הקפה, ובתנועות פזיזות הכין לעצמו את המשקה החם. "תיזהר!" קראתי לעברו. "הקפה הולך להישפך לך", הזהיר אותו חברי, אבל אותו אברך היה זחוח משהו ולא מיתן את תנועותיו. "יהיה בסדר", הוא טען, ורגע אחר כך קרה הדבר הצפוי ביותר. הקפה נשפך, עליי.

זה לא סתם נשפך עליי. זה הכתים את הציצית החדשה שלי, ציצית צמר יפה שחידשתי באותו יום! וכבר הסברתי שמצבי הכלכלי הוא לא משהו, והציצית הזו עלתה לי דמים מרובים. עד שקניתי אותה ועד שחידשתי אותה, והנה היא כבר מוכתמת בכתם קפה מכוער. האברך ששפך את הקפה נבון מאוד. הוא כבר למד את הלקח, ואני ריחמתי עליו. ראיתי שאכפת לו, והוא לא יודע מה לעשות עם עצמו. הסתכלתי על הציצית שלי כדי לאמוד נזקים, והוא אמר לי, "אני יודע שהרסתי לך. כמה אני צריך לשלם?"

האברך ששפך את הקפה נבון מאוד. הוא כבר למד את הלקח, ואני ריחמתי עליו. ראיתי שאכפת לו, והוא לא יודע מה לעשות עם עצמו. הסתכלתי על הציצית שלי כדי לאמוד נזקים, והוא אמר לי, "אני יודע שהרסתי לך. כמה אני צריך לשלם?"

רציתי לומר לו מילים כדורבנות על כל ההתנהגות שלו, ואולי גם להודיע לו ששום תשלום לא יכפר על הבושות וכאב הלב, אבל הקב"ה נתן לי כוחות, ואני בלמתי את פי, ושום דבר מכל הנ"ל לא השתחרר ממני. "זה בסדר", אמרתי לו. "אני כבר אסתדר עם זה".

שטפתי את הכתם במי ברז והצלחתי לעמעם אותו מעט. חזרתי להיכל הלימוד, ותהיתי מה לעשות עכשיו. הרי כל המטרה שלי בכניסה לפינת הקפה הייתה להשיג הלוואה, ואם לא הצלחתי שם, אולי כדאי שאפנה אל הלומדים.

באותו רגע פנה אלי אחד מהאברכים האמידים. הוא אינו נוהג לחלץ כסף, אבל הפעם 'משום מה' הוא הוציא מכיסו חמש מאות שקלים, נתן לי ואמר, "שיהיה לך להוצאות החג".

ואני ידעתי כי הזכות של 'הבולם פיו בשעת מריבה' היא שעמדה לי, ובזכות האיפוק הגיעה הישועה.

(גליון השגחה פרטית)

פנינים על הפרשה:

הענוה עיקר השלמות להשראת הקדושה על האדם

צעיר אנכי וגבוה פקדתי לא שכתתי (תהלים קט כמא). הכונה שאומר כפי מה שאמר במזמור (תהלים טו) ה' מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך, הולך תמים ופועל צדק וכו', גבוה בעיניו נמאס וכו', דצריך הירא את השם בשלמות שיחשב עצמו תמיד בזוי ומאוס, דוהו עקר העבודה בשלמות וסבת השראת הקדושה על האדם, שאפלו יהיה עוסק בתורה יומם ולילה ומקיים כל המצוות, לא יחזיק טובה לעצמו כלל רק יחשב עצמו בזוי ומאוס, כמו שמצינו באברהם אבינו עליו השלום שעליו נתיסד העולם אמר (בראשית יח כו) 'אנכי עפר ואפר', דהשפלות היא עקר השלמות, וזהו שאמר צעיר אנכי וכו', דהינו אף על גב דפקדתי לא שכתתי, שאני מקים התורה ומצוותיה, אני מחזיק טובה לעצמי כלל רק חושב עצמי צעיר וגבוה:

(מעגלי צדק את צד"י)

ישמור עצמו בעת התפילה בבית הכנסת

ובני ארם עוז וחול וגתר ומש (בראשית י כג). הרמז בזה, שבשעת תפלה צריך שיטטר מחשבתו ויפנה לבו מכל דברים המטרידים אותו, לפי שהתפלה נקראת עבודה שבלב, שאמר (דברים יא יג) 'לעבדו בכל לבבכם', ועוד, צריך שינהג קדושה בבית הכנסת ויחשב שהשכינה שם, ולא ירבה דברי חל בבית הכנסת ולא יריב עם אדם שם: וזהו שנאמר ובני ארם שהיא התפלה, עוז מלשון עצה, דהינו צריך שיטטר עצתו ומחשבתו ולא תהיה עצתו אלא עבודת ה' דוקא. וחול, הינו מרחיק דברי חל שלא יזכירם בבית הכנסת, וגתר, אותיות 'ותגר', שלא יעשה שום תגר ולא יריב בבית הכנסת, וזהו ומש, מלשון הסרה, כמו 'לא ימוש' (דיושע ח א), כלומר דמסיר עצמו מדברי חל ויריב ומצה וכיצא בבית הכנסת, ומתנהג בה כי אם בקדושה:

(פיתוחי חותם פרשת נח)

הענוה היא עיקר האדם

ואל אמה תכלנה מלמעלה (בראשית ו טז). בא לרמז שידרף אחר הענוה שהיא העקר, דאף על גב דקדש לבו ועיניו צריך שתהיה בו מדת הענוה ויכף כאגמון ראשו, וזהו שאמר ואל אמה תכלנה מלמעלה, דהינו יעשה עצמו שאין בשעורו אלא אמה אחת, שהוא קטן ושפל מכל אדם:

זאת ועוד, ירבה בשתיקה ויעשה עצמו כאלם, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (חולין פט) על פסוק (תהלים נב) 'האמנם אלם', וזהו שאמר ופתח התבה, פתח הוא פיו של האדם, בצדה תשים, דהינו יעשה אותו כאלו הוא סתום, כצדו שהוא סתום, וכיון שיתקן גופו בכל התקונים האלה, בודאי שיהיה כלי מתקן וראוי לקדושה, שיזכה לקבל נפש רוח וגשמה, ועל שלשה אלה סים ואמר תחתים שנים ושלשים תעשה, תחתים היא הנפש, שנים היא הרוח, ושלשים היא הגשמה. אי נמי, החשבון של התבה גימטריא ש"פ הוא חשבון לשון, שישמר לשונו מרע וממקרה. עוד, גימטריא 'שלוש' עם ארבע אותיות, לרמז שיהיה אוהב שלום ורודף שלום, וזהו תקונו:

(מחשוף הלבן פרשת נח)

ההכנה לשבת בשבת ימי החול

זהו תעשה לחבה (בראשית ו טז). דהינו על דרך הנזכר מי שטרח בערב שבת וכו', כי בזה שמכין עצמו בתורה וקיום מצותיה וזה יזכה לנשמה יתרה הבאה בשבת קדש וכו', וזהו צהר אותיות 'צרה', דהינו צריך לסבל צרה וצוקה בששת ימי המעשה על התורה ועל העבודה לשמה וכו', ובכח זה ומצרה לרוחה ומחשבה לאורה, וכרמוז נמי ב'צרה' שהוא אותיות 'רצה' וכו', דהינו רצוי ומקבל וכו', גם מלשון עת רצון וכו', והיא היא. ודהינו 'צרה' שהוא הצרה כנוצר, 'תעשה לחבה' שהוא הגוף שלך דומיא דתבה וכו':

וכנוצר לעיל נמי עשה לך תבת עצי גפר וכו', דהינו 'עשה לך' לנפך הנקרא 'תבה' וכו', גם 'לך' להנאתו ולטובתך, כידוע על 'לך לך' וכו' (בראשית יב א). 'עצי גפר' אותיות 'צג עפר', דהינו על דרך ועל הארץ תישן וכו' (אבות פ"ג מ"ד), גם הוא על דרך 'כי עפר אתה ואל עפר תשוב' (בראשית ג ט), ודהינו יזכר תמיד יום המיתה כידוע וכו', גם 'עצי גפר' גימטריא 'צצר' הגוף עם הכולל, דהינו תמיד ירדף צצר אחר צצר על עבודתו ויתברך וכו', וגם כן על דרך יגיעת ומצאת האמן וכו':

(פתח האהל [למנו ע"ר רבי דוד אברהם ור"ע] פרשת נח)

בלי ענוה לא שיין שהאדם יהיה מתוקן

עשה לך תבת עצי גפר קנים תעשה את התבה וכו' (בראשית ו יד). והנה (תקן האדם הגדול) [תקן הגדול לאדם] היא מדת הענוה, שהיא המתקנת כל מדות האדם, דבלתי ענוה לא שיין שיהיה מתוקן, וכשיהיה ענו אז יהיה מרכבה לשכינה כראוי, וכל התורה והמצוות שייקים יאירו בו כראוי, ואפשר שלזה רמז שלמה המלך עליו השלום באמרו (קהלת ח ט) 'בכל עת יהיה בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר', 'לבנים' גימטריא 'ענוה' עם הכולל, ורמז ענוה בלבן, לומר דאין מי שילבן האדם ויטטר אותו כמו מדת הענוה, ועל זה אמר 'בכל עת יהיה רודף מדת הענוה, ואז 'שמן על ראשך אל יחסר', שתהיה השכינה הנקראת 'שמן', תמיד על ראשו:

(מחשוף הלבן פרשת נח)

הענוה היא עיקר האדם

ואל אמה תכלנה מלמעלה (בראשית ו טז). בא לרמז שידרף אחר הענוה שהיא העקר, דאף על גב דקדש לבו ועיניו צריך שתהיה בו מדת הענוה ויכף כאגמון ראשו, וזהו שאמר ואל אמה תכלנה מלמעלה, דהינו יעשה עצמו שאין בשעורו אלא אמה אחת, שהוא קטן ושפל מכל אדם:

זאת ועוד, ירבה בשתיקה ויעשה עצמו כאלם, כמו שדרשו רבותינו זכרונם לברכה (חולין פט) על פסוק (תהלים נב) 'האמנם אלם', וזהו שאמר ופתח התבה, פתח הוא פיו של האדם, בצדה תשים, דהינו יעשה אותו כאלו הוא סתום, כצדו שהוא סתום, וכיון שיתקן גופו בכל התקונים האלה, בודאי שיהיה כלי מתקן וראוי לקדושה, שיזכה לקבל נפש רוח וגשמה, ועל שלשה אלה סים ואמר תחתים שנים ושלשים תעשה, תחתים היא הנפש, שנים היא הרוח, ושלשים היא הגשמה. אי נמי, החשבון של התבה גימטריא ש"פ הוא חשבון לשון, שישמר לשונו מרע וממקרה. עוד, גימטריא 'שלוש' עם ארבע אותיות, לרמז שיהיה אוהב שלום ורודף שלום, וזהו תקונו:

(מחשוף הלבן פרשת נח)

עצות וסגולות:

ענייני לימוד התורה (ב')

ברכות התורה קודם הלימוד

והנה גם כן החתימה ד'העשר' חותמים 'ברוך אתה ה' המלמד', גם זה לשון הנה, מורה באצבע דבכל יום יום נותן בלב בני ישראל למוד מחדש. נמצא דברכות התורה שאנו מברכים בכל בקר ובקר הם סיגתא דשמיא להולכים בתמים לחדש בכל יום חדשים אמתיים בתורה.

(אלף בינה)

יכון בברכות התורה על ההתחדשות שבאות היום

וצריך האדם כשמברך בכל יום ברכות התורה שיכון כונה זו במחשבתו. כשמברך 'המלמד תורה', יכון שהקדוש ברוך הוא יתן לו באותו יום למוד חדש, וכן נמי כשמברך 'נותן התורה' יכון שהקדוש ברוך הוא יתן לו באותו יום תורה חדשה, וכן יכון בכל יום יום.

(אלף בינה)

יתפלל שיזכה לחידושי תורה אמיתיים

כיון שהזכיר 'עדיתיך אתבונן', שמחדש בתורה דבר מתוך דבר, סים בשבח תורתנו הקדושה שהיא אין לה קץ, כיון ששאל שיטה לבו ללמוד תורה לשמה, הוסיף לשאל שהחדשים שיהיה מחדש בתורה יהיו אמיתיים ובנויים על קו האמת, ולא יהיו בנויים על קו תהו. דכתב הרשב"י עליו השלום בזהר הקדוש (ח"א ד: ה) על פסוק (ישעיה נא טז) 'ואשם דברי בפיה ובצל ידי כסיתיך לנטע שמים וליסד ארץ', דהמחדש חדשים של אמת, על ידי אותם חדשים בונה הקדוש ברוך הוא ארצות ורקיעים חדשים, כמו שכתוב (שם טו כג) 'כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה אשר אני עשה', 'עשיתי' לא נאמר אלא 'עשה', דהינו על ידי החדשים שמחדשים הצדיקים בתורה.

(אלף בינה, את ה"א ה')

לכל הדורות יש מה לחדש בתורה

ובל יאמרו הדורות האחרונים, מה נשאר לנו לחדש, כבר חדשו הדורות הראשונים והבאים אחריהם, וכן על זה הדרך. לזה אמר 'לכל תכלה ראיתי קץ ורבה מצותך מאד', דכל דבר יש לו קץ ותכלה, והתורה אין לה קץ ותכלה, ואפלו כל ישראל יהיו גבונים ומחדשים חדשים, אינם מגיעים לתכליתה (פסיקתא דר"ב יב כ, וזהר ח"ב קיד:).

(אלף בינה, את למד ח')

ע"י יגיעה בתורה משבר הקליפה והזהמא

כתב רבנו האר"י ז"ל (פרי עין חיים שער תהנת הלימוד פ"א), דהעוסק בתורה ומקשה ומתריץ בכל כחו, גורם להסיר הקליפה המכסית הלימוד והוא (תקירו הקדמה יא). והנה הקליפה המכסית הלימוד היא מצד עון האדם (וזהר ח"ג קכב), וכשמסירה האדם על ידי למודו, עליו נאמר (ישעיה ו י) 'סר עוגך וחטאתך תכפר'. והנה כשעוסק האדם בתלמוד, ומקשה ומתריץ בכח להבין ההלכה על בריה ולהעמידה על אמתתה, וזה המסיר הקליפה והזהמא ממנו כראוי, דעל ידי ברור ההלכה על אמתתה, מתקשטת שכינת עונו וחוזרת כשושנה רעננה, וכל החושים והקוצים הסובבים אותה (ח"א קלז) כרות יכרתו, וממילא האדם הגורם דבר זה לא תשאר בו ההמא.

(אלף בינה, את גימל ד')

על ידי הלכה ברורה, השכינה עולה מן הקליפות

מבאר בזהר הקדוש (ח"ג כז) דכשההלכה מתבארת ונפסקת כהלכתה, בזה יש עליו לשכינה לפרח בכנפיה ולעלות מבין הקליפות, וכל עוד שלא נתבררה ההלכה ועדיין יש קשיית וספקות, עדין השושנה בין החוחים.

(אלף בינה, את י"ד ג')

הגאון רבי שלמה לוונשטיין שליט"א: עדות אישית מטלטלת מאת ניצול שואה, שחשף בחתונה את הסוד ששמר על חייו - מסירות נפשו למלא אחר בקשות אביו ברגעי האימה המבעיתים של ה"אקציה".

מתנה גדולה מלחם וזהב

הרב רייכנברג משיבת "נתיבות עולם" סיפר את הסיפור הבא: אמו של יהודי אחד שמתפלל בישיבה, עברה את השואה הנוראה ונותרה אוד מוצל מאש, יחידה מכל בני עירה. האם, שהייתה כבר בת למעלה משמונים שנה, טסה לחתונה נכדה בארצות הברית. באמצע החתונה ניגשה אליה אחת מבנות המשפחה, ואמרה לה: "מישהו מחכה לך ליד המחיצה בין הגברים לנשים".

היא התקרבה אל המחיצה, וראתה שם אדם קשיש, מבוגר יותר ממנה. "רוח'לה!" אמר הקשיש בהתרגשות. היא הביטה בו, המומה. "רוח'לה"? את כינוי החיבה הזה לא שמעה כבר עשרות שנים, מאז שהפרידו אותה הגרמנים הארורים מכל בני משפחתה. שפתיה היו חרות, והיא שאלה בלחש: "מי אתה?" התברר, שבילדותו התגורר הקשיש סמוך לבית הוריה בעיירה, והכיר היטב את כל בני משפחתה. אם כן, יש עוד ניצול! ההתרגשות הייתה גדולה מאוד.

הזקן צעד באיטיות אל התזמורת, וביקש מהמנגנים להשתתק. הוא לקח את המיקרופון, ואמר: "רבותי, אני רוצה כמה דקות כדי לספר לכם סיפור: כאשר הגיעו הגרמנים הארורים לעירנו, הם ריכזו את היהודים בגטו, ומהר מאוד התחילו אנשים למות מרעב וממחלות. יום אחד נתלו ברחבי הגטו מודעות ענק - מי שלא יהיה נוכח בעשר בבוקר בתחנת הרכבת, דמו בראשו, יירו בו!"

"כולם ידעו, שהגרמנים לא מהססים לירות באנשים שאינם מצייתים לפקודותיהם. הם רק לא ידעו, שהגרמנים עומדים להרוג אותם בכל מקרה, בין אם יצייתו להם, ובין אם לא... אנשים הקדימו איפוא, ויצאו לכיוון תחנת הרכבת אפילו לפני הזמן, ליתר ביטחון..."

"אבי, כך מסתבר, לא תכנן להקדים. ברבע לעשר הוא קרא לי ואמר: 'תביא לי, בבקשה, את החולצה של שבת'. התפלאתי מאוד. אבא שלי הולך לפגוש את הגרמנים, והוא צריך חולצה של שבת לכבוד זה? אבל אם אבא מבקש, אני כמוכן עושה. הבאתי לו את החולצה של שבת. חשבתי שהוא ילבש אותה בזריזות ונצא מיד לדרך, אבל אבא אמר לי: 'רגע, החולצה מקומטת, תגהץ אותה'. התחלתי להסתפק, אולי מרוב צרות, ה' ישמרנו, נטרפה דעתו של אבא. 'לגהץ' זה לא להכניס את התקע של המגהץ לשקע, לחכות רגע קל עד שהמגהץ יתחמם, ואז להחליק אותו על הבד. באותם ימים, מלאכת הגיהוץ הייתה ממושכת ומפרכת. היו צריכים להעלות אש בגחלים, להמתין בסבלנות רבה עד שיתחמם המגהץ, ואז להתחיל לריב עם הבגד... עוד מספר דקות השעה עשר, וכולם יודעים שהגרמנים יורים בכל מי שלא מציית להם."

"אבל אבא אמר לגהץ. אז הבאתי את המגהץ, הדלקתי את הגחלים וחיכיתי בקוצר רוח שיתחמם המגהץ. אבא הסתכל ואמר: 'מה קרה לך, ככה מגהצים? איפה העמילון? הנשים החרוצות היו מוסיפות עמילון לחולצות, כדי שהבד יהיה נוקשה יותר. עכשיו לא די לאבא בגיהוץ, מוכרחים עמילן. בשלב הזה הייתי כבר משוכנע שאבי יצא מדעתו, רחמנא ליצלן, אבל אבא ביקש... הבאתי עמילן, והתייגעתי לגהץ היטב את החולצה. סוף סוף סיימתי, והשעה כבר עשר עשרים וחמש. איזה לחץ! אני מושיט לאבא את החולצה, והוא מסתכל ואומר לי: 'לא טוב, הקפל בכתף לא מספיק מדויק, תגהץ עוד פעם...' עברתי שוב עם המגהץ, ובעשר שלוש וחמש, כשהוא סוף סוף לבש את החולצה, הוא אמר: 'אוהו, יפה מאוד! עכשיו את הנעליים'. אני רץ להביא לו את הנעליים, והוא אומר לי: 'תצחצח אותן'. היום מלאכת ציחצוח הנעליים היא קלה ופשוטה - מעבירים את הנוזל השחור על הנעל, וכבר היא מצוחצחת ומבהיקה. בזמננו הייתה משחה שומנית, שהיו מורחים אותה די בקושי, ואז היו צריכים לחכות שהיא תיספג, ולאחר מכן להבריש ולהבריק... אבא אמר, ואני עושה את כל זה בכבוד גדול. הבעיה היא, שהשעה כבר רבע לאחת-עשרה, ועשר דקות לאחת-עשרה, ואני בלחץ אימים. אני מושיט לאבא את הנעליים, ואז הוא אומר לי: 'לא טוב, בעקב המשחה לא מרוחה בצורה אחידה, תעשה עוד פעם'."

"באחת עשרה סוף סוף הוא היה מרוצה. הוא לבש את החולצה ונעל את הנעליים. 'יפה מאוד', הוא אישר, ואז אמר: 'תשמע טוב, אנחנו הולכים עכשיו למקום האיסוף שקבעו הגרמנים, אבל אף אחד לא יודע לאן נגיע משם. כולנו מבינים שהדבר עלול להיגמר רע מאוד. כל אחד רוצה שילדיו יחיו... לי אין לתת לך לא זהב ולא לחם, אבל אני כל כך רוצה שתחיה... אז נתתי לך מתנה יותר גדולה - 'פָּבֵד אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אִמְךָ לְמַעַן יִצְרְכְּךָ יְיָ'. נתתי לך את המתנה הזאת עם מסירות נפש, שהרי השעה הזאת הייתה קשה לך מאוד, וזה מה שישמור עליך!"

המשיך הזקן באוזני כל הנוכחים בחתונה: "מורי ורבותי, אני הייתי באושוויץ אצל הגרמנים, והייתי בסיביר אצל הרוסים, ואני זוכה לעמוד עכשיו ולספר לכם את כל זה פה, בארצות הברית..."

(הגאון רבי שלמה לוונשטיין שליט"א - מתוך האור יוסף הצדיק)

כ"ק אדמור מתולדות אהרן שליט"א: בדור שפל אפילו עבודה קלה ופעולה קטנה חשוב בשמים עד מאוד, וכמו עבודות חשובות בדור דעה...

צילום: הרב מרדכי זאב שוומנפלד, מתוך ארכיון עוז והדר.

כל פעולה ותנועה קלה של התעוררות אפילו של רשע עושה רושם גדול, וכל הבריאה תלוי בו

בפרשתנו מצינו על נח שיש דורשים אותו לגנאי, כפי שהביא רש"י על הפסוק "נח איש צדיק תמים הָיָה בְּדֹרְתָיו", לפי דורו היה צדיק ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום.

והוא פלא גדול למה תספר התורה בגנותו, והרי הקב"ה חס על כבודו של בריות, ובדאי שלא לספר גנאי על צדיק.

והנראה שהתורה באה ללמדנו דעת ביסוד העבודה, והוא, שבדור שפל אפילו עבודה קלה ופעולה קטנה חשוב בשמים עד מאוד, וכמו עבודות חשובות בדור דעה, וכנודע ממאמר האר"י ז"ל לתלמידו מהר"ח ויטאל ז"ל על דורו, שעבודה קטנה שלו בדורו נחשבת כעבודה גדולה בימי התנאים הקדושים, ומה נענה אנן אבתריה כלפי הדורות שלאחר מכן, שירידת הדורות הוא אין לשער, ואי אפשר לתאר עומק שבר דורנו בניסיונות שונים ומשונים, ברוחניות ובגשמיות.

יודע דברי ה"עבודת ישראל" (אבות) על המשנה "אֵל תְּהִי כְּזֶה לְכָל אֶדָם" (אבות פרק ד' משנה ג'), שהכוונה אף לעמי הארץ ופחותי הערך ורשעי ישראל רח"ל, שגם להרשע יש לו שעה מיוחדת, ושיפנה בה אל השי"ת, או יתפלל איזה תפילה לפני השי"ת, או אפילו דיבור אחד בשלימות לכבוד השי"ת, כי לא לתוהו בראה. ובאם לא היה שום תקוה לזה הרשע, שיעבוד את השי"ת אפילו רגע אחד כל ימי חייו, בודאי היה חלף הלך לו, וגם לא היה נברא. אך הבורא יתברך הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות ויודע תעלומות לב, ועומד ומצפה כביכול על הדיבור של תורה או תפילה, או שום דיבור של קדושה, שיעלה לפניו מזה הרשע, ויהיה נחת רוח לפניו כביכול, ועיי"ש מה שהאריך בשם הרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע, שלפעמים יכול הרשע לפעול מה שלא יכול לפעול הצדיק, אשר גדולתו עד מאוד, עיי"ש.

זה מלמדנו נח, שאפילו שבדורו של אברהם לא היה נחשב, ומחמת שפלות דור המבול, לא היה יכול כלל להתעורר מעצמו לתשובה, וכמו שכתב רש"י שנח הוצרך סעד, ואף על פי כן הציל את כל העולם מכליו, וממנו נשאר שארית ופליטה לכל העולם כולו. כי אין הקב"ה בא בטרונאי עם בריותיו.

וממילא ידע האדם שאין הדבר תלוי אלא בו ובעבודתו, שבעיניו נחשב לכלום, אבל מכל מקום באמת עושה רושם גדול וחזק בשמים ממעל, ובו תלוי כל השפע לכל העולמות ולכל הנבראים.

ומי הוא אשר לא יתעורר לעבוד את ה', כשיודע שהכל תלוי בו. ולאמיתו של דבר, חפץ השי"ת מאיתנו הוא הרהור תשובה פשוט וזעיר, וכל תנועה קלה של התעוררות אינו לריק, ואפילו הרהור קל כל דהו של תשובה מסוגלת להמשיך השפעות טובות עד בלי די.

(כ"ק אדמור מתולדות אהרן שליט"א - גל' יחידתי)

ארכיון 'עוז והדר'

הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א: ושמעתי פעם מהרב הגאון רבי חיים קרייזוויטער זצ"ל אב"ד אנטוורפן, שאמר, שבדורנו, הרחוב עם כל הניסיונות שבו הם ממש כמו מבול רוחני, "ברותחין נידונו", והעצה היחידה להינצל הוא להיכנס לתיבה, הוא בית המדרש, המהווה שמירה וחומה מפני המבול שבחוץ, והדברים ידועים. עכ"ל.

ולהביא טרף נפשות ביות? כיצד ינצל מפני מי המבול הזידונים המאיימים לשטפו ולטרדו משני העולמות? על זה יש לחדש וללמוד מדברי הגמרא שבזה שמכניס ראש חוטמו לתוך התיבה נמי יוכל להינצל, והיינו על ידי שיקבע עיתים לתורה, ויבוא לבית המדרש שחרית וערבית, יהיה קשור בעץ החיים, ואז יעשה לו נס שגם כאשר הוא בחוץ יצטננו המים סביבו, ויוכל לעמוד איתן בכל הניסיונות העוברים עליו. ואף על פי שלמסקנת הגמרא לא קאי תירוץ זה של הכניס ראש חוטמו, ואם כן לכאורה ליכא ללמוד מזה שקביעות עיתים שעה ביום מצלת ממי המבול, מכל מקום, כיון שהיה הווה אמינא כזה בגמרא, וודאי אמת הוא ואנו יכולים להקיש מזה לדורנו. וזהו כוונה נוספת בדברי קודשו של הרבי ר' בונם, שכל חיותינו בגלות המר הינו רק מכח ההווה אמינא.

וזהו כוונת המדרש בריש פרשתנו, דכאשר מיירי עתה בתחילת פרשת נח המדבר מעניין המבול ומעשה התיבה, אשר ממנו למדים לדורות הבאים כיצד להינצל מכל מיני מבול הבאים על האדם, הן ברוחניות והן בגשמיות, אומר מיד 'וְתִבְרָךְ שְׁמוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים הַקְדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא', שנתן לנו תורה שבעל פה, המפרש את התורה שבכתב בדרך קושיה ותירוץ, סברות ופירוקים, הווה אמינא ומסקנא, אשר מכח זה אנו שואבים חיות בגלות המר הזה, 'וְתוֹרָה שֶׁבַעַל פֶּה הִרְבֵּה וְתוֹרָה שֶׁבַכְתָּב מְעוֹט', כי כל ההווה אמינא וכל הסלקא דעתך גם הם אמת ויציב, ומשם אנו למדים שאפילו מי שאינו יכול להיכנס לתיבה אלא מעט, כעין חוטמו, גם הוא יכול להינצל ולזכות לחיי עולמים.

(הגאון רבי מאיר צוויבל שליט"א - גליון המאיר)

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 להשיג בחנויות הספרים

איך להינצל מה'מבול' הרוחני בדורנו

במדרש תנחומא ריש פרשתו: 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ', יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שבחר בישראל משבעים אומות, כמו שכתוב (דברים לב ט) 'כִּי חָלַק ה' עִמּוֹ יַעֲקֹב חֶקֶל נִחְלָתוֹ', ונתן לנו את התורה שבכתב, רישומו ברמז צפונות וסתומות, ופרשום בתורה שבעל פה, וגילה אותם לישראל. ולא עוד אלא שהתורה שבכתב כללות ותורה שבעל פה פרטות, ותורה שבעל פה הרבה ותורה שבכתב מעט, ועל שבעל פה נאמר (איוב יא ט): 'אֲרָכָה מֵאָרֶץ מִדָּה וּרְחֵבָה מִנֵּי יָם', וכו'. וצריך ביאור מה עניינו לפרשה דידן.

קבלת התפילות בזמננו מכח ההווה אמינא של חז"ל

ונראה לבאר בהקדם מאמרו הידוע של הרבי ר' בונם מפארשיסחא זצ"ל שאמר שעיקר חיותינו כהיום הזה הוא מן ההווה אמינא שבגמרא, כי העולם הזה הוא כולו הווה אמינא. ובאמת כבר כתב בשל"ה בשם רמ"ע מפאנו שכל הווה אמינא בש"ס הוא גם כן תורת אמת, עיי"ש. ואפשר לפרש עומק דבריו הקדושים של הרבי ר' בונם בכמה אופנים. ויש לומר בדרך אפשר, דהנה הכתוב אומר (תהלים קמה יח): 'קְרוֹב ה' לְכָל קְרָאִיו לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאָמְתוֹ', ואמרו במדרש (ויקרא רבה י"ז): 'קְרוֹב ה' לְכָל קְרָאִיו', יכול לכל? תלמוד לומר 'לְכָל אֲשֶׁר יִקְרָאֵהוּ בְּאָמְתוֹ'. והנה, מי יוכל לומר כהיום הזה שהוא קורא אל ה' באמת, הלא הדורות ירדו מאוד, וכדי לכוון כראוי בתפילה צריך האדם להתאמץ מאוד, וכולי האי ואולי, ולפי המדרש הנ"ל לא מצינו ידינו ורגלנו בעולם הזה. אכן כיון שהמדרש שואל בהווה אמינא 'יכול לכל', מזה אנו שואבים חיות, ומכח זה ההווה אמינא מתקבלים תפילותינו לרצון.

ובזה יש לפרש מה שאמר שלמה המלך (משלי כח ט) 'מִסִּיר אָזְנוֹ מִשְׁמָעַ תּוֹרָה גַּם תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה', דלכאורה מי הוא זה ואיזהו אשר מואס בדברי תורה ומעיז להסיר אוזנו מהם? אכן יש לומר על דרך הנ"ל, דלא מיירי באדם המואס לגמרי בדברי תורה, רק מדבר מאדם המתחכם ואומר 'מה לי לטרוח וללמוד כל השקלא וטריא בגמרא, וכל הדין ודברים עם ההווה אמינא והדחיות, הקושיות והפירוקים? הבה נלמד מיד את מסקנת הדברים!', וחושב בדעתו שכל הדין ודברים בגמרא כביכול אין צורך בהם. ועל זה אומר החכם מכל אדם: 'מִסִּיר אָזְנוֹ מִשְׁמָעַ תּוֹרָה', היינו ההווה אמינא שבתורה, 'גַּם תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה', כי כל עיקר קיבול תפילות כהיום הזה הוא רק מכח ההווה אמינא של חז"ל 'יכול לכל', וכיון שהוא אומר שההווה אמינא אין בה ממש, אומרים לו משמים 'אם כן גם אנו נלך עמך לפי המסקנא במדרש, ש'קרוב ה' רק למי שקורא אליו באמת'.

אופן הצלת הראם ממי המבול

והנה, נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש (זבחים ק"ג): אם ירד המבול בארץ ישראל או לא, ואמרו התם: 'בשלמא למאן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל, היינו דקם רימא התם (הראם, זכר ונקבה, שהוא גדול ואינו יכול ליכנס לתיבה, עמדו שם. רש"י), אלא למאן דאמר ירד, רימא היכא קם? אמר ר' ינאי, גוריות הכניסו בתיבה (היינו גורים קטנים). והא אמר רבה בר בר חנה: לדידי חזי לי אורזילא דרימא בת יומא והוי כהר תבור, והר תבור כמה הויא? ארבעין פרסי. משכא דצואריה תלתא פרסי, מרבעתא דרישא פרסא ופלא, רמא כבא וסכר ירדנא. אמר רבי יוחנן, ראשו הכניסו לתיבה. והא אמר מר מרבעתא דרישא פרסא ופלא. אלא ראש חוטמו הכניסו לתיבה. והא אמר רבי יוחנן לא ירד מבול לארץ ישראל, לדברי ריש לקיש קאמר. והא קסגיא תיבה? אמר ריש לקיש קרניו קשרו בתיבה. והא אמר בר חסדא: אנשי דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נידונו, ולטעמין תיבה היכי סגיא? ועוד, עוג מלך הבשן היכא קאי? אלא נס נעשה להם שנצטננו בצדי התיבה'. עכ"ל הגמרא.

בקביעות עיתים לתורה ניצלים מן המבול הרוחני היורד בחוצות ושמעתי פעם מהרב הגאון רבי חיים קרייזוויטער זצ"ל אב"ד אנטוורפן, שאמר, שבדורנו, הרחוב עם כל הניסיונות שבו הם ממש כמו מבול רוחני, "ברותחין נידונו", והעצה היחידה להינצל הוא להיכנס לתיבה, הוא בית המדרש, המהווה שמירה וחומה מפני המבול שבחוץ, והדברים ידועים. עכ"ל.

והנה, זה וודאי שמי שאפשר לו לשבת כל היום בבית המדרש, מה טוב חלקו ומה נעים, אך מה יעשה מי שהוא מוכרח לצאת החוצה, להתפרנס מגיעי כפיו

השבוע במדור:

אב המבקש מבנו שיטלפן אליו מהישיבה יום יום, והבן מתקשה בזה | להכניס לכולל אברכים צעירים במקום המבוגרים | ש"ץ שמסתפק אם אמר 'ותן טל ומטר' | מסדר קידושין הלוש את הטבעת על אצבעו | אמר בטעות 'מלוך' בקדושה באמצע קריאת שמע | האם יש איסור לתרום דם רק כדי לקבל כסף על זה משום דחובל בעצמו?

אב המבקש מבנו שיטלפן אליו מהישיבה יום יום, והבן מתקשה בזה

שאלה: אבא המבקש מבנו שיטלפן אליו מהישיבה כל יום, והבן מתקשה בכך, כי הוא מתמיד גדול, ולשם כך הוא צריך לעמוד בתור ליד טלפון ציבורי, האם חייב הבן להתקשר לאביו כל יום למרות שקשה לו, או שמא מצות כיבוד אב ואם אינה מחייבת להתקשר כל יום אלא מספיק פעם בכמה ימים?

תשובה: נאמר במסכת יומא דף עו ע"א שאלו תלמידי אב רבי שמעון בן יוחאי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה, אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד, פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה, עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום, אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמישה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר, ונמצאו כולם מתים ברעב, נמצאו כולם מכוונים את לבם לאביהם שבשמים. והוסיף רבנו חננאל ונמצא תמיד מכוונים לבם, ואסיקנא מפני שיהיו מכוונים לבם לאביהם שבשמים בכל יום, יעו"ש. ואם כן יש מצוה להקביל פני האב בכל יום, ואין להימנע בגלל טירחא, כי כל מצות כיבוד אב ואם היא טירחא, והשי"ת הבטיח למען ייטב לך והארכת ימים.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א רבה של שכונת רמת אלחנן בבני ברק

ארכיון 'עוז והדר'

ואמנם עיקר מצות כבוד אב ואם היא לשרתם ולסעדם, אולם מצינו גם בעדכון הבן את הוריו על מצבו ומשמחם בכך, מקיים בזה מצות כבוד אב ואם, וכמו שמצינו במכתבו של הגאון מקוטנא לבנו, המובא בשו"ת ישועות מלכו (או"ח סימן יד) וז"ל: שפעת שלו... לכבוד בני הרב מו"ה משה פינחס שיחי' דומ"צ בפראגא. אבקש שתודיענו תדיר ולכל הפחות ג' פעמים בשבוע משלומך וממצבך הטוב, למען תקיים מצוות כיבוד אב ואם. גם באתי להודיעך מה שנתקשיתי זה ימים בהא דמבואר... עכ"פ בראש המכתב מבקש מבנו שהיה דומ"צ בעיר פראגא ומן הסתם היה מוטרד, ובכל זאת בקשו להודיענו תדיר משלומך ולכל הפחות ג' פעמים בשבוע, שמע מינה דאין בזה הכבדה, וגם משמע דהוא מצוות כיבוד אב ואם.

להכניס לכולל אברכים צעירים במקום המבוגרים

שאלה: לפני שנים רבות נשאל מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בנוגע לאברכים מבוגרים האם ניתן לקבל במקומם לכולל אברכים צעירים יותר? ובתחילה השיב בשלילה. אולם לאחר יום או יומיים אמר שמאחר והכולל הוקם ונועד על מנת ללמוד בו סדר זרעים, אם כן אברך שכבר לומד 10 או 12 שנים במסגרת הכולל [והתחווה היא שהוא כבר מיצה את הלימוד בנושא זה], ניתן לקבל תחתיו אברך אחר.

הנחיה זו של מו"ח זצ"ל בהרבה מקומות לא מיושמת בפועל, מאחר והמצב היום הוא שאברכים מבוגרים [אפילו אם הם מצוינים] כמעט ואינם יכולים למצוא לעצמם כולל חדש, כיצד יש לנהוג בפועל?

תשובה: לענ"ד נשאל עשר שנות לימוד, יש לחייב אברך כזה לחבר ספר על הנושאים הנלמדים בכולל, או להרביץ תורה בנושאים הנלמדים בכולל, כדי לגרום להתחדשות ולפוריות התורה. סיפתי לגיטי מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל והסכים עמי.

האם יש איסור לתרום דם רק כדי לקבל כסף על זה משום דחובל בעצמו?

שאלה: בפרשת נח (בראשית ט"ו, ה') "וְאֵת דָּמָם לִנְפְשֵׁיכֶם אֲדַרְשׁ".

מכאן ילפינן בגמרא (בבא קמא צ"א ע"ב) שאסור לו לאדם לחבול בעצמו, ומסיק בגמרא שאין ראיה מכאן, דדילמא כאן מיירי במיתה וילפינן משאר מקומות.

יש לחקור מי שרוצה לתרום דם רק כדי להרוויח ממון, שעכשיו אין צריכים את דמו לחולה ואין חשש פיקוח נפש, כגון בתורם לנוכרי, האם יש איסור לחבול בעצמו או דילמא לצורך ממון ליכא איסור לחבול בעצמו.

הגאון רבי אשר אנשיל שווארץ שליט"א ראש כולל צאנז בבית שמש ומח"ס מעדני אשר

ארכיון 'עוז והדר'

תשובה: הנה בפסקי תוספות (בבא קמא ס"ק רט"ו) כתב: אסור לחבול לצורך ממון. אם כן, חזינן להדיא שאסור לחבול לצורך ממון, לפי זה יהא אסור להקזי כשעושהו רק לצורך ממון.

וכן כתב בים של שלמה (בבא קמא פרק ח' ס"ק נ"ט) שאסור לחבול ולבייש עצמו בעבור צורך ממון.

הנה בשו"ת אגרות משה (חושן משפט חלק א' סימן ק"א) נשאל האם מותר להניח לרופאים להוציא ממנו דם להכין בעבור חולים שיצטרכו לזה, כדרך הרופאים בזמננו שמכניסים דם אדם לחולים מסוכנים לרפואתם, והוא באופן שאין בזה דין הצלת נפש משום שעדיין אין כאן חולה אך מכינים לחולים שיזדמנו, ומי יודע אם יבוא הדם הזה שיוציאו ממנו לחולה שדוחים איסורים בשבילו, אם רשאי בשביל הרווח שמשלמים בעד זה שהוא צריך למעות.

ומסיק: בחבלה זו להוציא דם על פי השגחת הרופאים יש טעם גדול שלא לאסור, דהא מצינו שבדורות הקודמים היו נוהגים להקזי דם אף רק לאקולי, כמפורש בגמרא (שבת קכ"ט) וגם איתא שם אמר שמואל: פורסא דדמא כל תלתין יומין בנעוריו עד ארבעים שנים, ואחר כך עד שיששים שנה אחת לשני חודשים, ואף אחר שיששים אחת לשלושה חודשים. עיין שם ברש"י ובהגהות מימוניות (פרק ד' מדעות) בשם רבינו חננאל איתא גירסא אחרת דלא כבר"ח הנדפס, ולכן אף שנשתנה אחר כך כמו בזמן הרמב"ם כדכתב בפרק ד' מדעות הלכה י"ח שיקזי רק בצריך לזה ביותר ואחר חמישים שנה לא יקזי כלל ועיין בכמה מקומות, ועתה נשתנה עוד יותר שאין מניחין להקזי כלל, מכל מקום ודאי גם עתה איכא גם רפואה בזה דלא יהיה שינוי גדול כל כך, וגם היום מוציאים הרופאים כמעט בלא צער, ולכן אפשר אין לאסור בחבלה זו דהקזת דם, והרוצה להקל אין למחות בו כיון שהיא סברה גדולה.

אבל בשו"ת משנה הלכות (חלק ד' סימן רמ"ה) אוסר לתרום דם בשביל ממון, כיון דהקזת דם חבלה הוא ואסור לחבול בעצמו לצורך ממון, אסור להשתתף בנתינת דמים בכל אופן אם לא בפיקוח נפש, או שהוא לרפואתו.

הגאון רבי מתתיהו דייטש שליט"א גאב"ד רמת שלמה ובעל נתיבות אדם

ארכיון 'עוז והדר'

(פרק י"ט מהלכות שבת, הלכה ג') עיין שם.

ובטעמא דמילתא, יש לומר על פי דברי הב"ח (סימן קפ"ב) שמבאר כי איסור 'לא ילבש' אינו אלא דווקא כשלוש בגד העשוי לנוי, אבל בגדים שאינם עשויין לנוי ולקישוט, אין איסור בלבישתם. ועוד, דאף בגד שנעשה לקישוט אינו אסור אלא אם כן לובשו לשם קישוט, אבל אם לובשו מחמת קור וגשם מותר.

ולפי זה, כל שכן בדבר שאינו מלבוש גמור אלא תכשיט, שיש להתיר ללבושו לפי שעה בכדי לשומרו, או לאיזה צורך חשוב.

אמר בטעות 'מלוך' בקדושה באמצע ק"ש

שאלה: מה הדין במי שעומד באמצע

ברכות קריאת שמע ושומע קדושה, שדינו לענות רק 'קדוש' ו'ברוך', באופן שהתחיל לענות 'מלוך ה', האם ימשיך עד סוף הפסוק או יפסוק באמצע.

תשובה: יגמור כל הפסוק.

דהנה באמירת 'מלוך ה' לבד יש שני חסרונות: א. מצד הזכרת שם שמים לבטלה בלי אמירת כל הפסוק. ב. מצד ההפסק באמצע הברכה.

והנה לגבי הזכרת השם אכן היה מקום לסמוך על דברי החיי אדם (כלל ה', סימן ב') דבאמירת חצי פסוק ליכא משום הזכרת שם שמים לבטלה [ועיין עוד בט"ז (סימן תרכ"א, ס"ק ב') לעניין הזכרת השם בתחנונים, ובשו"ת שאילת יעבץ (סימן פ"א), ובדעת תורה אורח חיים (סימן רט"ו, סעיף ג')].

אבל מצד ההפסק שבאמצע ברכות קריאת שמע נראה דגרע טפי אם אומר רק חצי פסוק, דזה אינו כלל מנוסח הקדושה, משא"כ כל הפסוק אף שאינו מעיקר הקדושה כמ"ש במשנה ברורה (סימן קכ"ה, ס"ק א') מכל מקום הרי הוא מנוסח הקדושה. ולכן נראה דכיון שכבר הפסיק בחצי פסוק בכהאי גוונא יש לסמוך על דעת הפוסקים [כף החיים (סימן ס"ו, אות י"ח; סימן קכ"ב, ס"ק א') והערוך השולחן (סימן ס"ו, סעיף ו')] שעונה גם ימלך.

ש"ץ שמסתפק אם אמר 'ותן טל ומטר'

שאלה: בהא דנפסק בשולחן ערוך (סימן קט"ז, סעיף ט') שאחד המסתפק אם

אמר 'מוריד הגשם' או 'ותן טל ומטר לברכה', אם עברו שלושים יום ומסתפק אם אמר 'ותן טל ומטר' אינו חוזר, כי אחר תשעים פעמים נקטינן שאמר. יש לעיין באחד המתפלל לפני העמוד בקביעות, האם סגי לי' אחר שמונה עשר יום, שהרי הוא מתפלל שתי פעמים שחרית ומנחה מידי יום.

תשובה: כן, שפיר מהני עבורו אחר שמונה עשר יום שאינו צריך לחזור.

ונראה להביא ראיה מדברי המשנה ברורה (שם, ס"ק ל"ז) שמקשה דלכאורה השולחן ערוך (שם) סותר אהדדי, דבסעיף ח' נפסק שאחר 'שלושים יום' הוי בחזקת שהזכיר גשם, ובסעיף ט' נפסק דבעינן תשעים תפילות, והנה שלושים יום הוא יותר מתשעים תפילות. ומתוך, דהעיקר הוא דבעינן שישלים תשעים תפילות דממילא הורגל לשונו לומר כהלכה, ומה דנקט 'שלושים יום' היינו כמניין תפילות תמידיות שיש בתשעים יום, עיין שם. ונלמד מינה בהדיא דאם מרגיל על לשונו תשעים תפילות מהני אף בשמונה עשר יום.

ועיין בשערי תשובה (שם, ס"ק ט"ו) שהעלה כן להלכה בשם המאמר מרדכי, אף כתב מדברי הט"ז (שם, ס"ק י"ג) נראה כי יש לפקפק בזה, עיין שם. וכן נקט להלכה בערוך השולחן (שם, סעיף י"ד).

מסדר קידושין הלובש את הטבעת על אצבעו

שאלה: רב מסדר-קידושין, אשר חושש שמה בעת ההכנות לחופה וכו'

יאבד טבעת הקידושין, האם יכול לעונדו על אצבעו עד אחר אמירת ברכת אירוסין ואז ליתנו לחתן שיקדש את הכלה, דלכאורה יש בזה איסור משום 'לא ילבש'.

תשובה: כן, וכן נהג למעשה מו"ח מרן הגאון רבי משה הלברשטאם

וצ"ל בכל סידור חופה וקידושין, שהיה עונד הטבעת על אצבעו, וקודם הקידושין מסרו לחתן, ואמר לי שוהג כן בכדי ליישב דעתו בכל מהלך הקידושין שלא יתעורר חשש שהטבעת תיאבד.

ומקור ההיתר למה ליכא למיחש לאיסור 'לא ילבש', הנה ב[גמרא שבת, דף ס"ב ע"א] מב' כי פעמים שהאיש עונד על אצבעו טבעת של אשתו עד שמגיע אצל האומן לתקנו, ואין בזה משום מלאכת הוצאה, וכן פסק הרמב"ם

94

הזשלמה הסדרה המזנומנטלית הרמב"ם המבואר

הפרוייקט ההיסטורי

כשפת וסוגה ב"נ נפח
 ביאור רחב מפורט על הדף
 כותרות וחקירות שרומות
 תוספות מאגרים סקין
 מאת אלפי הערות והוספות
 חובה לכל בן ישיבה

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66 ובחנויות הספרים המובחרות

מולין יקדין ויהודשים נפלאים מלוקט
מדברות קדשו ותורתו של
רבי דוד חי אביהצירא שליט"א

מילה תא חז תא

חזתא דאורייתא יסוד חדש ונפלא על הפרשה

מצוה גוררת מצוה

את רצונותיו אל הפועל.
ועל פי זה יש לבאר גם דברי חז"ל (שבת קד.)
'הבא ליטרה מסייעין אותו', שהמלאכים שנבראו
מכוח מחשבותיו הם המסייעים בידו להוציא
מחשבתו הטובה אל הפועל. וכן מה שאמרו חז"ל
(ירושלמי פסחים פ"ה ה"ה) המתחיל במצוה אומרים לו
גמור, היינו שהמלאכים הטובים שנבראו מחמת
רצונו הטוב, הם הנותנים לו כוח להמשיך במצוה
ואומרים לו 'גמור'.

כפי ריבוי מחשבות טובות כן זוכה לסיוע מהמלאכים

כשבא האדם לקיים מצוה בפועל יש הרבה
הפרעות מצד היצר הרע, שמכביד על האדם
ומונע ממנו להשלים את רצונו הטוב, אבל
לחשוב מחשבה טובה אין כוח ליצר הרע
להפריע, כי אין היצר הרע מכיר במחשבות
האדם, וכיון שמן המחשבה הטובה נברא מלאך
טוב, נמצא שכל שמרבה לחשוב מחשבות
טובות וטהורות כך זוכה לברוא מלאך טוב
שלם וחזק מאוד, ומלאך זה מסייע בידי האדם
להוציא לפועל את מחשבתו הטובה שמכוחה
נברא. בכך יבוארו דברי חז"ל (קידושין מ.) 'מחשבה
טובה הקב"ה מצרפה למעשה', שעל ידי המלאך
הנברא מן המחשבה הטובה בא המעשה הטוב
לכלל צירוף והשלמה.

מעלת ההתאמצות בקיום המצוות

אחר ראותנו זאת נשריש בליבנו פניה, כי
כל יגיעה שיש לו לאדם בקיום מצוות ה', הרי
היא בבחינת מצוה הגוררת ומושכת את האדם
לקדושה והתעלות עוד ועוד. זהו הביאור במאמר
הכתוב 'ויקח שם ויפת את השמלה' וכתב רש"י
שלך נאמר 'ויקח' לשון יחיד אף שבפועל היו
שנים, כי שם הוא שנתאמץ במצוה זו ביותר
לפיכך נקראת על שמו, וכן רואים חילוק זה
בשכר המצוה ששכרו של שם שזכו בניו לטלית
של מצוה, ואילו יפת שהתאמץ פחות, זכו בניו
לקבורה בימי מלחמת גוג.

ואפילו שגם שם וגם יפת עשו יחד את אותה
המצוה, מכל מקום התורה מעידה על שם
שהתאמץ ביתר שאת, כמו שכתוב 'ויקח שם
ויפת' בלשון יחיד ולא 'ויקחו' בלשון רבים, כי
שם התאמץ ביותר, ולכן גם זכה לעמוד בראש
הישיבה שלמדו בה האבות הקדושים, והיא
הנקראת בלשון רבותינו 'בית מדרשם של שם
ועבר'.

נפרדות, רק בכל מצוה ומצוה על סך חלקיה,
מחשבה דיבור ומעשה, אף בהם כל חלק גורר את
החלק השני שאף הוא יעשה בשלימות כראוי,
שכל תרי"ג מצוות אין מגיעים לכדי שלימות
אם לא שיתקיימו גם במחשבה וגם בדיבור וגם
במעשה, ואם חסר בתורת האדם ומצותיו באחד
מדברים הללו עדיין לא השלים עבודתו.

כח המלאך הנברא ממחשבתו הטובה מסייע לגמור המעשה

ואיתא בגמרא (מכות י.) בדרך שאדם רוצה
לילך בה מוליכים אותו. ופירש המהרש"א שאין
הכוונה שהקב"ה מוליך אותו, שכן לא נאמר
'מוליך אותו', אלא 'מוליכים' לשון רבים, והפירוש
הוא שמרצונותיו ומחשבותיו של האדם נבראים
מלאכים, ומלאכים אלו מסייעים בידו להוציא

ויקח שם ויפת את השמלה וישימו על שכם
שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם
אחרנית וערות אביהם לא ראו (ט כג). בספרים
הקדושים הרבו להאיר עינינו שכשאדם מקיים
מצוה כראוי מתעורר בקרבו רצון ותשוקה לקיים
מצוה נוספת, כמאמר חז"ל (אבות פ"ד מ"ב) 'מצוה
גוררת מצוה', גוררת' לשון תיאבון, שמצוה אחת
מעוררת באדם חשק לקיים מצוה נוספת, וכמו
שהוסיפו לומר שם 'ששכר מצוה מצוה', ואם
אינו מרגיש חשק והתעוררות להוסיף ולקיים
עוד מצוות יפשפש במעשיו שמא לא קיים את
המצוה הראשונה כדבעי.

חלקי המצוה מסייעים זה לזה לבוא לידי גמור

מצוה גוררת מצוה אינו רק בשתי מצוות

מילה דפליאה

טעם שלא התפלל נח על בני דורו

ועל דבר זה יתמיהו הכל תמיהה גדולה, מדוע לא התפלל נח על בני דורו שינצלו
מהמבול, וכשיצא נח מהתיבה וראה את חורבן העולם היה בוכה, ואמר לו הקב"ה רועה
שוטה אתה שלא בקשת רחמים על בני דורך, ובודאי לא דבר ריק הוא, כי נח איש צדיק
תמים היה, ומיוחד היה בעבודת התפילה כמו שנרמז בפסוק 'איש צדיק' בגימטריא
'תפלה', ומדוע אם כן לא התפלל להצלת בני דורו.

יש צדיקים שאינם סובלים את הרשעים

פירש הרה"ק שר שלום מבעלזא ע"ה שצדיקים גדולים לפעמים אינם יכולים לסבול את
רשעות בני דורם, ומחמת כן אינם יכולים להתפלל עבורם, וזה היה העניין אצל נח, שלרוב
מעלתו לא יכול היה להשפיל עצמו אל בני דורו ולפעול רחמים בעבורם, ואף על פי
שביקש ורצה להיות 'בדורותיו' בתוכם ממש, מכל מקום לא היה בכוחו לסבול רשעותם
כדי להגביה אותם.

בכך יבואר מה שנחלקו חז"ל אם לדרוש אותו לשבח או לגנאי, ובודאי אין הכוונה
לדרוש את נח עצמו לגנאי, אלא שאם היה בדורו של אברהם שמה היה יכול לפעול יותר
עבור הרשעים, כי דור שאברהם אבינו שרוי בתוכו גם הרשעים שבו נמצאים במדרגה
טובה יותר, וממילא אפשר יותר להתפלל עבורם ולפעול למענם. אבל יש דורשים לגנאי
כי אנשי סדום שבדורו של אברהם היו רשעים יותר מדור המבול, ואם על בני דורו לא
ביקש רחמים בוודאי שעל אנשי סדום לא היה מתפלל.

אך יש לנו לדעת, כי כל זה אינו אלא ברשעי אומות העולם, אבל בני ישראל גם אם
אינם במדרגה הראויה, מכל הם מכניעים עצמם לצדיקים, ועל די כן יש בכוח הצדיקים
להתפלל בעדם ולהיטיב עמם.

ברזא דאח"ד

רמזים נפלאים על סדר הפרשה

לכל אדם ולכל דור ישנו תפקיד ייחודי

הביטחון בה' בלבד והחיים לאור הידיעה והאמונה כי אין עוד מלבדו אפס זולתו, והוא עיקרא ושורשא דכולא, והוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים.

לכל רגע בחיים ישנו תפקיד מיוחד

כמו שלכל אדם ולכל דור ישנו תפקיד ייחודי שעליו לתקן, כן גם לכל זמן ועת ישנו התיקון המיוחד לאותו הרגע. בפי חסידים מסופר ששאלו פעם לצדיק רבי משה מקוברין ע"ה מהו הדבר החשוב ביותר שאותו צריך לעשות. ענה להם הצדיק, כל דבר שצריך לעשות בעת זו שעומד בה, הוא החשוב ביותר. כגון מצות תפילין וקריאת שמע בזמנה, ציצית שזמן חיובה להרבה מהשיטות הוא ביום ולא בלילה, או מצות סוכה ולולב שזמנם חולף, והוא הדין בכל העניינים, לתקן כל רגע מה שנחוץ לו לעבודת קונו וצורו, בסור מרע ובעשה טוב, במחשבה בדיבור ובמעשה, בכלל ובפרט, בדברים שבין אדם למקום ובדברים שבין אדם לחברו, מלגו ומלכר, ביראה, באהבה ובאמונה, בדברים השייכים לגשמיות, ובדברי רוחניות וכן על זה הדרך ישכיל המשכיל ויוסף אומץ.

להתהלך בידיעת חשיבות כל אדם וכל רגע לתיקון השלם

על דבר זה אמרה תורתנו הקדושה - ששמה 'תורה' הוא מלשון הוראה המורה לכל אדם את הדרך ילך בה, וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד' (דברים ד לוט), שזו הידיעה שבה יתהלך ויתבונן בכל ימיו, ואין עוד, כוונתו שאין עוד משהו אחר בעולם מלבד וידעת היום, לדעת בכל רגע ובכל יום מהי המצוה המוטלת עליו עכשיו.

ובאותה ידיעה יקיים 'והשבות אל לבבך', שיעשה המצוה המוטלת עליו עכשיו, בהתקשרות נפשו בידיעה 'כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' - בדביקות בה' יתברך ובקרבת אלקים בבחינת 'בלתי לה' לבדו', ובידיעה זו יקיים המצוות ויעסוק בתורה וגם בכל עסקיו שיתעסק בהם לשם שמים יקיים הפסוק 'בכל דרכיך דעהו'. שכן עיקר תכליתו של האדם להגיע למדרגה שכל רגע יהיה מקושר לקב"ה בדבקות עליונה עד כלות נפש.

מאת משלח נשמתו הקב"ה ובעבורו בראו בעולם. ויתן נפשו כדי לקיים מצוה זו ולא יאבד תיקון נשמתו חלילה. ובוודאי אם ניתן לנו שליחות זו, הרי כח המשלח בשליח, ויש לנו את כח המשלח בורא כל עולמים ששלחנו לעולם הזה, והוא הנותן לנו את הכח לעמוד איתן כנגד פיתויי עולם הזה והבליו, ולעשות רצונו בלבב שלם.

בכך פירש הרה"ק בעל עבודת ישראל ע"ה דברי המשנה (אבות פ"ד מ"א) איזהו גבור הכובש את יצרו, היינו שכובש את יצרו המיוחד לו. וכן אמרו חז"ל (סוכה נב) 'יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום', 'יצרו' היינו יצר המיוחד לאותו אדם, ובכל יום הוא מתגבר להסית את האדם ולהעבירו על דעת בוראו. ועל כך עזרתו ממעל להצליח להתגבר עליו, כדברי הגמרא שם: 'ואלמלא הקב"ה שעוזר לו אינו יכול לו'.

מצווה מיוחדת לכל דור

מלבד לכל אדם ישנה גם מצווה מיוחדת שייעדו משמיא לכל דור, ודווקא אותו הדור הוא שיתקן אותה. ומפרשתנו למדנו זאת לדורות באמרת ה' צרופה באמרו 'תמים היה בדורותי' שהיה תמים ושלם במצווה המיוחדת לדורו הוא, ולא כתוב 'בדורו' אלא בדורותי' לשון רבים, כי כל דור יש לו שליחות מיוחדת, ונח שחי היה בכמה דורות היה זהיר בכל דור לשמור השליחות המיוחדת לאותו הדור. וכן כל דור ודור הרוצה להתהלך את האלקים כנח בדורו, ישלים עצמו בתיקון הנדרש לדורו.

ידיעת תיקון הדור - בדבר שמתמודד בו ביותר

אך בעוד בדורו של הנועם אלימלך ע"ה הייתה רוח הקודש בהתגלות ודרשה עלי ספר כי המצווה המיוחדת לדורו היא מצות ציצית, אבל בדורנו אשר נסרכה חכמת נבוננו ואין איתנו יודע עד מה, ואין רוח הקודש בהתגלות, הכיצד נדע את אשר עלינו לתקן.

אף אנו נאמר כי כיחיד כך הציבור, וכשם שכל יחיד יכול לדעת ע"י שרואה באיזה מצוה מתגבר עליו יצרו ביותר, כך כל דור ודור יתבונן מהי המצוה שעליה נותן היצר נפשו ובה מתמודדים באי הדור הזה והרבה שנכשלים שבזה 'לב יודע מרת נפשו', וע"י שכל אחד ירגיש את הקושי שלו עצמו, יחד עם קושי הדור, אזי ידע נאמנה מה עלינו לתקן בדורנו. כמו מידת

נח איש צדיק תמים היה בדורתי (ו ט). שנינו במשנת צדיקים כי כל הנכתב בתורה הרי שהוא נצחי ונכתב לדורות, שלא כתבה תורה סיפורי מעשיות, רק כל שנכתב הוא שנלמד מזה להנהיגנו בעולם. נראה לומר כי בפסוק זה ניתן לנו שיעור ומידה לעבודת ה' יתברך, שכן ידוע דברי קודש הקדשים מרן האר"י הקדוש ע"ה שאינו דומה עבודתו של אדם לשל אדם אחר מיום בריאת העולם ועד סופו, ואין אדם יכול לתקן המוטל על אחר שלכל אחד יש את שליחותו המיוחדת לו שבעבורה נשלח לעולם.

על כך אמרו חכמינו ז"ל (אבות פ"ד מ"ג) 'אין לך אדם שאין לו שעה, ואין דבר שאין לו מקום', שלכל אחד יש את השעה והתיקון המיועד דווקא לו ואינו יכול להיעשות ע"י שום אדם שבעולם, ולכך לא יתכן שאין לו את השעה לצורך כך, כי לולי השעה והמקום אינו יכול לקיים את שליחותו העליונה.

על האדם לקיים את כל המצוות בשלימות

מעתה ישאל השואל וידרוש המבקש הכיצד ידע אדם את עתו, האיך יבין מהו הדבר המיוחד שהוא בדווקא הצריך לתקנו. ללא ספק הדבר הראשון שעליו לדעת ובלעדיו לא תעלה ארוכה לנשמתו, הוא קיום כל תרי"ג המצוות ותיקון חכמים, ועוד יעסוק בתורה ובמעשים טובים ומידות ישרות וטובות, כי רק על ידי קיום כל התורה נשלם האדם באיבריו וגידיו וזוכה לקומה שלימה.

אך הוא גופא הסיבה שיש לו להיזהר ביותר במצוותו המיוחדת לו, כי ידוע הוא ומפורסם כי כל נשמה נשלחה לעולם כדי לקיים כל תרי"ג מצוות, ועד שלא תשלם קיום כל המצוות לא תבוא אל תיקונה השלם, וזה סוד ירידת הנשמות בגלגול בעולם כדי להשלים כל תרי"ג מצוות, ומטעם זה יש לכל אדם מצוה מיוחדת אשר בה תלוי עיקר תיקונו בעולם.

סימן למצוותו - היכן שהיצר מכניס כוחות למנועו

אם כן איככה יוכל ויראה מה שליחות יוחדה לו, שעליו יתן נפשו לקיימה. ישית לב לראות באיזו מהמצוות מתגבר עליו יצרו בקביעות ומנסה בכל כוחו להכשילו. או אז יהיה בידו סימן מובהק כי מצוה זו או הנהגה זו היא התיקון המוטל עליו

מילין וקירין

פרקי הדרכה ועבודה ה'

קביעת עתים לתורה

מקבלים שכר על עבודתנו בתורה ובמצוות, אלא מקבלים שכר על העמל בשאר חלקי היום, 'אנו עמלים ומקבלים שכר' על העמל בעסקיו ובמלאכתו, 'והם' יושבי הקרנות אמנם עמלים ומקבלים שכר, אך שכר זה הוא רק על שעות העבודה ולא על שאר חלקי היום. ולכן מודה ומשבח לקב"ה שזיכהו להיות מיושבי בית המדרש בקביעת עתים לתורה, כי אז הגם שעמל הוא, מקבל על כך שכר כאילו למד באותה שעה. אך יושבי הקרנות שאינם עמלים בתורה לתוהו והבל כל יגיעתם כי אינו לצורך מצוה.

כשמחשיב את זמן לימודו מוכיח כי כל עמלו כל היום הוא בעבור התורה
אכן היכולת ביד כל אדם לקבל שכר גם על עמלו וטרחו בדרך ארץ ועסקיו שהוא מוכרח לעבוד בכדי להחיות את נפשו ונפשות אנשי ביתו, אך זה בתנאי שיעקר כוונתו בעסק הזה הוא רק כדי שיהיה לו ממה להתפרנס, למען ימצא מרגוע לנפשו לעסוק אחר כך בתורה ולעבוד את השם יתברך. ניתן להבחין בכוונות האדם בעסקיו לפי מעשיו בשעה שעדיין לא הגיע הזמן לצאת לשוק לעסוק בסחורה, שאז באשמורת הבוקר הוא קובע עתים לתורה, וממילא מוכח כי גם אחר כך כשמוכרח לצאת לפעול ולעבודתו בעסקי עולם הזה, שאין כוונתו כי אם למען עסק התורה וקיום מצוותיה, אשר על כן מלבד השכר שהוא מקבל על העסק בתורה הקדושה הוא יקבל שכר גם על עמלו וטרחו לצורך פרנסתו, הגם שהוא עסק של רשות, מאחר שיעקר כוונתו למען השם ותורתו, ונחשב לו כאילו לומד תורה הקדושה כל היום.

ביאור האריכות בתפילת רבי נחוניא בן הקנה

זוהי כונת התפילה שתיקן רבי נחוניא בן הקנה, ההולך לבית המדרש ללמוד ולקבוע עתים לתורה יתן שבח והודאה להשם יתברך על שאני משכים והם משכימים, כלומר הצער שאני סובל להשכים בבוקר ולקבוע עתים לתורה הרי גם הם סובלים אותו הצער כמוני, רק 'אני משכים לדברי תורה' היינו משכימים לדברים בטלים היינו להיות הון ועושר בביתם, ואשר על כן 'אני עמל והם עמלים', פירוש אף שגם אני עמל במלאכה ובעסק העולם הזה כמותם, אף על פי כן 'אני עמל ומקבל שכר' על עמלי מאחר שכוונתי בשביל התורה, 'והם עמלים ואינם מקבלים שכר' וכל עמלם לריק מאחר שאינם קובעים עתים לתורה, ממילא גם עמלם אינו כי אם להרויח ממון ולמלאות תאוותם.

פירות, בין אם לא עלה בידו ללמוד כי מעט יהיה נחשב כאילו עשה הרבה, כי העיקר הוא כפי קביעות התורה בנפשו, אף אם לא זכה להרבות תורה כרצונו. ועוד נרמז בזה שבכוח התורה יזכה שכל דבריו יהיה להם קיום ויעשו פירות ולא יחזרו ריקם.

מחמת חשיבות הקביעות בלימוד התורה והשפעתה הרבה על כל ענייני האדם, שואלים אותו בבואו לעולם העליון לאחר פטירתו 'קבעת עתים לתורה', כי הקביעות בתורה מקיפה וכוללת את כל חיי האדם.

הקובע עתים לתורה מקבל שכר גם על עמלו בעסקיו

אמנם לא כל אדם זוכה להיות קבוע בכל עתותיו בבית המדרש בעסק התורה, ויש ונצרך האדם להקציב חלק נכבד מזמנו על המחיה ועל הכלכלה להביא טרף נפשות ביתו, ומכל מקום אם תורתו היא העיקר אצלו ורק מחמת ההכרח הוא עוסק למחייתו, וכל עתותיו הפנויות מקדיש הוא לתורה, הרי הדבר חשוב כאילו כל זמניו קודש הם לתורה ועבודת ה', כי מכך שהוא מנצל את זמנו הפנוי לתורה מוכח שזהו רצונו האמיתי ורק ההכרח גורם לו לפרוש מהלימוד. וכך כתב **האור החיים הקדוש** בספרו **חפץ ה'** על דברי הגמרא (ברכות כח): בתפילתו של רבי נחוניא בן הקנה שאנו מודים ומשבחים לקדוש ברוך הוא בסוף הלימוד ובסיום מסכת, שאומר 'אנו עמלים והם עמלים, אנו עמלים ומקבלים שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר', והקשה, לכאורה הדברים צריכים ביאור, וכי מצאנו חייט תופר בגד או סנדלר תופר מנעלים ואינם מקבלים שכרם, והאם בכלל אפשר שאדם אשר יתיגע בעסק או במלאכת חבירו ולא יבוא על שכרו, אם כן מה הביאור 'הם עמלים ואינם מקבלים שכר' הנה רואים אנו שהם כן מקבלים שכר.

מבאר האור החיים הקדוש, כונת רבי נחוניא היא, שכאשר קובע אדם עת לתורתו ומכורח פרנסתו יוצא להביא לחמו בעמל ויזע, נמצא כי כל עמלו הוא בכדי שיוכל ללמוד כי הרי 'אם אין קמח אין תורה' (להלן פ"ג מ"ז), אם כן כל עמלו וטרחתו בעולם הזה הם מכשירי מצוה לעת הזאת שלומד בו ומכשירי מצוה הרי הם כמצוה עצמה, כיון שכך הוא זוכה לקבל שכר על עצם העמל במלאכתו. כלומר, מה שאומרים 'אנו עמלים ומקבלים שכר' אין הכוונה רק שאנו

מדוע נקרא לימוד התורה בשם 'עשייה'

אמרו חז"ל בגמרא (ברכות לה): אמר רבה בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן. דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי, זו וזו לא נתקיימה בידן.

קביעת עתים לתורה משפיעה על כל משך היום

יש לומר ולפרש דבריהם, ידוע שדבר קבוע יש לו קיום ואינו בטל (פסחים ט: ועוד), וכאשר האדם לומד תורתו בקביעות, אף שלומד מעט אך כיון שלומד בקביעות הרי הוא בכלל דבר קבוע שיש לו קיום, ועל כן נשאר אצלו הלימוד כדבר של קיימא וגם כשעוסק במלאכתו חושב הוא כל היום על מה שלמד. ומלבד הביאור שיש לו לאדם שיהיה זמן לימודו בקביעות, משמעות 'קבע' היא גם החשיבות שהאדם נותן לזמן זה, כי לימוד התורה צריך להיות קבוע בנפש האדם, שיהיה עיקר עסקו וחפצו בעולם בעסק התורה, ואילו כל חפצי העולם יהיו נעשים בדרך עראי על דרך ההכרח.

על כן אמרו לשון 'עשייה', 'עשה תורתך קבע', 'עשו תורתן קבע', שכשולמד בקביעות גם עשיותיו במלאכתו ולפרנסתו התורה עמו וחושב בה. וכשעושה כן 'זה וזה מתקיימים בידו', 'זה וזה' בדוקא, כלומר, לא רק ששניהם מתקיימים לחוד המלאכה והתורה, אלא כל אחד ואחד מהם נעשה משובח בפני עצמו כיון שכולל את שניהם, הן המלאכה שנעשית עם מחשבה של תורה, והן התורה שהולכת עמו גם בעסקו בענייני גשמיות ומלאכה. ועוד, שזוכר ומצליח בלימודו כמו שעוסק במלאכתו, שגם שעות אלו שעוסק במלאכתו וזוכר הוא את התורה, נחשבים לו כאילו למד בשעות אלו וזוכר לימודו.

כשקובע את תורתו גם לימוד מעט נחשב להרבה

זהו שאמרו חז"ל במשנה באבות (פרק א) 'עשה תורתך קבע', לא אמרו שירבה את שעות לימודו, אלא שדרך הלימוד תהיה באופן של קביעות, אותן שעות שזוכה להקדיש לתורה יהיו בדרך קבע ולא בדרך עראי, וכל היום כולו יהיו מחשבותיו נתונות לאותה השעה שהוא זוכה לעסוק בה בתורה. כשקובע עצמו בדברי תורה זוכה למה שנאמר בהמשך המשנה 'אמור מעט ועשה הרבה', שיהיה דיבורו המועט חשוב מאוד ועושה הרבה

יצא לאור ע"י מכון אור לישראל
© כל הזכויות שמורות
אין להעתיק או להפיץ ללא אישור
מפורש בכתב ממכון אור לישראל

ובחרת בחיים

גליון שבועי במשנת מרן האור החיים הק' זיע"א

באור החיים תולדות רבנו הק'

פניני אור החיים

פרק ראשון: תחייתה של יהדות מרוקו

יהודי מרוקו

מסורות שונות מוצאות קשרים יהודיים קדומים למרוקו. יש הטוענים כי יואב בן צרויה רדף אחרי אויביו עד מרוקו, והיו שאף סיפרו כי יהושע בן נון הגיע עד אליה. אבל יישוב יהודי מסודר התחיל בה עוד בסוף ימי בית המקדש השני, ואולי אף קודם לכן, בעת גירוש עשרת השבטים. אחרי חורבן הבית השני נוספו עליהם יהודים רבים שגלו מעירם ומארצם והגיעו אליה כשבויים או כנמלטים מחרב אויב. אבל עוד שנים רבות חלפו עד שקהילות ארץ המערב זקפו ראשן והפכו לקהילות מסודרות.

ימי הבראשית של הממלכה העצמאית במרוקו תחת שלטונו של אידריס הראשון, הם גם ימי הבראשית של הקהילות היהודיות המסודרות במרוקו. אבל הפריחה הגדולה הגיעה בימי בנו, אידריס השני וגם בימיהם של יורשיו אחריו. היהודים היו בני חסותו של האימאם תמורת סכום הגון של מס הגולגולת המוסלמי "ג'יזיה", אותו אולצו מי שאינם מוסלמים לשלם בכל רחבי העולם המוסלמי. תמורת מס זה ניתנה להם הזכות להתיישב ברוב הערים החדשות. אידריס השני פתח בפניה היהודים את בירתו פאס, שבדורות שלאחריו, לפני אלף שנים, היתה יהודית ברובה.

החיים תחת שלטונם של בני שושלת האידריסים, עברו על היהודים בשקט יחסי שהביא בכנפיו פריחה רוחנית גדולה במרוקו.

גדולי חכמי הדקדוק בלשון הקודש נמנו על בני ארץ המערב, כמו רבי יהודה בן קורייש, רבי דונש הלוי בן לָבֶרֶט ורבי יהודה אבן חיוג.

בימים ההם נרקמו קשרים הדוקים בין מרוקו וארצות נוספות בצפון אפריקה, ובין מרכזי תורה בארצות אחרות ובפרט המרכז הגדול שבבבל. שאלות הורצו ממרוקו אל גאונים בכל ואי אלו מתשובות הגאונים לשאלות חכמי מרוקו שרדו עד לימינו. כמו למשל תשובות רב סעדיה גאון מימי שבתו במצרים ומימי עמידתו בראש ישיבת סורא, תשובות רב האי גאון לתלמסאן וסיג'ילמאסה, ועוד. צפון אפריקה היה האזור שעמד בקשר ההדוק ביותר עם גאונים בכל, יותר מכל קהילה אחרת בעולם. גם עם רבי חסדאי אבן שפרוט ורבי שמואל הנגיד, גדולי ספרד שמעברו השני של מיצר גיברלטר, עמדו יהודי מרוקו בקשר הדוק.

בשלהי תקופת האידריסים זהרה במרוקו דמותו של רבן של כל בני הגולה, תלמיד הגאונים וראשון הראשונים, רבינו יצחק אל-פאסי, הרי"ף זי"ע שכונה על שם עירו, פאס.

תנודות שלטוניות: פריחה וחורבן

לפי שמרוקו ארץ של שבטים וחמולות היא, סבלה כמה וכמה פעמים במהלך ההיסטוריה מהפיקות ותמורות שלטוניות שהגיעו על פי הרוב מאחד השבטים שהתקומם, נלחם, תפס את השלטון לידי אחרי מלחמות ממושכות, ושושלתו שלטה בה ממושכות עד המרד הבא וחוזר חלילה. תקופות מסוימות לא היה שלטון מרכזי במרוקו והארץ התפצלה בין שלטונם של שבטים וחמולות. יחד עם חילופי השלטון השתנה כמובן מתקופה לתקופה גם מצב היהודים במרוקו.

אחרי למעלה ממאתיים שנות שלטון הלכה אחיזתם של האידריסים במושכות המלוכה והתרופפה. שבטים ברבריים, בעיקר מדרומה של מרוקו, התקוממו כנגד השלטון המרכזי וגרמו לכשבעים שנה של תהוה ובהוה שלטוני. שהביא לכך היהודים סבלו רבות שכן לא נהנו אז מחסותו והגנתו של המלך. רק אחרי כשבעים שנה תפסה את מוסרות המלוכה שושלת חדשה שייצבה את השלטון במרוקו.

למה? כי כך ציוה ה'

ויגברו המים על הארץ.

אחרי שנימח כל היקום במי המבול, אומרת התורה 'ויגברו המים על הארץ'.

כל היקום נימח. חוץ מנח והנמצאים איתו בתיבה, כולם מתו. אז מדוע המשיכו המים להתגבר?

אומר האור החיים הקדוש:

כי המים היו עסוקים במצותם אשר גזר עליהם ה'!

ה' אמר להם להתגבר, הם ממשיכים להתגבר. המים לא עושים חשבונות. הם לא אומרים 'הרי סיבת התגברות המים היא כדי לכלות את הרשעים, אז למה להמשיך אחרי שהם מתו'.

אין למים לדרוש דרשות, אומר האור החיים הקדוש. הם עשו כפי שנצטוו, בלי להבין, בלי להבין את הסיבה. עשו כאשר ציוה ה'.

רק כאשר ציווה ה' למים שינוחו ולא יתגברו עוד, אז נחו המים.

כח המחילה

כי מלאה הארץ חמס מפניהם.

האור החיים הקדוש מקשה קושיה עצומה.

יש כמה פירושים בחז"ל, מה הכוונה 'חמס'. אחד מהפירושים הוא 'גזל'. דור המבול היו גזלנים, גזלו וחמסו אחד מהשני, ולכן הענישם ה', וכילה אותם במי המבול.

שואל האור החיים הקדוש, אם העוון שלהם היה גזל, הרי הייתה להם דרך להינצל, פשוט למחול אחד לשני! כל אחד יאמר בפה מלא שהוא מוחל לכולם על מה שגזלו אותו, וכשאין עבירה אין עונש...

למה הם מתו? מדוע הם לא עשו האת הדבר הפשוט הזה, למחול אחד לשני ולהינצל?

מספר מהלכים אומר האור החיים הקדוש, אך מפעים לראות את אחת האפשרויות שהוא מעלה.

'ואולי כי ה' לא רצה לגלות סוד זה אלא לנח ולא לבני דורו', ומדוע לא רצה ה' לגלות להם 'כי הקב"ה היה יודע שלא יחושו על הדבר'.

ה' ידע שגם אם הוא יאמר להם הם לא יתייחסו לדברים, לכן הוא לא

'כולם עושים כך' זה לא תירוץ

'אלה תולדות נח - נח איש צדיק תמים היה בדורותיו'.

גם בדורות שלפני נח היו כאלו שהתנהגו כראוי והיו צדיקים במעשיהם, אבל לנח הייתה מעלה יתירה וייחודית רק לו.

לנח לא היה ממי ללמוד! כולם היו רשעים!

אדם שחי בחברת אנשים שמעשיהם רעים, הוא בבעיה גדולה. אין לו ממי ללמוד, והוא גם צריך להתעצם בכל הכח לא להיגרר אחריהם.

גם אם היה רוצה נח לעבור לעיר אחרת או למדינה רחוקה, לא היה הדבר עוזר לו. כולם היו רשעים.

אומר האור החיים הקדוש: אלה תולדות נח - נח!

התורה מדגישה כי המעלה של נח הייתה שהוא היה לבדו. בודד בין רעים. לבדו בין רשעים. הארץ התמלאה חמס, והוא צועד לבדו בדרכו הטובה.

אלה תולדות נח, נח!

לפנים משורת הדין

נח איש צדיק תמים היה בדורותיו'.

'צדיק' נקרא מי שעושה את רצון ה', מצוות ומעשים טובים.

אך מה ההגדרה של 'תמים'.

תמים הוא סוג של שלמות. האור החיים הקדוש מביא את דברי חז"ל במסכת חולין, שם מפרש רש"י את ההגדרה 'תמים בדרכיו' שהכוונה למי שהוא 'עניו ושפל רוח'.

אומר האור החיים הקדוש, נח נהג בענוה ובשפלות רוח גם עם בני דורו הרשעים.

הוא לא היה מחויב לנהוג כך. אנחנו יודעים את דברי דוד המלך בתהילים 'עם עיקש תתפתל'. אדם שהולך בעקמימות, ראוי שגם איתו ילכו בעקמימות.

ולמרות זאת לא נהג כך נח הצדיק עם בני דורו. הם היו רשעים, והוא התנהג איתם לפנים משורת הדין, בענוה ושפלות רוח.

לא רק צדיק הוא היה, אלא גם 'תמים', שלם במידותיו הטובות.

ספיר ויהלום פניני מוסר ויראת שמים בפרשה

תמים בדרכיו

העניינים, אלא שאתה הוא העניי היחיד שאינו מקבץ כספי צדקה. אין זאת אלא לפי שנוח לך שאחרים יעבדו במקומו, הם אלה שיאספו את הכסף, ואתה תבוא ותגנוב מהם.

בשפה רכה ביקש רבי אביש לפייס את העניי הכועס והזועם ולהסיר מעליו את החשד, אולם לא זו בלבד שדבריו לא הועילו כלום אלא שהם גם ליבו את האש עוד יותר. העניי לא יכול היה לשלוט בעצמו והחל להכות את רבי אביש במכות נאמנות. עם מקל ההליכה שלו חבט בו העניי והכה אותו ללא רחם.

כששאר העניינים שהתגודדו מסביבם ראו כי חשדו של העניי ברבי אביש הגיע לפסים אלימים ולמכות של ממש, הם החליטו להתערב. כמה מהם נעמדו כחומה חוצצת בין העניי לבין המוכה, ואמרו לו כי כל עוד שלא יביא הוכחות ברורות לאשמתו של רבי אביש, אין לו רשות להכותו. חשדות בעלמא אינם מצדיקים הכאה אלימה שכזאת.

מחוסר ברירה נאלץ העניי המתוסכל לעזוב את רבי אביש לנפשו, ואילו הוא מצידו החליט כי מהראוי שיסיים את גלותו זו ויחזור לעירו פרנקפורט. בשקט אסף את מיטלטליו המעטים ויצא מההקדש.

לא חלף זמן רב עד שהעניי דגן נחשף למראה שגרם לו להלם מוחלט, הוא לא האמין למראה עיניו ---

היה זה כעבור מספר חדשים והעניי שהיה רגיל להסתובב ממדינה למדינה ומעיר לעיר הגיע לפרנקפורט. בשבת קודש הוזמן לאלול על שולחנו של אחד מנדיבי העיר. שהזמין אותו לבוא יחד עימו אחר הסעודה אל בית המדרש הגדול של העיר, כיון שרבי העיר עומד לשאת מדברותיו לפני הציבור. המארח הסביר לעניי האורח כי מלבד שרבי העיר הוא גאון עצום הנה הוא גם איש צדיק, פועל ישועות ומחולל מופתים, ואף מטיב לדרוש במלי מעלייתא השווים לכל נפש. איש עניי ותמים הוא מאוד, ודבריו אותם הוא אומר בליל שבת מתאימים לכל השומעים וכולם מתענגים בשמיעתם.

העניי, שהייתה בו לחלוות של תורה, החליט לנצל את ההזדמנות וללכת יחד עם מארחו לדרשה. ראשית, הוא חשב לעצמו, לא זיק לי לשמוע מעט דברי תורה מפיו מפי המרגליות של הרב. אך עוד יותר מכך, אם כוחו של הרב גדול, בישועות ובנחמות, שמה כדאי שאבקש ממנו ברכה עבורי ועבור משפחתי; אבקש ממנו כי אזכה בקרוב להוליד את בתי לחופה.

בית המדרש היה מלא מלא מפה אל פה. גם התלמידי חכמים והאנשים התורניים שבקרב בני העיר, וגם בעלי הבתים היותר פשוטים, לא הרשו לעצמם שלא להשתתף בדרשתו של הרב. לאחר כמה דקות הושלך הס, ורבי העיר, רבי אביש, עשה את דרכו בענווה ובשפלות אל עבר הבימה, מעליה פתח בדרשה.

העניי הסתכל אל עבר הרב הדורש ותחילה לא הבין את אשר הוא רואה. ללא ספק מכיר הוא את הרב מהיכן שהוא, אלא שלא ידע מהיכן.

לאחר מספר דקות הכתה בו ההבנה המצמררת: אוי... הרי זה הוא אותו עניי שהיה יחד עימו בהקדש... זה הוא העניי שהוא חשד אותו בגניבה... זה הוא העניי שהוא היכה על חשדו זה...

הוא הביט ברכ הדורש שוב ושוב, והגיע למסקנה המתבקשת: פגעתי וביישתי את רב הקדוש והנערץ, ואף הכיתי אותו על לא עוול בכפו.

ההחלטה גמלה בליבו, ברגע שהרבי יסיים את הדרשה ויירד מהבימה, הוא יחלוץ את מנעליו ויגש לקבל מהרב 'נויפה' ולבקש ממנו שיסלח וימחל לו על כל מה שעשה לו. כך אכן היה: הרב סיים את הדרשה

הפתחים לאסוף כסף. את שעות היום היה הוא עושה באחד מבתי הכנסת הפחות הומים של העיר, שם איש לא היה עוקב אחריו ומביט על מעשיו. יכול היה לשקוד על תלמודו במשך שעות ארוכות ללא כל מפריע.

מפעם לפעם היו העניינים שואלים את רבי אביש: מפני מה אין הוא יוצא יחד עימם לקבץ נדבות? אולם הוא היה מתחמק מלענות להם על כך. מה גם שרבי אביש לא היה מצוי עמיהם במשך זמן רב, שכן עול העיר פרנקפורט היה מונח על שכמו. יכול היה להרשות לעצמו להיעדר במשך שבוע או עשרה ימים, אך לא יותר מכך.

היה זה באחד הלילות כשרבי אביש הגיע ללון בבית ההקדש, במשכב העלוב שהקצו עבורו. השעה כבר הייתה מאוחרת, והעניינים הרבים כבר ישנו את שנתם בטוב ובנעימים. הסבל הקשה של חייהם היה ניכר על פניהם, אך באותם שעות ספורות של שינה בה היו אוספים כוחות להמשך חייהם, היו הם נראים כרגועים יותר.

בשעת בוקר מוקדמת התעוררו כל לני ההקדש לקול צווחות רמות של אחד העניינים. קטטות ומריבות בבית ההקדש היו מעשים שבכל יום. מרי הנפש היו מוצאים עילות וסיבות להתקוטט ולשפוף את מרירותם על כל הסובבים, אלא שהפעם היה זה שונה מכולם: גם השעה המוקדמת וגם סיבת הצעקות.

אותו עניי שהעיר את באי ההקדש צעק מרה על הגניבה שהייתה מנת חלקו. הנה זה תקופה ארוכה שהוא מקבץ פרוטה לפרוטה כדי שיהא בידו לחתן את בתו היחידה. הוא השאיר אותה גלמודה בבית, בעודו יוצא לשוט על פני הארץ לאסוף עבורה כסף לנדוניה ולכל צרכי החתונה, בכדי שתוכל להקים בית בישראל.

את כל הכסף שאסף, שעלה לחשבון גדול, שמר העניי בתוך נרתיק בד מיוחד אותו היה תולה על צווארו ולא עזב אותו לרגע. כשהמטבעות היו מצלצלים על גופו ידע העניי כי יגיעו ועמלו לא לשווא הוא. עוד יבואו ימים טובים, ועם הכסף שאסף הוא יוליך את בתו לחופה בשעה טובה ומוצלחת.

באותו לילה ישן העניי שינה עמוקה במיוחד, וכשהתעורר בבהלה - הרגיש כי דבר מה אינו כשורה. תוך רגע הצטללה עליו דעתו והוא הבין: נרתיק הבד נעלם. באמצע שנתו העמוקה הגיע מאן דהוא ותחק בסכין את החבל בו נקשר הארנק, שלף אותו בשקט מוחלט והעלים אותו.

לא ידע העניי כיצד לנתב את תסכולו העצום על אובדן חדשי העבודה הארוכים וחיפוש 'שעיר לעזאזל' כדי ללכת בו את כעסו העצום. העניי הסתכל אנה ואנה ולא ידע את מי הוא יכול להאשים בגניבת הארנק. עד שלפתע נצנצה בו ההבנה: העניי הזה, הישן במזרן שלידו, זה שאינו אוסף כספים בעצמו, הוא זה שכפי הנראה גנב את הארנק. לשם מה עליו לעבוד ולאסוף כסף, כשיכול הוא בשתי דקות לבזוז את חילם של אחרים. בוודאי הוא זה הגנב!

באותו רגע החל העניי לצעוק ולצווח על רבי אביש ולהאשים אותו בגניבת הארנק. תחילה לא הבין רבי אביש מה חפצו של העניי ממנו, עד שהעניי אמר לו במפורש: אתה הוא זה שישנת במזרן לידי וגנבת ממני את הארנק; עקבת אחרי בימים האחרונים כדי לראות היכן אני מטמין את כספי, והלילה ניצלת את ההזדמנות ושלפת את נרתיק הכסף.

כשרבי אביש ניסה להתנצל ולומר כי חס וחלילה ולא יעלה על הדעת שהוא יעשה כדבר הרע הזה, הוציא העניי את היראיה: לטענתו: הלא עניי אתה ככל

אַלֶּה תוֹלַדֶת נָח נָח אִישׁ צָדִיק תָּמִים הָיָה בְּדַרְתּוֹ אֶת הָאֱלֹהִים הַתְּהֵלֵךְ נָח (ו, ט).

התורה הקדושה מעטרת את נח בתואר 'איש צדיק תמים'. 'צדיק' נקרא מי שעושה את רצון ה', מקיים מצוות ומעשים טובים. אך מהי ההגדרה של 'תמים'?

המילה 'תמים' היא הגדרה של שלימות, כמו שאומרים על בהמה שאין בה כל מום - 'תם'. שלימות זו התבארה על ידי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א, על פי דברי חז"ל במסכת עבודה זרה (ו, א), שם פירשה הגמרא את הנאמר על נח 'צדיק תמים': 'צדיק' במעשיו 'תמים' בדרכיו. ופירש רש"י כי 'תמים' בדרכיו: הכוונה שהיה עניו ושפל רוח.

מסביר האור החיים הקדוש, שנח נהג בענוה ושפלות רוח גם עם בני דורו הרשעים, אף שמן הדין לא היה מחוייב לנהוג כך, שכן יודעים אנו את דברי דוד המלך בתהלים (יח כו) 'עם עיקש תתפתל', אדם שהולך בעקמימות, ראוי שגם איתו ילכו בעקמימות. למרות זאת לא נהג כך נח הצדיק עם בני דורו. הם היו רשעים, והוא לפנים משורת הדין, התנהג איתם בענוה ובשפלות רוח.

כי לא רק צדיק הוא היה, אלא גם 'תמים', שלם במידותיו הטובות.

הרב שנחשד

בכל הזדמנות שהיה הרב הקדוש החידושי הר"ם מגור זיע"א משוחח על מעלת התמימות, ועד כמה ראוי לדבוק במדה נעלה זו, היה נוהג להזכיר את דמותו הגדולה של הגאון הקדוש רבי אברהם אביש מפרנקפורט זיע"א, שהיה צדיק תמים באופן מפליא ביותר, ורגיל היה לספר את המעשה הבא על תמימותו המזוקקת והמיומדת.

רבי אביש כיהן כרב ואב"ד קהילת פרנקפורט דמיין המעטירה, שבימים ההם הייתה עיר ואם בישראל. הוא היה יושב על גפי מרומי קרת, ברומו של עולם התורה וההלכה. קהילת פרנקפורט העשירה הקציבה עבורו סכום נאה ומכובד כמשכורת חודשית, ואף התקניה עבורו דירה מכובדת בה יהא ביתו נאה קודש. מאומה לא היה חסר לרבי אביש ביושבו על התורה ועל העבודה בקהילת קודש זו.

אלא שנים זאת, היה רבי אביש מבקש מפעם לפעם לסגף את עצמו, לבטס את גופו ולייסרו, ולשם כך היה יוצא מפעם לפעם למסע של גלות במקומות שונים מכירים אותו ואין יודעים מאיתו. במסעות גלות אלו לא היה רבי אביש לבוש בבגדי הרבנות המפוארים שהיה לבוש בפרנקפורט, כי אם במלבושים פחותים, בלויים וממורטטים. לראשו היה חובש כובע דל ופשוט, כמנהגם של המוני העם. על גופו כמין מעיל עבה ודחוי, שכמותו היו לובשים פועלי הדחק. ולרגליו מגפיים כבדים ומגושמים.

נראה היה רבי אביש כאחד העניינים המובהקים, וכך אכן היה מתנהג. ברוב ככל הערים בהם התקיימה קהילה יהודית מבוססת, היו בני הקהילה דואגים לצרכי העניים ומתקנים עבורם 'הקדש' מיוחד בו היו יכולים לקבל מקום ללון, ואף בית תמחוי שסיפק ארוחות פשוטות ומשביעות לכל דכפין. העניינים הרבים שהיו מתרוצצים בין הערים היו מוצאים מנוח לכף רגלם ב'הקדש' וסועדים את ליבם בבית התמחוי, כשבמשך שעות היום היו מחזורים על הפתחים ואוספים צדקה אצל נדיבי העם.

רבי אביש עצמו היה נוהג כמנהגם של כל העניינים, אם כי בדבר אחד היה שונה מהם: אם את צרכיו המועטים באכילה ושינה היה מקבל בהקדש ובבית התמחוי, ככל העניינים, הרי שהוא לא היה מחזר על

פניני אור החיים

המשך מעמוד א'

אמר לנח לומר להם.

הייתה להם אפשרות זמינה להינצל מהמבול, גם אחרי העבירות הגדולות שלהם, אם רק היו מבקשים מחילה ומוחלים זה לזה. כוחה של מחילה.

תן לו משלך

'וירח ה' את ריח הניחוח, ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף עוד לקלל את האדמה וגו'.

דבר גדול מודיעה כאן התורה, במאר לנו האור החיים הקדוש: נח הקריב על המזבח בעלי חיים. מאיפה היו לו אותם?

הרי ה' ברא את העולם ואת כל בעלי החיים. גם את בעלי החיים שנח הקריב, ה' ברא.

אז איזו משמעות יש להקריבה? מה הוא נתן לה?

אומר האור החיים הקדוש, זה החידוש, שלמרות שהקרבנות הם גם של ה', בכל זאת התרצה ה' לנח וקבל את קרבנו ברצון.

עד כדי כך עלה הדבר לרצון, שה' נתן לנח הבטחה שהוא כלל לא ביקש, ואמר לו 'לא אוסיף עוד לקלל את האדמה'.

'כי ממך הכל - ומידך נתנו לך'.

בזכות מעשיו

'כל רמש אשר הוא חי, לכם יהיה לאוכל'.

לאדם הראשון לא הותר לאכול בשר, רק פירות וירקות. כאן, לאחר המבול, התיר ה' לנח את אכילת הבשר.

מדוע קיבל נח רשות לאכול בשר מה שלא הותר לאדם הראשון.

אומר האור החיים הקדוש, נח זכה לכך בזכות מעשיו.

א. כי בזכותו נשאר העולם להתקיים, אם לא נח הצדיק, היו כולם מתים במבול.

ב. נח טרח ועמל עם בעלי החיים בתיבה. לכל בעל חי נתן את האוכל המתאים לו, בשעה שהוא צריך לאכול וכו'. כעת קויים בו 'גזע כפך כי תאכל'.

ג. כי נח, באמצעות הקרבנות שהקריב, גרם שה' יבטיח שלא יהיה עוד מבול. הרי אומר, בזכותו ממשיך העולם הלאה ולא יהיה עוד מבול, אם כן מגיע לו לזכות בפרי מעשיו.

במעשיו הטובים מתקיימים בעלי החיים - הוא זכה בהם!

ממעי אמו בלידתו, יש בו יצר הרע, שהוא מושכו ומנווטו לעשות מעשים רעים, זאת בשעה שאין בו עדיין דעת למאוס ברע ולבחור בטוב. ולכן גם כאשר האדם גדל, וכבר יש בו דעת, אותו הרע שנדבק בו מנערותו כבר הפך אצלו לטבע, והוא כאנוס לנהוג כהרגלו, והרי הוא דומה בכך ל'שור האיציטדין' שהורגל לנהוג.

אמנם מסיים האור החיים, שעם כל לימוד הזכות שבכך, עדיין ענוש יענש אדם שאינו שומע בקול ה' וממרה את פיו, ואין להשוותו לגמרי לשור המלומד לנהוג. וזאת משום שלאדם יש יתרון על הבהמה, שיכול הוא בהגיעו לכלל דעת, למאוס ברע ולבחור בטוב, אף שכבר הורגל ברע, ובידו לגבור על יצרו הרע המוטבע בו מנערותו, להשתחרר מההרגלים הרעים ולהכניע את היצר.

אין רפואה אחרת

מוסיף על כך רבינו במקום אחר (ויקרא ל, לו), ומביא את דרשת חז"ל (סנהדרין מג, ב) בפסוק בתהלים (ג, כג) 'זבח תודה יכבדנני', 'זה הזבח יצרו'. הרי שביד האדם לזכות ולהכניע לגמרי את יצרו הרע, ומבאר רבינו כיצד יכול האדם לעשות זאת, מהו הדבר שעמו יכול הוא להתייבב מול יצרו הרע ולהכניעו?

'ואין מציאות להשגה זו זולת באמצעות התורה' - התורה היא זו שבאמצעותה יכול האדם לזכות את יצרו. וכדברי חז"ל (קדושין ל, ב): 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש', וכן אמרו (שם): 'אמר הקדוש ברוך הוא, בראתי לכם יצר הרע בראתי לו תבלין שהיא התורה'.

רבינו הרמח"ל זע"א אף הוא עומד על נקודה זו בספרו 'מסילת ישרים' (פרק ה), וכותב שפשוט הדבר שכיין שהבורא יתברך לא ברא למכת היצר אלא רפואה זו של התורה, אז אי אפשר בשום אופן שיתרפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה. ומי שיחשוב שיוכל להינצל בלי התורה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו.

ומוסיף לבאר, כי באמת היצר הרע חזק הוא באדם מאוד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושוטל עליו, ואם יעשה כל התחבולות שבעולם ולא יקח את התרופה שנבראה לו שהיא התורה, לא ידע ולא ירגיש בהתגברות חליו אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו.

ולהבנת הענין, ממשיך זאת הרמח"ל לחולה שדרש ברופאים שימצאו מזון ותרופה לחליו, והרופאים אכן אבחנו את חליו ורשמו לו מרשם של תרופה מסוימת שתוכל בעזרת ה' לרפאותו. אך הוא, מבלי שיהיה לו שום ידע בעניני רפואה, החליט על דעת עצמו לקחת תרופה שונה מזו שרשמו לו. כמובן, שהוא לא נרפא מחליו, ולא זו בלבד אלא שחליו אף הכביד יותר.

והנמשל לגבי חולי היצר הרע, שהלא אין מי שמכיר את אופי היצר הרע ואת הכוח המוטבע בו כמו הבורא שבראו, והוא מזהיר ואומר לנו שהתרופה שבכוחה לרפא ממנו היא התורה. על כן מיהו השוטה שיניח את התרופה הזו בצד ויבחר לעצמו תרופה אחרת? הלא ודאי ימשיך לשקוע בחושך החומריות מדריגה אחר מדריגה, והוא אף לא יקלוט את מצבו העגום עד שימצא את עצמו שקוע כל כולו ברע, ויהיה רחוק מן האמת מרחק כה גדול שאפילו הרהורי חרטה לא יעלו על לבו לבקש את האמת.

אולם החכם משתמש במרשם הנכון שרשם הבורא יתברך, שהוא עסק התורה. וכך על ידי שהוא לומד מהו רצון ה' בכל דבר וענין, הוא מתעורר להתרחק מן הרע ולבקש את האמת, והוא ניצל מצפוני היצר הרע.

גם הגאון הקדוש רבי יעקב אביחצירא זע"א בעל 'אביר יעקב', מוצא רמז לכך בפסוק שבהמשך הפרשה (י, ב): 'בְּנֵי יִצְחָק יִמְרְאוּ וְיִגְדְּלוּ וְיִנְוּ וְיִתְבַּל וְיִתְרַס', באומרו שהכוונה כאן על לימוד התורה, ויתפרש הפסוק כך: 'בני יפת' - תולדות היצר הטוב, 'גומר' - לגמור וללמוד תורה, ועל זה סיים הפסוק 'ותבול ומשך ותרס', שבכך נרמז מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין ל, ב): שהתורה היא תבלין ליצר הרע, ואמרו גם כן 'אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש'. וזהו 'ותבול' - התורה שאדם לומד היא תבלין ליצר הרע, שאם פגע באדם 'משכהו לבית המדרש', מקום שבעלי תריסין עומדים, וזהו 'ומשך ותרס'.

(מאוצרותיו ושיחותיו של הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א)

והחל לעשות את דרכו אל מחוץ לבית המדרש, שם המתין לו העני חלוץ נעליים.

כשהעני ניגש אל רבי אביש מיד זיהה אותו הרב ונרתע לאחוריו בבהלה רבה, בתמימותו הרבה חשב הרב כי העני עדיין עומד על שלו כי הוא זה שגנב ממנו את הארנק, והוא מגיע גם כעת לבזותו ולהכותו על ארנקו הגנוב. הרב מיד ניגש אל העני והתחיל להתנצל בקול: האמן לי שלא גנבתי לך את הארנק! חלילה לי מלעשות איסור תורה שכזה...

מרום כבודו ברבנות עיר כה גדולה וחשובה, ובסיום דרשתו שנשמעה בשקיקה על ידי תלמידיו ושומעי לקחו הרבים, לא עלה על קצה דעתו של ר' אביש להתנשא על העני ולהעמידו על מקומו. ומאחר שברוב תמימותו היה סבור שהעני בא שוב לגעור בו, החל לפייסו ולדבר על לבו שאין ידו במעל, ולהתחנן על נפשו שיניח לו...

רק כשהתחיל העני לבכות וליילל על העוון הנורא שנכשל בו, הבין ר' אביש שהעני לא בא להכותו ולבזותו, אדרבה הוא בא להתנצל על חשד השווא שתלה בו ועל השפטים שעשה בו. או אז אורו פניו של ר' אביש על שנוקה מן החשד, והחל להרגיעו: "ישר כוחכם שאין אתם חושדים בי, בודאי שאני מוחל וסולח על הכל. ואי"ה בימים הקרובים שעדיין תהיו כאן בפרנקפורט אף אסייע בידכם לאסוף כספי צדקה כדי שתוכלו להוליך את בתכם לחופה, ועוד תזכו לראות ממנה דורות ישרים מבורכים.

כוחה של מחילה

כיון שעסקנו בענין מחילה וסליחה בין אדם לחבירו, מן הראוי לציין לדברי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א על הפסוק 'כי מלאה הארץ חמס מפניהם'.

'חמס' פירושו גזל, דור המבול גזלו וחטמו אחד מהשני, ולכן הענישים ה', וכליה אותם במי המבול. וכפי שאומרים חז"ל (סנהדרין קח, ב), שדור המבול עברו על הכל, ולא נחתם עליהם גזר דינם עד שפשטו ידיהם בגזל, שנאמר 'כי מלאה הארץ חמס מפניהם והנני משחיתם את הארץ'.

שואל האור החיים הקדוש, אם העוון שלהם היה גזל, הרי הייתה להם דרך להינצל, פשוט למחול אחד לשני! כל אחד יאמר בפה מלא שהוא מוחל לכולם על מה שגזלו אותו, וכשאין עבירה אין עונש...

למה הם מתו? מדוע הם לא עשו את הדבר הפשוט הזה, למחול אחד לשני ולהינצל?

כדי ליישב זאת אומר האור החיים הקדוש מספר מהלכים, אך מפעים לראות את אחת האפשרויות שהוא מעלה.

'ואולי כי ה' לא רצה לגלות סוד זה אלא לנח ולא לבני דורו, ה' לא רצה לגלות לאנשי דור המבול שעומדים הם להעניש על עוון הגזל שבידם, ושיכולים הם למנוע זאת בבקשת מחילה וסליחה זה מזה. ומדוע לא רצה ה' לגלות להם, 'כי הקב"ה היה יודע שלא יחושו על הדבר'. ה' ידע שגם אם הוא יאמר להם להתפייס זה עם זה, הם לא יתייחסו לדברים ולא יתפייסו, לכן הוא לא אמר לנח לומר להם זאת.

הייתה להם אפשרות זמינה להינצל מהמבול, גם אחרי העבירות הגדולות שעשו, אילו רק היו מבקשים מחילה ומתפייסים זה עם זה, אך הם לא חפצו בכך.

הרי לנו כמה גדול כוחה של סליחה ומחילה, ואיך שבני אדם עלולים ברוב כסלותם להימנע מלעשות פעולה פשוטה זאת, ולאבד בכך את כל עולמם.

תורה תבלין

וַיֹּאמֶר ה' אֶל לְבֹ לֹא אֶסֶף לְקַלֵּל עוֹד אֶת הָאֲדָמָה בְּעֵינֵי הָאָדָם כִּי יֵצֵר לֵב הָאָדָם רַע מִנַּעֲרֹתָיו (ח, כא).

פסוק זה, הנאמר כנימוק והכלה מסוימת לנטייתו הטבעית של האדם לחטוא, מבואר על ידי רבינו האור החיים הקדוש זיע"א כך:

חז"ל אומרים במסכת בבא קמא (לט, א) לגבי חיובי שור הנוגח, שישור האיציטדין - שור שאילפו אותו לנהוג למטרת משחקי שוורים, אם הוא נוגח ומזיק אין לחייבו על כך, כי מאחר ואילפוהו לנהוג כך הרי זה אצלו בטבע. בדומה לכך, כל אדם תיכף 'מנעוריו', דהיינו משננער

מתיבתא אור החיים

לאחר מכיבוד אב ואם, והוסיף ביערות דבש, שאף שהראשונים נחלקו אם יש מצות כיבוד אב ואם באב רשע, היינו רק משום מראית עין, אבל מעיקר הדין לכל השיטות אינו חייב לכבדו. ובכל הכתוב לחיים, הביא שכן כתב גם רבינו בספרו ראשון לציון (י"ד ס"י רמ סי"ח, וס"י רמא ס"ד), והוסיף רבינו שם, שאם אביו מומר, לכל הדעות אינו חייב לכבדו, ואפילו לדעת הרמב"ם (ממרים פ"ו ה"ו) שגם אם אביו רשע חייב לכבדו, היינו רק משום שחוששים שמא הרהר בתשובה, אבל מומר הוא רשע גמור ואין חוששים שעשה תשובה, ואין צריך לכבדו, ואם כן יש לומר שטעם זה לא היה אברהם חייב בכבוד אביו.

ובדברי יהונתן (אות כ) תירץ על פי המבואר במדרש (ב"ר י"ד ו) שלא היה צריך אב ואם ליצירת אברהם, כי היה ראוי להיות נוצר מיצירת כפיו של הקב"ה כאדם הראשון, אלא שה' שתלו באמצע הדורות כדי לסבול את הדורות שלפניו ולאחריו, וכיון שטעם כיבוד אב ואם הוא לפי שהביאורו לעולם, כמו שכתב החינוך (מצוה לג), לכן היה פטור מלכבד את אביו, כיון שלא היה צריך לו כדי לבוא לעולם הזה.

המקנה (קידושין לא: ד"ה איני ידוע) כתב, שאברהם היה פטור ממצות כיבוד אב, כיון שהכיר את בוראו מעצמו ולא על ידי אביו, ולכן דינו כגר שהתגייר שאינו מתייחס אחר אביו, ואם כן אינו צריך לכבדו. ומדברי רבינו שלא כתב כן, למד במאורי החיים שנראה שסבר שגר מחויב בכיבוד אביו ואמו הגויים. וביד דוד (ויצא ד"ה מיהו) תירץ עוד, על פי מה שביאר רש"י על ציווי ה' (להלן יב א) 'לך לך', להנאתך ולטובתך, ששם יולדו לך בנים, ויוודע טבעך בעולם. נמצא שאם היה נשאר לכבד את אביו היה מפסיד הכל, וכלל בידיו (קידושין לב. שו"ע י"ד ס"י רמ ס"ה) שאין הבן צריך להפסיד ולהוציא משלו על כיבוד אב.

וכתב לבאר דברי רבינו, בהקדים דברי רב ניסים גאון (הקדמה למס' ברכות ד"ה ואם ישיב), שבמצוות השכליות גם בני נח התחייבו, ולפי זה חייבים גם במצות כיבוד אב ואם שהיא מצוה המחויבת מצד השכל, וכמו שכתב החינוך (מצוה לג) שמשרשי מצוה זו היא שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד לאביו ואמו שהם סיבת היותו בעולם. ולפי זה יש לבאר כוונת רבינו, שהקשה שאף שבני נח אינם מצווים בכיבוד אב מחמת ציווי התורה, מכל היה ראוי לאברהם לכבד את אביו מצד השכל, אחר שאביו עשה עמו טובה. ולזה תירץ רבינו, שכיון ששנים אלו נוספו לתורם רק בזכות אברהם, שוב אין לו חיוב הכרת הטוב, וממילא אינו מחויב כלל בכיבוד אביו.

והנה האחרונים תירצו קושיית רבינו בכמה אופנים בטעם שעזב אברהם את אביו, ולא חשש למצות כיבוד אב. ביערות דבש (ח"ב דרוש יח ד"ה ובוה יש לכיון), ובפנים יפות (לך לך יב א) ביארו, שאברהם לא היה חייב בכבוד אביו, כיון שתרח היה רשע, ואין חיוב לכבד אב רשע. וביארו בזה דברי המדרש (ב"ר לט ו) 'לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר

כתוב (בראשית יא לב) וַיְהִי יָמֵי תָרַח חֲמֵשׁ שָׁנִים וּמָאתַיִם שָׁנָה וַיָּמָת תָּרַח בְּחָרָן: וכתב רבינו, וזה לשונו: וראיתי לפקוח עין בפרט אחד באברהם איך עזב את אביו אשר יצא עמו בשבילו והלך לו, כי הלא תמצא כי תרח היה בן קמ"ג שנה בהפטר אברהם אבינו ממנו כי בן ס"ח שנה היה כשנולד אברהם ובלכת אברהם ארצה נענע היה אברהם בן ע"ה שנה שאז עולים שני תרח קמ"ג והוא מת בן ר"ה שנה ואין ראוי לאברהם להניח תרח אביו שיצא בשבילו וילך לו, והגם כי ה' אמר אליו לך לך, כבר אמרו שה' אמר אליו לך לך, כדעתך ללכת, שהסכים על ידו, הראת כי אברהם מעצמו רצה ללכת.

ונראה כי טעם אברהם הוא, שחשב בדעתו ששלמו ימי אביו כשהגיע לשנת קמ"ג הוסיף עליהן ה' שנים כאומרים ז"ל שידאג ה' שנים קודם זמן חיי אביו הרי קמ"ח שהם חיי נחור ובזמן זה הניחו והלך לו. והסכים ה' על ידו ואמר לו לך לך. והגם שחיה יותר אף על פי כן כיון שלא זכה לשנים הנותנים אלא בזכות אברהם לא יתחייב אברהם להתעכב בשבילם. ואולי שזה רמז ה' באומרו לך לך פירוש לך ואינך חושש לשנים הנותנים כי לך הם פירוש משלך ומדרשים הרבה יש בענין זה והפסט לא יופשט:

והנה מדברי רבינו משמע שסובר שאברהם היה חייב במצות כיבוד אביו, ולכן לא היה לו לילך ולעזובו לבדו. והקשה בשפתי שלמה (פרשוואסר, סי' ג), שהרי מבואר בגמרא (נזיר סא. קידושין לא.) שכן נח אינו חייב בכיבוד אב ואם. ואף שהאבות קיימו את כל התורה קודם שניתנה, כבר כתב הרמב"ן (להלן כו ה) שקיימו את התורה בארץ ישראל בלבד ולא בחוץ לארץ, וזה היה קודם שעלה לארץ. גם מה שתירץ רבינו שאברהם היה פטור משום שאותן שנים שחי תרח היו בזכות אברהם, תמוה, מה בכך שאביו חי בזכותו, סוף סוף הוא מחויב לכבדו משום מצות כיבוד אב.

גם אתם זכיתם לישועה בזכות רבנו האור החיים הקדוש?

כתבו לנו

למייל המערכת m028039999@gmail.com

או לפקס 02-5385689

או ב'נדרים פלוס' - באר ישראל

אור הישועות מכתבי הלומדים

המעגל המופלא: כשתורתו המאירה של האור החיים הקדוש מחוללת ישועות

בעולמנו המודרני, כשהמספרים והחישובים מכתיבים את מהלך חיינו, לעיתים נדמה כי אנו שוכחים את כוחה של האמונה התמימה. אך לפעמים, דווקא מתוך המספרים היבשים, מתגלה סיפור מופלא של השגחה פרטית המזכיר לנו את אורו הבהיר של רבינו הקדוש, מאור ישראל, האור החיים הקדוש זיע"א. כך היה המעשה באברך צעיר, מטופל בילדים, שחלומו הפשוט להרחיב את ביתו בחדר נוסף נראה כמשימה בלתי אפשרית. הצעות המחיר שקיבל - עשרים אלף שקלים - היו כחומה בצורה עבור אברך שפרנסתו דחוקה. בכל פנייה לקבלן, אותו סכום מדויק חזר על עצמו, כאילו נגזר מן השמים. אך בליבו של האברך פעמה אמונה מיוחדת בכוחו של רבינו הקדוש, אשר אורו מאיר את העולם כולו. לא הייתה זו אמונה מופשטת - מדי חודש היה תורם מכספו הדל לאברכים השוקדים על תורתו המאירה של רבינו האור החיים הקדוש, אשר כל דיבור ודיבור שלו מאיר עיני ישראל, מתוך הבנה עמוקה בחשיבות לימוד תורתו הקדושה.

באותו ערב סתווי, כשנכנס לשטיבלאך לתפילת מעריב, שפך את ליבו בתפילה חרישית. לא ביקש גדולות, רק את היכולת להרחיב את ביתו לרווחת משפחתו, מתוך אמונה בכוחו העצום של רבינו הקדוש, אשר אורו חוצה דורות. והנה, כבמטה קסם, מיד בצאתו מבית הכנסת, החלה להתגלגל שרשרת של השגחה פרטית: שיחת טלפון מרעייתו, זיכרון פתאומי של קשר משפחתי לשיפוצניק, והצעת מחיר מפתיעה - שבעת אלפים שקלים פחות מכל ההצעות האחרות. אך הפלא האמיתי התגלה כשישב לחשב את סך תרומותיו החודשיות ללומדי תורת רבינו האור החיים הקדוש, אשר כל מילה מתורתו היא כאבן יקרה המאירה את נתיבות החיים. המספרים הצטברו לסכום מדויק - שבעת אלפים שקלים. כמו יד נעלמה שסגרה מעגל מופלא של נתינה וקבלה, של אמונה והשגחה.

סיפור זה מלמדנו שיעור עמוק על כוחה של תמיכה בלומדי תורתו הקדושה של רבינו האור החיים הקדוש, אשר זכותו מגינה ומאירה עד היום. כפי שמאיר אורו בכל דור ודור - התורה היא מקור הברכה, וכל המחזיק בתורתו הקדושה זוכה לראות ישועות, לא רק בעולם הבא, אלא גם בעולם הזה, במספרים מדויקים ובחשבונות ברורים.

מחוברים לחיים
לשמיעת שיעורים ודרשות
חייגו: 03-617-1077

משיעורי
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
(נח תשפ"ד)

גיליון ב'
נח תשפ"ז

ולא מצאה היונה מנוח לכף רגלה העורב והיונה – גלות ישראל בידי אדום וישמעאל

תיבת נח בסערת המבול

עומדים אנו לאחר המאורעות הנוראים שהתחוללו בארצנו הקדושה ביום שמחת תורה תשפ"ד, יום אשר בו נהפך לאבל מחולנו, ורשעי ישמעאל טבחו ללא רחם באנשים נשים וטף, בעיניים קשים ובאכזריות נוראה. ובעומדינו עתה לקרוא בתורה את פרשת נח, מבטאת הפרשה את התחושות הקשות שבליבנו פנימה, בהיותנו בספינה המיטלטלת בין גלי המבול הסוערים סביבותינו, ורק בשמירתנו בתוך 'תיבת נח' נשים מבטחנו. בפרשה הזו נוכל למצוא עניינים ורמזים שונים אשר על ידם נבין את גודל השעה ומאורעות התקופה, אשר בה מלאה הארץ 'חמס', ונכיר מעט בחובה המוטלת עלינו בשעה זו.

ישראל אף נח

בתוככי דור מלא השחתה וחמס, בינות הנפילים הלוקחים להם מכל אשר בחרו, התהלך נח את האלקים, ומצא חן בעיני ה'. בצדקתו זכה להינצל יחד עם בני משפחתו ממי המבול, ונצטוו לבנות תיבה שתגן עליו מפני המים. העולם כולו נכחד, כל היקום נמחה מעל פני האדמה, תנין ואדם וחית ראמים, ובמשך שנה תמימה היו המים על הארץ.

שליחות העורב והיונה

צוהר עשה נח לתיבה, ולקראת סופה של אותה שנה, כאשר החלו המים לרדת הלך וחסור, פתח נח את הצוהר לראות האם קלו המים, ופתח בפרשת שליחות העורב והיונה.

בתחילה שילח נח את העורב, אולם הלה לא אבה לקיים את שליחותו של נח, ולפי פשוטו פירוש הדברים הוא כי המשיך וסבב סביב התיבה עד שנתייבשה הארץ ויכל להניח רגליו על האדמה. אמנם לפי מדרשו, אמרו חז"ל (בראשית רבה לג ה) כי נועד העורב להיות מזומן לשליחות אחרת, להביא מזון לאליהו הנביא משולחנו של אחאב, בעת יבושת המים בשל עצירת הגשמים שגזר אליהו. וכפי שהובא בדברי רש"י כאן.

לאחר מכן מתואר בתורה שילוח היונה, אשר בתחילה לא מצאה מנוח לכף רגלה, ואז המתין נח שבעת ימים ושלושה, ובאה לעת ערב ועלה זית טרף בפה, וידע נח כי קלו המים. ובפעם השלישית אחר המתנת ימים שלחה, ול שבה אליו עוד.

והנה, ידוע הדבר כי כנסת ישראל ליונה אימתלא - נמשלה ליונה (ראה סנהדרין צה. ועוד), וזהו הנרמז במה שלא מצאה היונה מנוח לכף רגלה. ובשבועות אלו אשר הארץ סוערת כולה, מרגישים אנו ביתר

שאת את צערה של היונה אשר אינה מוצאת מנוח.

נשמות ישראל עומדות במלחמה עם בני עשו וישמעאל

בזוהר חדש בפרשתנו (ח"א דף לה). מבואר כי היונה רומזת אל הנשמה שבאדם, ומה ששלחה נח לראות הקלו המים מעל הארץ, הכוונה למים הזידונים הבאים מצד הטומאה. וכפי שביאר מוה"ר רבי חיים ויטאל זיע"א בשם רבו האריז"ל (ליקוטי הש"ס אבות פרק אמשנה י"א) כי המים הזידונים רומזים לישמעאל, שהוא מים עכורים היוצאים ממים זכים של אברהם אבינו, ומים אלו רומזים לכל התאוות שבעולם, ואלו הם בני ישמעאל הפרוצים בתאוות ובכל דבר רע (ראה פרי צדיק קורח אות י"ג), וזהו ששלח נח לראות האם אחר המבול בטלה אותה השחתה, וראה כי למרות שתש כוחה מכל מקום עדיין לא עברו מן העולם לגמרי, ועדיין נצרך תיקון הגלות המרה כעלה הזית. ועוד נרמז כאן, כי גם בשנות הגלות לא ייפסק חלילה החוט המקשר בין ישראל לאביהם שבשמים, ועוד ידו נטויה עליהם לתת מזונותיהם מידו הטובה והרחבה ולא מיד בשר ודם.

ועוד אמרו שם בזוהר הקדוש בזה הלשון: "ספינתא אמתילת לתיבותא דנח, ואית בה גוברין יהודאין וישמעאלים ובני עשו, דגומא דא אית בגופא, כליל מכולהו, דגופא דא לאו איהו מן נשמתא קדישא הספינה נמשלה לתיבת נח, ויש בה אנשים יהודים וישמעאלים ובני עשו. דגומא זו יש בגוף כליל מקלם, שהגוף הזה אינו מן הנשמה הקדושה". הרי מבואר כי עם כוחות אלו צריכים ישראל להתמודד בכל עת.

גירוש העורב

והנה דקדקו רבותינו האלשיך הקדוש והאורי החיים הקדוש, כי על שילוח היונה נאמר (בראשית ח ח) "וַיִּשְׁלַח אֶת הַיּוֹנָה מֵאֵתוֹ לְרַאֲוֹת הַקָּלָה הַמַּיִם מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה", ואילו בשילוח העורב נאמר רק (שם פסוק ז) "וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֹרֵב", ולא נזכר לשם מה נשתלח, וצריך ביאור טעם החילוק.

על כן פירשו רבותינו, כי באמת לא שלח נח את העורב כלל, ומה שהוציאו מן התיבה, לא היה אלא כדי לגרשו ממנה. ומה שיצא העורב יצוא ושוב היה מפני שחשדו לנח על בת זוגו, כדברי חז"ל (סנהדרין קח:) שהביאם רש"י כאן.

וטעם גירוש העורב, משום שחטא בתיבה, כפי שאמרו (שם) כי שלושה חטאו בתיבה, חם, כלב, ועורב. ומה שלא גירש את חם ואת הכלב, כתב רבינו האלשיך הקדוש (בראשית ח א) שזאת לפי

שאינו להם כנפיים לעוף בהן, ואם יפלו למים ימותו. אך את העורב שילח וסמך על כך שיעופף באויר עד יבושת המים מעל הארץ.

עוד יש לבאר מדוע לא גירש את חם ואת הכלב, חם מפני שסוף סוף בנו הוא, וגם סבר שיוכל לשוב בתשובה. והטעם שלא שילח את הכלב יש לומר על פי מה שהוסיף רבינו האורי החיים הקדוש והביא מדברי חז"ל (סנהדרין שם), כי טען העורב כלפי נח שאין זה ראוי לשלחו, כי אם יפגע בו שר של חמה או של צינה יהיה העולם חסר בריה אחת, שהרי מן העופות שאינם טוורים לא באו אל התיבה אלא שנים שנים. ועל כך השיבו נח, כי מאחר וחטא בתיבה, אם כן זוגתו כבר נתעברה ממנו, ובלאו הכי לא יאה העולם חסר. ולפי זה יתכן שרק זוגתו של העורב כבר נתעברה ממנו, מה שאין כן הכלב, ואם ישלחנו יאבד המין.

חיבור ישמעאל ועשו – שורש עמלק

מתוך הדברים הללו, נוכל לפתוח פתח ולהבין את עומק ושורש מחלוקתם של בני ישמעאל על בני ישראל, ופשר שנאתם הרצחנית כלפיהם, כאשר נוכחנו לראות בעיינינו לדאבונינו כי אותם הרשעים המתועבים רצחו נפשות רבות מישראל ולא חמלו על נער וזקן טף ונשים, וכל זה שייך לענין העורב והיונה.

כי הנה, כבר הבאנו בספרנו 'אחישנה' מדברי רבותינו המקובלים זיע"א [כפי שיווא להלן], שאמרו כי קליפת ישמעאל השולטת באחרית הימים אינה מזרע ישמעאל לבדו, אלא יש לה חיבור עם קליפת עשו. וטומאה בחיבורין זו מסוכנת היא ביותר, והוא מסוד קליפת עמלק, אשר עליו נאמר (במדבר כד כ) "רֹאשִׁית גֹּזֵם עֲמֹלֵק". וחיבור זה נקרא בלשון רמזי חז"ל בשם 'חיבור שור וחמור' - אלו עשו וישמעאל.

הצפרדע, התנין והעורב

והנה, במסכת בבא בתרא פרק הספינה (דף עג:) מובאות האגדות המופלאות על רבה בר בר חנה, אשר סודות עמוקים ביותר גנוזים בהן. ובאחת מהן מסופר כך:

"ואמר רבה בר בר חנה, לדידי חזיא לי ההיא אקרוקתא אני ראיתי את אותה צפרדע דהויא כי שהיתה גדולה כעיר הנקראת אקרא דהגרוניא, ואקרא דהגרוניא כמה הויא, שתין בתי ובאותה העיר ישנם שישים בתים, אתא תנינא בא תנין - הוא מין נחש, סמל הסטרא אחרא, בלעה בלע את הצפרדע, אתא פושקנצא ובלעה לתנינא באה

(כ) שהבא על בהמה חיה ועוף יתגלגל בעורב, וטעמו מבואר בספרי המקובלים כי 'עורב' מלשון 'עירוב', ואף הוא נתערב עם מי שאינו מינו. כי עיקר הקושי של גלות ישמעאל הוא בכך שהתערב בהם אף כוחו של עשיו, כפי שעולה מהפריק **דרבי אליעזר** (פרק מ"א), והארכנו בזה רבות בספר **'אחישה'** שם. ונמצא כי אף זה נרמז בתיבת 'עורב', שבבקש גלות ישמעאל יהיה מעורב בה כוח אחר, הלא הוא כח עמלק שבא על ידי צירוף עשו, שכנגד חיבור זה צריכים אנו לעמוד בזו העת בתוקף רב ובהתעצמות כוח הקדושה.

זכר ונקבה שבקליפה

כפי שנתבאר כאן כי קליפת ישמעאל היא מצד הנקבה, כן נמצא בדומה לזה בדברי **רבינו האור החיים הקדוש** על הגאולה העתידה, שכתב על הפסוקים (בראשית מט י-יא): "לא יסור שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמִחֻקֵּק מִבֵּין רִגְלָיו עַד כִּי יָבֹא שִׁילָה וְלוֹ יָקֶהת עִמָּם: אֶסְרִי לִגְפֹן עֵירָה וְלִשְׂרָקָה בְּנֵי אֲתָנוּ כָּבֶס בִּינִן לְבָשׁוּ וְכַדָּם עֲנָבִים סוּתָה", וז"ל: "לצד שיש בבחינת הקליפה שהיא שורש נפשות האומות בחינת זכר ונקבה, ולבחינת זכר יקרא עיר ולבחינת נקבה יקרא אתון".

נמצא כי שורש האומות נחלק לזכר ונקבה, ואת שניהם יכניע מלך המשיח. וכאן מדבר הכתוב על אודות שורש הטומאה שמצד החמור - הוא ישמעאל, הנחלק לזכר ונקבה.

גאולת מצרים וגאולה העתידה

עוד מוסיף רבינו פירוש אחר על זה הדרך וכותב שם שהכתוב מדבר בשתי הגאולות המפורסמות, גאולת מצרים, והגאולה העתידה בעזרת ה'. כי ביציאת מצרים לא הכניע ה' לפניו אלא את ראש האומות, שהם מצרים וכנען שהם שבעה עממין, שהם היו ראש ותגבורת לכל האומות, אבל שבעים אומות לא הוכנעו ולא ניתנו להם, אבל לעתיד לבא בעזרת ה' לא יניח מהאומות אומה גדולה או קטנה שלא תנתן להם".

והנה, גם מצרים בני חם הם השייכים לשורש קלקול הצניעות, וגם חם פגם בתיבה, וצאצאיו במצרים עשו כל תועבת ה' אשר שנה עד שנקראה ארצם 'ערוֹת הארץ' לרוב טומאתה, ומשום כך בהכנעתם רק החל התיקון, העתיד להסתיים בהכנעת ישמעאל וכל שבעים אומות בגאולה העתידה.

מלחמת רבינו האור החיים בשני חלקי הסטרא אחרא

וכאן מוסיף רבינו דבר מופלא מכבשונו של עולם, וכותב: "ואולי נוכל לומר עוד על דרך מה שאמרו בזוהר (ח"ג דף רלא): כי בסטרא אחרא הנקבה היא יותר חזקה מהזכר, כי הזכר נוטל יותרות שלה ונקרא יותרת הכבד, וכדבר הזה ובחזיון הראוי בחלום, שהאבקתי במלחמה עם הזכר ויהי נקל בעיני להכניעו, והפלתי אותו בכחי, ולנקבה נתאמצתי בכל כחי כמה פעמים, ואחר כמה טרחות יכולתי להשליכה כמה מעלות למטה לארץ, אך לא כבעלה הזכר".

כאן רומז רבינו על גודל התאמצותו בעצמו להחיש גאולת ישראל, אשר נלחם בכל כוחו בכוחות הרע להפילם תחת ממשלתו. וידוע כי אכן באחרית ימיו, עמד ביום הושענא רבה האחרון לחייו והרגיש כי פעמי הגאולה נשמעים כבר, אולם לבסוף לא עלה הדבר בידו והבין כי נטרפה השעה.

קושי גלות ישמעאל

והרי רבינו עצמו היה בארץ ישראל בזמן ששלטו בה בני ישמעאל, לפני כמאתיים ושמונים שנה, וכבר אז כתב עליהם (ויקרא יא) כי הגלות תחתיהם היא הקשה מכולם ואף יותר מגלות מצרים, "אשרי

וחדש את נח על זוגתו, רומז לישמעאל הנקרא 'עורב נקבה', הפרוץ בעריות. וכן מה ששלח נח לאחר מכן את היונה, ולא מצאה מנוח לכף רגלה, רומז למצבם של בני ישראל בזה הדור האחרון, אשר אינם מוצאים מנוח מחמת רדיפות העורב - בני ישמעאל. אולם לבסוף הלכה היונה והביאה עלה זית מגן עדן, וזהו רמז לגאולה, וכפי שאמר דוד המלך (תהלים נב י) על עצמו: "אֲנִי קִצִּית רִעְנָן בְּבֵית אֱלֹקִים", ועלה זית הוא מלך המשיח היוצא מזרעו, כפי שאמרו בזוהר **הקדוש** (ח"ג דף קסה), כי מן הזית יוצא השמן אשר ממנו נמשחים מלכי בית דוד, ועל ידי זה תבוא הגאולה לכנסת ישראל הנמשלת ליונה, ונקראת (שיר השירים ב ד) "וְנֹתִי בְחֻגֵי הַסֶּלֶעַ".

נח ביקש לתקן את קלקול העורב על ידי גירושו ושילוח היונה

אמור מעתה, כי לאור דברי המהרש"א שמלכות ישמעאל נקראת 'עורב', אם כן כל ענין גירוש העורב מן התיבה בא כדי למנוע מישמעאל להצר לישראל באחרית הימים, וביקש נח להרחיקו מעליהם, אולם לא עלתה בידו, ויצא יצוא ושוב עד יבושת המים - עד שיסתיים תיקון החלק הרע שבסיוס המים, אלו המים הזיזונים אשר יש לייבשן ולעבוד את ה' יתברך על ידי המים המתוקנים.

כהמשך לתיקון נאמר 'וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים מעל פני האדמה', אשר כאמור נכתב הדבר רק בשליחות היונה ולא אצל העורב, לרמז כי יש להם לישראל לבחון כיצד יתקנו את מימיו של ישמעאל, הבא מענף אילן החסד של אברהם אבינו, לעומת בני עשו החיים על חרבם ובאים מיסוד האש, מפסולת מידת הגבורה של

גם בששת הגלות לא ייפסק חלילה החוט המקשר בין ישראל לאביהם שבשמים, ועוד ידו נטויה עליהם לתת מזונותיהם מידו הטובה והרחבה ולא מיד בשר ודם

יצחק אבינו, וכפי שמרחיב בזה בספה"ק **התניא** (פרק א ואילך) לבאר מהם מים ואש בקליפה, ואלו מידות רעות יוצאות מהם.

אמנם, לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה, ותשב אליו אל התיבה, ומפני מה, 'כי מים על פני כל הארץ', כי קשה היא הגלות המרה והארוכה עד מאוד. ובאמת, הלא ישמעאל בנו של אברהם היה וקדם לעשו בנו של יצחק, ומפני מה באה גלות ישמעאל אחר גלות אדם. אלא, משום שלא יתכן לתקן את קליפת ישמעאל אלא בסוף הדורות, כי הישמעאלים שפלים ובזויים הם, אינם עוסקים בתוכן ובמהות אלא בכבוד ובדמיון, ושייכים 'לעקביים', לזמן עקבתא דמשיחא, על כן דווקא בזמן הזה הוצרכו ישראל לעמוד כנגדם במלחמה. וזהו שנאמר 'על פני כל הארץ', אלו העקביים הסמוכים לאדמה.

על כן נשלחה היונה לראות 'הקלו המים', האם כבר יבשה תוחלתו של ישמעאל הבזוי מכל העמים, כדי שתוכל לבוא הגאולה, 'עלה זית טרף בפה', ורק אז יוכל להיאמר 'וידע נח כי קלו המים מעל הארץ' - לשון מנוחה.

ולא בכדי נקראת קליפת ישמעאל 'עורב' וכדברי המהרש"א, כי 'עורב' מלשון 'ערב', אשר זהו כינוי לישמעאלים משכבר הימים. וכפי שמצינו ביוסף הצדיק שאמרו עליו אחיו (בראשית לו כז) "לִכְנֹ וְנִמְכְּרָנוּ לַיִשְׁמַעְאֵלִים", ותרגם **אונקלוס** "לעבראיי", כי כבר אז נקראו 'ערבים'. ועוד רומז ללשון 'עירוב' ו'תערובת', [וכמו שהובא **בשער הגלגולים** (הקדמה

עורבת נקבה ובלעה את התנין, וסליק יתיב באילנא ועלתה וישבה באילן אחד. **תא חזי כמה נפיש חיליה דאילנא** בוא וראה כמה גדול כוחו של האילן. **אמר רב פפא בר שמואל, אי לא הואי התם לא הימני** אם לא הייתי שם וראה זאת בעצמי - לא הייתי מאמין".

דברים מופלאים אלו שגבו מאיתנו, והאריכו בהם רבים מן המפרשים לבארם, מה פשר ענינים אלו, ולמה ירמזון הצפרדע התנין והעורב.

החיות רומזות למלכויות שמזמן בית שני ואילך

וכתב **המהרש"א** (יחידוש **אגדות** שם), כי כשם שראה דניאל את ארבעת הגליות בדמות חיות רעות, כך גם חיות אלו האמורות כאן רומזות למלכויות הרשעה המושלות בעולם ומצירות לישראל מזמן בית שני ואילך. הצפרדע רומזת למלכות יוון, ושמה הוא נוסריקון 'צפר דעה' - ציפור שיש בה דעת, רמז לחכמה ויוניוּת ותרבותה. התנין שבלע את הצפרדע, רומז למלכות רומי - היא אדום, שבלעה את מלכות יוון ותפסה את מקומה, ונקראת 'תנין' על שם הנחש הקדמוני, וכן על שם שנאתם לישראל אשר מחמתה החריבו את בית המקדש, ואשר על כך אמר הכתוב (דברים לב ג) "תָּמַת תַּנִּינִם יָיָנָם". ואילו העורב הנקבה רומזת למלכות ישמעאל, שהוא טמא מצד אמו הגר המצרית. ועל כך אמרו חז"ל (**בבא קמא** צב:): "רבי אליעזר אומר, לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו", וסמכו זאת למקרא שכתוב (בראשית כח ט) "וַיֵּלֶךְ עֲשָׂו אֶל יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת מִחְלַת בֵּת יִשְׁמָעֵאל בֶּן אֶבְרָהָם אָחוֹת גְּבִיּוֹת עַל נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה", שם החל החיבור בין עשו וישמעאל אשר את תוצאותיו רואים אנו כהיום הזה.

והאילן הנושא את כל אלו, רומז לאברהם אבינו שנטע אשל, והוא אילן החיים, ומכוחו ובזכות ההבטחה 'הפריתי אותו והרביתי אותו' שולט ישמעאל בארץ ישראל עד ביאת גואל.

על כל פנים למדנו מכאן, כי הסמל לישמעאל היא נקבת העורב.

סוד הריעת הליותן

והנה, נאמר בתורה הקדושה (בראשית א כא) "וַיִּבְרָא אֱלֹקִים אֶת הַתַּנִּינִם הַגְּדֹלִים", ופירש **רש"י** שם בפירוש שני: "בדברי אגדה הוא ליותן ובן זוגו, שבראם זכר ונקבה, והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא, שאם יפרו וירבו לא יתקיים העולם בפניהם".

וכתב **רבינו הגר"א זיע"א** בפירושו על **'ספרא דצניעותא'** (פרק ד), כי הדבר רומז לעשו וישמעאל, שהלך עשו ולקח את מחלתת ישמעאל כדי להגביר את כח הקליפה, לחבר צד הטומאה שמשמאל עם צד הטומאה שממיין, אשר שניהם כוחות טומאה איומים וגוראים, אשר גם ההתמודדות מול כל אחד מהם בפני עצמו אינה מן הפשוטות.

אולם הקדוש ברוך הוא מנע עצתם, ו'הרג את הנקבה', היינו שהמית את ישמעאל קודם נישואי עשו לבתו, ונקרא 'נקבה' כפי שנרמז כאן ב'עורב נקבה'.

עורב נקבה - פריצותם של בני ישמעאל

יתבאר יותר על פי מה שאמרו חז"ל (ראה **קידושין** מט:) כי טומאת ישמעאל היא בפריצות, וכפי שהתבאר לעיל כי 'המים הזיזונים' אלו בני ישמעאל, ששורש כוחם ביסוד המים, מסטרא דימין שהיא חסד, בהיותו בן אברהם אבינו הנושא את מידת החסד בעולם, אולם הוא ברשעתו נטל כח החסד והשתמש בו לטומאה - 'חסד הוא', לפרוץ גדרו של עולם ולהכשיל את ישראל.

ומעתה יש לומר, כי העורב אשר חטא בתיבה

אלא שראה הקדוש ברוך הוא כי אין העולם יכול לעמוד בפני האור הנפלא, וגנזו בתורה הקדושה. אך עדיין היה העולם יפה, וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד. אולם, מיד החלו הקלקולים; בפיתוי הנחש אירע חטא עץ הדעת, לאחריו הרג קין את הבל אחיו, ובדור אנוש כבר החלו לעבוד עבודה זרה, ונענשו הבריות בכך שהציפו מי האוקיינוס שליש מן העולם. אך אלו ראו ולא לקחו מוסר, וירדו ירידה אחר ירידה, וגם הנפילים אשר היו בימים ההם הכעיסו לפניו יתברך, עד שגזרה על העולם כליה מוחלטת, למחות את האדם מעל פני האדמה, ויחד עמו את כל הברואים האחרים אשר נבראו לשמשו, כי השחיתו כולם את דרכם על הארץ.

תכלית המבול – חידוש הבריאה

תכלית כל זאת – כדי לחדש תבל ומלואה. להחריב מן השורש כדי ליסד את העולם מתחילה. וכל הראויים להתחדשות זו – נח ובניו, וכל בעלי החיים אשר לא קלקלו – הובאו לפונדק אחד, היא התיבה שנועדה להציל את הראויים לכך.

אמנם, קודם חידוש הבריאה, ירד מבול מים על פני כל הארץ. ומים אלו – מים מטהרים היו, אשר נועדו למחות את הרע ולהותיר את הטוב בתיבה המהלכת על פניהם.

חם כלב ועורב קלקלו את חידוש העולם

אולם גם כאן לא בא הכל על מקומו בשלום. בתוככי התיבה עצמה, קלקלו כמה מן הנבראים את מעשיהם; חם ועורב וכלב. ומעשיהם הרעים גרמו לכך שגם בעולם המחודש יהיה מקום לחלק הרע, וכל צער הבריות נגרם מחמתם. ובפרט מה שעשה חם, אשר המשיך לקלקל גם אחר שיצאו מן התיבה, ויחד עם כנען בנו עשה מה שעשה וגרם חורבן כבר מראשית היצירה החדשה.

הן אמת, נשבע ה' שלא יביא מבול לעולם בשנית, אולם בשל קלקולים אלו אשר החלו מראשיתו, סובלים כל יושבי תבל ממלחמות קשות, מטומאת ארץ כנען, מקליפות עשיו וישמעאל והדתות השקריות אשר בדו להם מליבם, ומכל הרעות החולות השוררות בעולם. הנה כי כן, מבול מים אין כאן, אולם בני האדם עצמם מביאים עליהם ועל צווארם את המבול, מבול של כפירה ודעות כוזבות, השחתת המידות וכל תועבה. ובפרט בארץ הקדושה, ארץ ישראל אשר סביב רשעים יתהלכון בה, אלו שבעת עמי כנען אשר מקורם טמא מחם אשר קלקל בתיבה והוליד את כנען בנו על ידי קלקול זה.

על כן, עם היות נקבת העורב רומזת לישמעאל, אולם הזכר שבעורבים רומז לעשו כדברי רבותינו המקובלים, ואותו ביקש נח לגרש מאיתו עוד קודם יבושת המים.

כלב הוא עמלק

וכדי לבאר יותר עלינו להסביר את החלק השלישי בקלקול התיבה. שהרי קלקולו של חם גרם לטומאת ארץ כנען ותועבותיה, חרב ודם ואש ותימרות עשן. קלקולו של העורב גרם לטומאת ישמעאל המתאוה לכל דבר מגונה ותשוקתו לרציחה. אך השלישי שקלקל היה הכלב, ועלינו להבין למה ירמוז ואיזה קלקול נגרם בעטיו.

ונראה כי הכלב רומז לעמלק, הנוול מזיווג רחוני של עשו וישמעאל, חיבור שור וחמור שבטומאה יחד, וחיבור זה נקרא בספרי **רבותינו המקובלים** ובזוהר **הקדוש** (ח"ב דף סה.) בשם 'כלב'. וכפי שהביא בספר **'קהלת יעקב'** (ערך 'עמלק') וז"ל: "עמלק הוא בחינת כלב דקליפה, והנה כלב נפיק משור וחמור כד אודווגן, כן עשו נשא בת ישמעאל ויצא מהן

מסופר, כי באחת השנים התחוללה בעיר בריסק שריפה נוראה אשר כילתה רבים מבתי העיר. כדי לסייע לאומללים אשר נותרו חסרי בית, כינס **הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל** אסיפת נדיבי עם בביתו, והזמין את כל עשירי העיר כדי שיתנו איש כמתנת ידו. אולם אחד מהם הקשה עורפו, ולא רצה להשתתף במגבית שנערכה.

אמר לו רבי חיים: "ראה נא, בפרשת נח מסופר בתורה, כי במשך שנה תמימה היה המבול מים על פני כל הארץ, ולקראת סוף אותה שנה שלח נח את העורב, וכאשר לא הועילה שליחתו עמד ושלח את היונה. אמנם, תן לבך לדקדוק לשון הכתוב בשני שילוחים אלו; בעורב נאמר (בראשית ח ט) 'וַיֵּצֵא יְצָא וְשׁוֹב', ואילו ביונה נאמר (שם פסוק ט) 'וְלֹא מִצָּאָה הַיּוֹנָה מְנוּחַ לְכַף רַגְלָהּ'. הנה, שניהם – העורב וגם היונה בשילוח הראשון – לא יכלו לעמוד בחוץ, כי מים על פני כל הארץ. אולם בעוד בעורב נאמר כי יצא יצאו ושוב, על היונה נאמר כי לא מצאה מנוח. והביאור, כי העורב – סמל האכזריות הוא, אשר אפילו על בניו אינו מרחם, כי בלידתם לבנים הם ואינם משחירים עדיין, וסבור הוא כי לא ממנו נולדו, וגם הנקבה מואסת בהם, ואינם דואגים למאכל צאצאיהם, עד שצריך הקדוש ברוך הוא כביכול לדאוג למאכלם ושולח להם 'יתושים למאכלם' (ראה מדרש תנחומא פרשת עקב, ב). הנה כי כן, היוצא ורואה תופת בחוץ, ונוהג כאילו לא ארע דבר ואין זה שייך אליו כלל – זה יוכל לעשות רק האכזרי כעורב. אולם היונה כאשר ראתה את המתחולל מחוץ לתיבה, לא יכלה למצוא מנוח,

קליפת ישמעאל השולטת באחרית הימים אינה מזרע ישמעאל לבדו, אלא יש לה חיבור עם קליפת עשו. וטומאה בחיבורן זו מסוכנת היא ביותר, והוא מסוד קליפת עמלק

אף כי לא היה בידה לעשות דבר. כך היא דרכם של ישראל שנמשלו ליונה, להיות רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, וכך ראוי לו לכל איש ישראל לנהוג".

רמז לקליפת עשו בעורב

והנה, בספה"ק **'אגרא דכלה'** (פרשת נח בעניינו), וכן בספר **'קהלת יעקב'** (ערך 'עורב'), הביאו מדברי רבותינו המקובלים (ספר **'קרניים'** מאמר ג ובפירושו 'דן ידן' שם) שכתבו כי העורב הוא סמל לקליפת עשו ולמייסד האלימות הנוצרית, אשר הרחיקו אותו חכמי ישראל בשני ידים, כפי ששילח נח את העורב מן התיבה, ובשילוח זה ביטל נח את תוקף קליפה זו. והוסיף באגרא דכלה שם, כי ראה נח שעתידיה זאת הקליפה להתגבר באחרית הימים, על כן שילחה כדי להתיש כוחה, 'ויצא יצאו ושוב עד יבושת המים' – אלו הם המים הזידונים, כי עתידה אותה הקליפה לילך אצל כמה אומות ולהטעותן, עד אשר ייבשו המים. ובספרו **'בני יששכר'** (מאמרי השבתות מאמר א' אות י') גם כן דרש נפלאות כפי הבנתו שעשיו הוא העורב. ויש להבין כיצד יתיישבו הדברים עם האמור, שהעורב הוא ישמעאל. ויתכן שעשיו הוא בחינת העורב הזכר, בשונה מישמעאל שהוא העורב הנקבה כמבואר למעלה.

בריאת העולם כ"כ טז"ב – וקלקול הנבראים

ראוי לנו לשוב עתה אל שורשם של דברים, בסיבות אשר הביאו למבול מתחילה, כדי לידע את הדרך לבוא לתיקון על ידו. בראשית ברא אלקים את העולם שלם ומתוקן. מתחילה נברא האור המופלא – אור שבעת הימים,

מי שלא ראה משעבדים וממררים חיי ישראל", וכן איתא **בזוהר הקדוש** (ח"ב דף יז.) "אין לך גלות קשה כגלות ישמעאל".

עוד כתב רבינו במקום אחר (דברים יג ח) על גודל רשעת בני ישמעאל ואכזריותם, וז"ל: "שספרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך, כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר".

ואכן, בדורינו רואים אנו את התגשמות הדברים הללו, את שנאתם הנוראה של הישמעאלים ואת תאוות הרציחה הבלתי נדלית האוחזת בהם, כי אין לנו אויב גדול מהם. זוהי בחינת ה'נקבה' שבכח טומאה זה, אשר אותה הרג הקדוש ברוך הוא – היינו שהחליש את כוחה כדי שנוכל לעמוד במעשיה הנוראים, אל מול תאוות רציחה אשר יסודה בתאוות פריצות וזוהמא, השחתת הנפש והשחתת צלם אלקים, כפי שלא נראה בשום אומה מאומות העולם.

אפילו הגרמנים שמזרע עמלק, אשר השחיתו התעיבו עליה באכזריות איומה בדור שלפנינו, עשו את מעשיהם הרעים מתוך בקשת תכלית וסדר, אשר אמנם היה כרוך בשפלות ורשע אשר אינם בנמצא כלל, ובוודאי הרבה הרבה מחבלי משיח נחסכו לישראל על ידי מעשיהם, אך מכל מקום בתוך אותה התכנית ניתן היה למצוא מקום לדין ודברים, אשר על ידו היו כמה וכמה ניצולים. לעומת זאת, כאשר בני ישמעאל נוטלים חרבם לידם, הרי הם עושים כן כחיות טרף משולחות המשוללות כל רסן, כבהמות נדמו ואין להם קצין ומושל. זוהי הנקבה אשר נלחם בה רבינו האור החיים הקדוש, אך יכול היה רק להשליכה ארצה כמה מעלות למטה, ולא להכניעה לגמרי.

זהו אם כן ענין שילוחו של העורב מן התיבה, כי אין לו מקום בתוכה הגם שהמים עודם רבים על פני הארץ.

עמלק – משורש בלק ובלעם

ועתה נראה, כי מלבד הכוחות הרעים של עשו וישמעאל המצטרפים יחד כדי להרע לישראל באחרית הימים, מתחבר אליהם עוד כח רע שבקליפה, אשר יסודו מן הראשית, וממתין הוא להם לישראל עד האחרית ומבקש להכשילם.

סוד כח זה נגלה לנו בדברי **הזוהר הקדוש** (ח"ג דף קצד. רפא:) ובדברי **רבותינו המקובלים הקדושים**, העוסקים בענינים של בלק ובלעם, כי שתי אותיות אחרונות מבלעם – ע"מ, יחד עם שתי אותיות אחרונות מבלק – ל"ק, עולות יחד 'עמלק'.

צירוף זה היוצר את שם 'עמלק', הוא הצירוף הקשה ביותר, וביסודו נוצר מחיבור כוחות עשו וישמעאל. ואף כי לפי פשוטן של מקראות נולד עמלק מזרע אליפז בן עדה אשת עשו, ולא ממחלת – היא בשמת בת ישמעאל אשת עשו, מכל מקום בשורש הרוחני שייך עמלק לישמעאל ועשו יחד.

משום כך, כאשר ביקשו בלק ובלעם לקלל את ישראל, פעלו על ידי שני כוחות אלו של הזכר והנקבה שבטומאה, ועל כן רכב בלעם – שהוא בחינת החמור הזכר כפי שיתבאר בסמוך – על אתון, שהיא נקבת החמור, כדי לחבר את כוחות עשו וישמעאל יחד ולהידבק בטומאת עמלק. ואמרו

רבותינו המקובלים (ראה באור החיים הקדוש במדבר כג י; ועיין בספר **לימודי אצילות** – סוד הצמצום חלק ראשון, ובעמק המלך שער א פרק מב) כי לאחר מכן נתגלגל בלעם בחמורו של רבי פנחס בן יאיר, הרי כאן שוב התמודדות הקדושה אל מול הסטרא אחרא.

רק האכזרי כעורב מהלך בנחת כאשר מבול משתולל בחוץ

עתה נשוב לבאר את ענין העורב.

כשרות אשר לא שירכו דרכיהן גם בימים הקשים של דור המבול - נועדה כדי להקים מחדש את העולם, שיהא יפה ומתוקן כראון בוראו יתברך. אולם בעיניים של אותם שלושה חוטאים שקלקלו בתיבה, ירד העולם כולו מדחי אל דחי. וכך עתיד העולם לסבול מאיתם, עד שיזכו כל יושבי תבל לקיום הפסוק (זכריה יג) "אֶת רוּחַ הַטְּמָאָה אֶעֱבִיר מִן הָאָרֶץ".

וכאשר חזה נח את כל זאת מראשית, השתדל לתקן את הדבר. ובתחילה שילח את העורב, עד שנאמר לו כי גם לו נועד תפקיד, "עַד יִבְשֶׁת הַמַּיִם מֵעַל הָאָרֶץ" (בראשית חז), "יבשת" אותיות 'תשבי', כי נועדו העורבים להמציא מזון לאלהיו התשבי (ראה מלכים א' יז).

אליהו מבשר טוב - והעורב מבשר רע

והנה, בספה"ק 'מאור עינים' (פרשת ויצא) איתא כי אדם המבשר בשורה טובה או מתגלה לו דבר חידוש בלימודו, מתנוצצת בו אז בחינה הנקראת 'אליהו', כי אליהו הנביא הוא המבשר טוב לישראל ולכך נועד.

אולם העורב מנוגד לגמרי לבחינה זו, על כן מיאן לילך בשליחותו של נח להודיעו אם קלו המים מעל הארץ, כי לא רצה להיות המבשר בשורה טובה זו.

וכבר כתב רבינו המהר"ל זיע"א ב'גור אריה' (בראשית חז), כי דווקא משום אכזריותם של העורבים, הלכו הללו ודאגו למזונותיו של אליהו הנביא, כי ידעו שכל זמן שפרנסתו של אליהו בטוחה, ימשיכו שנות הרעב, וטבעו הרע של העורב מבקש רעה לעולם. כי גם בשעה שפועל העורב לטובה, אינו עושה אלא באכזריות.

אכזרי על בני עורב

עורב אכזרי זה, אכזרי הוא על כל הברואים כפי שאכזרי הוא על בניו, וזו היא קליפת 'ישמעאל' אשר אינם מרחמים אפילו על עצמם ועל בשרם, ומוכנים להשליך את כל בני עמם כצאן לטבח ובלבד שיוכלו להציר לישראל רח"ל, וכך כל ראשי הרוצחים שבהם אינם חסים כלל על משפחתם ועל בניהם בבואם להילחם בישראל.

זהו הצירוף הרע והנורא היוצא מחיבור הרשעים לטומאה, אשר שורשו בתיבה, בקלקול חם כלב והעורב.

וכדי לתקן בכל אופן את מה שיוכל, עמד נח לאחר שילוח העורב ושילח את היונה. ובזה הטביע בעולם את טבע הבשורה הטובה, שהוא שורש בחינת אליהו הנביא המתנוצצת בישראל כנ"ל. ומלבד זה יש לידע כי כל קושי וצער העורב על איש ישראל ועל כלל ישראל - אות הוא לקושי רוחני העורב על בחינת כנסת ישראל העליונה, שנמשלה ליונה.

כח התורה להציל מכל פגע

ואם נבוא ונשאל, מהו הכח אשר ניתן לנו לנצח על ידו את אויבינו, הלא התשובה ידועה וברורה היא, כי תורה ציוה לנו משה, היא לנו עוז ואורה ואין לנו מבלעדיה כח וגבורה, ורק הלומד תורה לשמה זוכה לכל אותן דברים הרבה הנצרכים לנו כל כך ביתר שאת וביתר עוז בדורינו השפל.

"זאת התורה - לעלה למנחה ולחטאת ולְאֶשֶׁם לְמִלּוּאִים וּלְזִבְחַ הַשְּׁלָמִים (ויקרא ז ז), אין לך דבר המנצח את הקליפה כח התורה הקדושה. אם נלמד תורה לשמה, נוכל להמתיק כל הדינים, לגבור על הקליפה ולהביא את הגאולה השלימה, שנזכה לה במהרה בימינו, ותחינתנו עינינו בשוה ה' את שיבת ציון ברחמים ובחסדים גלויים.

התורה הקדושה את גבולות הכנענים בני חם בזה הלשון: "וַיְהִי גְבוּל הַכְּנַעֲנִי מִצִּידֵן בְּאֶבְרָהָהָ עַד עֵזָרָה. וְהָרִי כְהִיּוֹם הַזֶּה עֵיקֶר תּוֹקֶפֶם וְעִזּוֹתָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל יוֹצֵא מִן הָעֵיר עֵזָרָה, וְשֵׁם הַתַּחְבְּרוֹ עַם הַכְּנַעֲנִים בְּנֵי חָם, הָרִי כֹאן חִיבוֹר חָם וְעוֹרֵב, וּבִיחֹד נַעֲשׂוּ כָלָם. וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה, נְטוּשָׁה מִלַּחֲמָתָם עַל הָאָרֶץ הַקְּדוּשָׁה, וְאִינֶם מוֹכִנִּים לִקְבֹּל אֶת הָעוֹבְדָה שֶׁנִּטְלָה הַקְּדוּשָׁה בְּרוּךְ הוּא מֵהֶם וְנִתְּנָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּפִי שֶׁהֵבִיא רִשִׁי" בתחילת פירושו לתורה (בראשית א א). ובזה נבין מהיכן באה להם תוקף רעתם ואכזריותם במלחמתם כנגד בני ישראל, אשר לא די להם בכך ששלפו חרב עשו מתערה לרצוח ולהרוג אנשים נשים וטף, עוד הגדילו לעשות מעשים רעים ונוראים אשר לא יעלו על דעת אנוש כלל מלבדם, כיון שתועבת ליבם מעורבת מכל הקלקולים הרעים שבעולם שמשורש חם ועורב שנצטרפו להיות כלב רע.

שורש אויבי ישראל - בטומאת מצרים וכנען יחד

וכבר העידה התורה על שורשם הפסול והמגונה השואף לכל דבר חמדה גרועה, בהזהירה את בני ישראל (ויקרא יח ג): "כִּמְעֶשֶׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר לִשְׁבָתָם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וְכִמְעֶשֶׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ". כי ארץ מצרים וארץ כנען הן שורש כל התאוות הבהמיות הכלולות בזוהמת הכלבים הללו.

אם כן, צריכים אנו להרחיק עצמנו עד הקצה האחרון ממעשי ארץ מצרים וארץ כנען, כי כאן גילתה התורה שהכנענים גרועים כמצרים בענין זה.

חיבור הטומאה הקשה ביותר הוא הכלב, אף יותר מן העורב האכזרי, כי בכלל נצטרפו יחד עם אכזריות העורב גם זוהמת עשו, ואלו הם 'חם' עורב וכלב' שקלקלו בתיבה

כמה השוואות בין עמלק לבני ישמעאל שבימינו

זהו שורש מה שראינו בעינינו כי הישמעאלים הדבקים בקליפת כנען ונלחמים על הארץ הקדושה, מחזיקים ברשתם בדברים אלו ועוסקים במילוי תאוותיהם הנבזיות גם בזמן אשר בו הם הורגים ונהרגים, כי תאוותם הרעה קשורה בהם ככלב.

עלינו להכיר את מהותו של עמלק, אשר אינו מחשב חשבונות בבואו להילחם בישראל, קופץ אל האמבטי הרוחת ונכווה בכל גופו בידועין, ובלבד שיכה בהם רח"ל. וכך גם שונאי ישראל כהיום הזה הולכים בדרך אביהם הרשע, ההולכים ומאבדים עצמם לדעת ובלבד שיטילו דם ישראל עימם, ה' יצילנו.

עוד היה עמלק מחטיא את ישראל במלחמתו ומטמא אותם, וכפי שפירש רש"י על הפסוק (דברים כה יח) "אֲשֶׁר קָרָב בְּדָכְךָ", וכן היה מזנב בהם את הנחשלים אחריהם - אלו שהיה הענן פולטן מחמת חטאן. וכך גם רשעי הישמעאלים מטמאים את ישראל בעת רציחתן רח"ל, ויורדים עד לתהום רבה בשפלותם הנבזית, בהיותם מעורבים מעשו וישמעאל גם יחד.

התחלת התיקון - בשילוח העורב מן התיבה

הרי לנו, כי אותה תיבת נח הנאה והמשובחת, אשר בה היו כל הבריות הנפלאות שבעולם - בריות

עמלק, עשו וישמעאל הן שור וחמור".

בתוספת ביאור הביא בספר 'לקוט ראובני' (פרשת כי תצא) מספר עמק המלך (שער תיקוני התשובה פרק ו), שם כתב וז"ל: "הוענין הוא כי לעומת הקדושה ש מרכבה חיצונית לקליפה, וצורת החיות הטמאות נושאות אותה, והיא בנויה כך, מן הימין דהיינו בקרן דרומית מזרחית יש צורת אדם ונחש, ובמערבית צפונית שור וחמור כח עשו וישמעאל וכו', ותחתיהם כח כלב הוא עמלק. ולכן (ישמעאל נשא בת עשו) [עשו נשא לבת ישמעאל], ונזדווג שור וחמור, ויצא מכח שניהם עמלק, דהיינו הכלב הזה".

עמלק נמשל לכלב נושך

והנה בכמה מקומות רמזו חז"ל הקדושים כי עמלק נקרא 'כלב'.

תחילה נביא את דבריהם כפי שהובאו בפירוש רש"י (שמות יז ז-ח) לבאר סמיכות הפסוקים "וַיַּעַל נִסְתָּם אֶת ה' לְאֹמֶר הַיֵּשׁ ה' בְּקִרְבָּנוּ אִם אֵין: וַיָּבֹא עֲמֶלֶק וַיִּלָּחֶם עִם יִשְׂרָאֵל בְּרִפְיֵיהֶם", ושם כתב וז"ל: "סמך פרשה זו למקרא זה, לומר, תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים 'היש ה' בקרבנו אם אין', חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הברואה חפץ ואומר, 'אבא טול חפץ זה ותן לי', והוא נותן לו, וכן שניה וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבר, 'ראית את אבא'. אמר לו אביו, 'אינך יודע היכן אני', השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו". ומקורו מן המדרש (שמות רבה כב ב). הנה מבואר שנקרא עמלק כלב.

בדומה לזה דרשו חז"ל (מדרש תנחומא בובר) פרשת כי תצא, יב) את שמו של עמלק ואמרו: "עמלק - עם לק, אומה שבאה ללוק דמן של ישראל ככלב. ר' לוי בשם ר' שמעון בן חלפתא אמר, למה היה עמלק דומה, לזבוב שהוא להוט אחר המכה, כך היה עמלק להוט אחר ישראל ככלב".

גם בפירוש רד"י אליעזר (פרק מד) נתכנה עמלק בכינוי 'כלב', ואמרו שם משל עליו: "רבי פינחס אומר וכו', משל למה הדבר דומה, למלך שיהיה לו פרדס אחד, וקשר המלך בפתח הפרדס כלב, והמלך יושב בעליתו צופה ומביט כל מה שבהפרדס. נכנס איהבו של מלך לגנב מן הפרדס, ונשפה בו הכלב וקרע בגדי איהבו. אמר המלך, אם אמר לאיהבי למה נכנסת לפרדס, הרי אני מגלה את פניו, אלא הרי אני אומר לו הריאת אותו הכלב שוטף היאך קרע את בגדיך ולא היה מבין שאתה אהובי, ומיד הוא מבין מה שעשה. כך אמר משה, הרי אני אומר לישראל מעשה עמלק ומיד הם יודעים מה שקטוב למעלה".

אמור מעתה, כי לזאת נתכוון משה כאשר הודיע לפרעה כי 'לכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשוננו', כי הנה בעת הזאת שהשלימו בני ישראל את שנות גלות מצרים שעליה נאמר 'קולה כנחש ילך', נמצא שזכו ברוב רחמי וחסדי הבורא יתברך להתגבר ולהכריע את בחינת הנח"ש הקדמוני שהוא זיווג שור וחמור, ולפיכך 'לא יחרץ כלב לשוננו' - 'כלב' הוא עמלק, שהרי אף הוא שורשו בזיווג הארור של עשו וישמעאל. אולם, כיון שרפו ידיהם במדבר, מיד בא אותו כלב ונזדווג להם, 'ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים'. [וראה בבני יששכר (מאמרי חודש אדר מאמר ג' דרוש ד)].

על כל פנים מבואר כי חיבור הטומאה הקשה ביותר הוא הכלב, אף יותר מן העורב האכזרי, כי בכלל נצטרפו יחד עם אכזריות העורב גם זוהמת עשו, ואלו הם 'חם' עורב וכלב' שקלקלו בתיבה.

תוקף קליפת ישמעאל - בעיר עזה

והנה, דווקא כאן בפרשת נח (בראשית י ט) מתארת

ספר ההגלות

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאצרות תורת החסידות
משובצות זהב ועסודרות
משיעוריו ושיחותיו של
רבי ענחם ענדל פוערנץ שליט"א

פרשת נח

שבת קודש

אכסוף נעים שבת
בקדושת השבת וסגולתה

כח של השתוקקות וכיסופין, שבו המשיילו חכמים את כיסופיהם והשתוקקותם של ישראל לתורה, כדגים שבים, שאף על פי שהם גדלים במים, כיון שיורדת טיפה אחת של גשם מן השמים פותחין את פיהם כמי שלא טעמו טעם מים מעולם, כך ישראל אף על פי שגדלים בתורה כל ימיהם, כיון ששומעים דבר חדש מן התורה מטים אונם כאילו לא שמעו דברי תורה מעולם. והיינו מפני שיש בהם את כח השמיעה.

אם בישראל יש את כח השמיעה, וזו הגים לכה הראייה, ומכונים הם 'עיינין פקחין' לפי שאינם עוצמים עפעפיהם לעולם כידוע, ונמצא גם בהם כח התשוקה להשמיעה של תורה, ולכן נותרו בחיים ממי המבול, להראות לכל באי עולם את כחה של אהבת התורה, ולכן מכונים דברי הנביא בהפטרות פרשה זו 'הטו אונכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם'.

◆◆◆

ויהי היום

רבים מהצדיקים ראו עניין נשגב באכילת הדגים בסעודת שבת, ולא פעם נראו עובדות פלאיות בענין אכילה זו. עד כמה הקפידו על כך ונזהרו שלא לשנות, ניתן ללמוד מהמעשה הבא ('רבינו הקדוש משינאווא' עמוד צה):

בליל השבת הראשונה לאחר פטירת הרב הקדוש רבי חיים מצאנז זי"ע בעל 'דברי חיים', ישבו יחד לשלחן כל בניו, כשבראשם בנו בכורו הרב הקדוש רבי יחזקאל שרגא משינאווא זי"ע בעל 'דברי יחזקאל'. שני סוגי דגים הוגשו לשלחן: חמוצים ומתוקים, כפי שהנהיג האב הקדוש מצאנז.

והנה, בעוד מנהגו של הרב מצאנז היה לאכול תחלה את הדגים החמוצים ורק לאחריהם את

אכילת דגים בשבת

'כל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַרְבָּה מֵתוֹ' (בראשית ז כב) הגיד החידושי הרי"ם זי"ע"א על הפסוק (בראשית ז כב) 'כל אֲשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ מִכָּל אֲשֶׁר בְּחַרְבָּה מֵתוֹ', שאמרו חז"ל כי דווקא החיה אשר בחרבה מתה, (סנהדרין קח.) 'ולא דגים שבים', כי זכו הדגים ומחמת שלא השחיתו דרכם, הם זכו לזכיה לדורות: "מפני זה יש לדגים חן ועולים על שולחן מלכים, יען שלא השחיתו את דרכם בדור המבול".

ומהו אותו שולחן מלכים עליו זוכים הדגים לעלות? אלו שולחנות השבת שבבתי ישראל, עליהם עולים הדגים שלהם שמור מקום של כבוד בכל אחת מסעודות השבת, שכן לימוד גדול אפשר ללמוד מהדגים שזכו וניצלו הן מחטאיהם של דור המבול, והן מעונשם.

וכך כתב הרב הקדוש רבי אברהם איגר מלובלין זי"ע בספרו 'שבת מיהודה' (פ' נח תרס"ח סעודה ב): "דגים טובים בשבת קודש זה [של פרשת נח] הוא דבר בעתו, בוודאי מסוגל לחיים טובים, שנתברר שאף שמכל אשר בחרבה מתו אבל לא דגים שבים, כמפורש במדרש 'מכל אשר בחרבה - פרט לדגים'.

אך לא רק בשבת זו, פרשת נח, אלא בכל שבת. כפי שהובא בספרו של אביו הרב הקדוש רבי יהודה לייב איגר 'תורת אמת', תלמיד תלמידיו הגדולים של הרב הקדוש הרבי רבי בונים מפשיסחא זי"ע, ששמע בשמו הסבר למנהג אכילת דגים בראש כל מאכלי השבת, לפי שהדגים הם בעלי החיים הראשונים שנבראו.

ולעומת כל הברואים במעשה בראשית שנאבדו במבול, נשארו הדגים כולם לחיות, ומין הדגים הוא היחיד שנתקיים בשלמותו לאחר המבול מבריא מעשה בראשית. וזאת, מפני שכח מיוחד יש בדגים,

על התורה

שלהבות קודש והגיונות חכמה
מפרשת השבוע

לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל

קֹץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנֵּי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ (בראשית ו יג):

ההשחתה היתה איומה.

איומה נוראה כל כך, שכביכול לא נותרה לבורא העולם ברירה, מלבד להחזיר את העולם לקדמותו, ולמחות כל זכר ושארית לאנשי דור המבול. הם השחיתו כל כך את דרכם כשלא היתה עבירה שלא עברו עליה, עד שהקב"ה נאלץ להביא את המבול שמיחה ומחק וטשטש כל זכר מהם, כשאפילו השכבה העליונה של הארץ - ג' טפחים כעומק המחרשה - נדרשה להמחות ולהיעלם כליל, לאחר שגם הזרעים שנזרעו בקרקע נזרעו באיסור וקלקלו אותה.

עונש נורא שכזה לא היה קודם לכן וגם לא יחזור על עצמו שוב לעולם. כי אכן, ההשחתה של אותו הדור הקיפה את הכל. את החי והצומח והדומם. היא באה לידי ביטוי בכל התחומים בכל המעשים. אנשי דור המבול חטאו בגילוי עריות, בשפיכות דמים, בעבודה זרה. השחיתו והרעו במצח נחושה והעזו פנים לשמים, עד כדי כך שהיעיד הכתוב עליהם שהיו 'רעים וחטאים לה' מאד', רעים וחטאים בנפשותם.

והנה, על מה נחתם גזר דינם? בשל איזה עוון נגזרה עליהם כליה? רק בשל הגזל.

וכה מפרש רש"י את הפסוק בפרשה (בראשית ו יג): 'וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לִנְחָן קֹץ כָּל בָּשָׂר בָּא לְפָנַי כִּי מָלְאָה הָאָרֶץ חָמָס מִפְּנֵיהֶם וְהִנֵּי מִשְׁחִיתָם אֶת הָאָרֶץ'. 'כי מלאה הארץ חמס' - לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל.

והדברים מבהילים, ובעיקר תמוהים מאד. מדוע, מכל העבירות שעברו אותם רשעים, עבירות חמורות של אנשים רעים וחטאים בנפשותם שהרעו והשחיתו את דרכם, לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל?

יותר מכך, כך מקשה הרב הקדוש

בעל 'תפארת שלמה' זי"ע"א, ומה בכך שגזלו אותם רשעים איש מאת רעהו. וכי היו חייהם וממונם חביבים לפני ה' יתברך כל כך, עד שהקפיד על ממונם שגזלו איש מאת רעהו? וכי זה שנגזל ממנו הממון, האם הוא קיבל את ממונו ביושר? סביר להניח שגם הוא גזל ועשק בחוזה יד, וכך הגיע אליו אותו ממון. הלא כחיות היער נחשבו אנשי אותו דור, שטורפים וחומסים ואין חטא להם. ואם להעמיק: באותו דור, שלטו להם חוקי הג'ונגל. החזק שורד, ובכדי לשרוד היה צורך לחמוס ולשדוד, לגנוב ולהזיק. אלו היו כללי המשחק של אותו הדור, כשלא היה מי שניסה כלל להתנהל בהגיונות. זה היה העולם: כולם גנבו, כולם עשקו. הגזל היה נורמה ציבורית, בדיוק כפי שנוהגות החיות ביצר. וכשאלו הם הכללים, מדוע מי שעובר עליהם אמור לקבל עונש?

אלא, שמובא במדרש רבה ששאל אברהם אבינו ע"ה את שם בן נח, שנים לאחר המבול: איך ניצלתם אתם ממי המבול ומחרון אף הגדול שהיה בעולם? אמר לו שם שאינו יודע את הסיבה לכך שזכו להינצל. אך זאת אנו יודעים: בזכות זאת שריחמנו על העוף והבהמה והחיה, כאשר במשך כל ימי המבול עסקנו בצרכם ודאגנו לספק לכל אחד ואחד את מזונו בזמנו, בזכות זה התגלגלו עלינו רחמיו של ה' - וכך זכינו להינצל.

ותשובתו זו של שם, היא היסוד להבנת הדברים. שכן, באמת כן הוא, כי על ידי שהתעוררה מדת הרחמנות בזכות מעשיהם הטובים של נח ובניו על כל אשר היו עמם בחיבה, על ידי כך התגלגלו רחמי שמים עליהם והם זכו להינצל, כאשר הקדוש ברוך הוא זכר מהם והוציאם מהתיבה. ועל כך נאמר: 'אדם ובהמה תושיע ה' (תהלים לו י), אדם בזכות בהמה.

והוא הדבר לגבי דור המבול. אמת הוא שהם השחיתו והתעיבו את דרכם כפי שלא קלקלו לפניהם מעולם, כאשר הם עוברים על כל איסור ועבירה. אך,

המתוקים, כשהובאו הדגים באותה שבת הקדים הרב משינאווא ואכל את הדגים המתוקים בתחילה. רגיל היה הרב משינאווא להסתופף בצילו של הרב הקדוש רבי שלום מבעלזא זי"ע, והיה נוהג בהרבה ממנהגיו, וזכרונות זאת, קם האח, הרב הקדוש רבי ברוך מגורליץ זי"ע, וקרא בתרעומת: "כבר בשבת הראשונה אתה משנה ממנהג אבינו רוענו, שדרכו בקודש היתה לאכול בתחילה את הדגים החמוצים?"

קם אח נוסף, הוא הרב הקדוש רבי אהרן מקרייז-צאנז זי"ע, והפטיר אף הוא בתרעומת: "האם הכל ייעשה מעתה כמנהג בעלזא?"

נשא הרב משינאווא את קולו ואמר: "אחי היקרים, הן אמר הכתוב (במדבר לב כב) 'והייתם נקים מה' ומישראל', והואיל ואחי אמר עלי שאני משנה ממנהג אבי, חובה עלי להסביר את מעשי.

להוי ידוע לכם כי אבינו, זכר צדיק לברכה, כשהיה רב ברודניק, לא היו הדגים מצויים שם, ובכל השבוע דאג שמא לא יודמן לו דג לשבת קודש, ומשום כך, כאשר הזדמן לו לקנות דג, אפלו בתחילת השבוע, קנה אותו מיד, אבל הואיל והדג עלול להתקלקל עד לשבת, לכן החמיץ אותו, כי דג מוחמץ יכול לעמוד ימים רבים בלי להתקלקל.

לפעמים אירע שהובא לרודניק דג בערב שבת, אז ביטלו אותו בלי להחמיצו כמו דג רגיל, והיו מגישים גם אותו לשלחן בצד הדג המוחמץ, אך על פי רוב היו דגים מוחמצים בלבד. הואיל וכך, גם כשהובאו שני סוגי הדגים, היה אבינו אוכל את הדג המוחמץ בתחילה כפי הדין שתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם (ברכות נא). ומאז נהג כך אבינו. גם כשעבר לצאנז, שהדגים מצויים בה, לא שינה ממנהגו זה.

"אבל אני", סיים הרב משינאווא, "מעולם לא נמצאתי במצב שהדג החמוץ יהיה אצלי תדיר יותר, והכל יודעים שהדגים הרגילים טעימים יותר מהמוחמצים, אם כן עלי לאכלם בתחילה".

◆◆◆

ומסופר (בית רוזין' עמוד קכח) שכשהיה הרב הקדוש רבי יוסף מאדוויל זי"ע בפעם הראשונה אצל הרב הקדוש רבי ישראל מרוזין זי"ע, עמד והתבונן בו בחרדת קודש בעת שסעד את סעודת השבת.

כשהחל הרבי מרוזין באכילת הדגים, ראהו נוטל תחלה את העין מראש הדג ואוכל. הרהר רבי יוסלי: "מה טעם עושה כן הרבי?"

ועלה בדעתו טעם לדבר, שענין מצות אכילת דגים בשבת היא משום שבמבול כתוב 'מכל אשר בחרבה מתו', ואמרו חכמינו זכרונם לברכה: 'ולא דגים שבים', ומפני מה נשתנו דגים משאר בעלי חיים ולא נמחו במבול? מפני שעונש המבול היה על שהשחיתו דרכם על הארץ, ובעלי חיים נזדווגו לשאינם מינם, ורק הדגים לא השחיתו דרכם.

עבירה זו נגרמת ובאה על ידי הסתכלות העין שרואה וחומדת מה שלא ראוי לאדם, וכמאמר חכמינו זכרונם לברכה (על פי תנחומא שלח פט"ו): 'עין רואה והלב חומד', וכיון שלא השחיתו הדגים דרכם, לא פגמו בעין. נמצא שהדגים המה המובחרים שבבעלי החיים, ויום השבת הוא מבחר הימים מכל השבוע, על כן מצוה לאכול בשבת דגים. וכיון ששמירת העין מראייה אסורה היא שהותירה את הדגים בחיים, מצוה להתחיל דוקא באכילת העין.

כשהגיע רבי יוסלי במחשבתו למסקנה זו והוא עומד מאחורי כסא כבודו של הרבי מרוזין, הפנה הרבי אליו את פניו ואמר: "אברך, אמת הדבר".

עדיין, אילו היתה להם רחמנות איש על רעהו, היו מתעוררים רחמיו של הבורא יתברך עליהם בתורת מידה כנגד מידה, וכך היו ניצלים מאותו גזר דין קשה שנגזר עליהם.

אך מאחר ו'מלאה הארץ חמס מפניהם', לא היתה לבורא עולם רחמנות עליהם ולא היה ניתן לפעול עבורם במידת הרחמים. וזהו, שלא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. שהיות וגזלו וחמסו והרעו לזולת, לא יכלה מידת הרחמים להתעורר עליהם, ולא נותרה כביכול לבורא יתברך ברירה כי אם לחתום להם את גזר דינם - ולכלותם.

◆◆◆

את אותה שאלה אנו מוצאים גם במשנתו של הרה"ק ה'שם משמואל' זיע"א (נח תרע"ו), שהקשה, שהלא מבואר במדרש שהיו עושים עבירות חמורות מגזל, ומדוע, אם כן, אם השחיתו והרעו את דרכם בכל תחום, נחתם גזר דינם רק על הגזל?

ותירץ בדרך אחרת, והיא שבזוהר הקדוש (ח"ג קעו.) מבואר ד'כל דרדף בתר דלאו דיליה וכו' מה דאית ביה אתאביד מיניה' (הרודף אחר דבר שאינו שלו, יאבד מה שיש לו). והנה כל אדם יש לו שורש למעלה, וברש"י (מגילה ג.) 'אף על גב דאיהו לא חזי מזהיל חזי', שלכל אחד ישנו מלאך המשיגה על צעדיו ושומר עליו.

ונראה שהכוונה היא לשורש נשמתו של האדם, כי הנשמה היא בעולם העליון - והיא משלחת זהורין שלה (קרני אורה) למטה לתוך הגוף. אך 'מאן דאזיל בתר דלאו דיליה' - אתאביד מיניה זהורין אלין', הוא מאבד את אותה שמירה עליונה.

ועל כן בכל עבירות שבתורה, כאשר עוד בו נשמתו והיא משלחת זהורין שלה, עדיין יש לו תקוה - גם אם האדם עובר על עבירות חמורות - והבורא יתברך מאריך עליו אפו אולי ישוב. אך כאשר הרשעתו של האדם היא מחמת הגזל, ומתקיים בו 'דרדף בתר דלאו דיליה', אזי הוא מאבד את כל אשר לו, וגם, ובעיקר, את אותה שמירה עליונה שיכולה לסייע לו ולהמתק את גזר דינו.

ואכן כן, מאחר וראינו וגזר הדין הנורא התקיים ולא בוטל, נמצא שנחתם גזר דינם על כל העבירות רק לאחר שלא היתה להם עוד תקוה ולא היה מי שישמור עליהם. כי עתה, ניטל מהם החיבור לשורש נשמתם, וגזר דין הנחתם כבר לא יחול בו שינוי.

ומסיבה זו נחתם גזר דינם על הגזל - שבשל הגזל איבדו את השמירה העליונה, וכך לא נמנע מהם אותו גזר דין נוראי של כליה במבול.

ויש להוסיף ולומר, שמטעם זה גם לא הועילה להם תוכחתו של נח, צדיק הדור, שהיה מוכיחם ומדרבן אותם לשוב בתשובה, כפי שראינו במדרש, אף שהיו שם נשמות גדולות שנתערבו מחטא אדם הראשון כידוע בספרי המקובלים, והיה מצופה מהם כי יתעוררו בתשובה מכח תוכחת נח איש צדיק, והלא כוחו של צדיק יסוד עולם מסוגל לחבר שמים וארץ, כפי שרואים אנו בתרגום 'דאחיד בשמיא ובארעא', ועל כן היה מן הראוי שיצליח לחבר את הדור בשורשו העליון. ואף שאינם ראויים, היה הוא צריך להיות ה'מוצא' ולהאיר בהם את שרשם העליון, אף כי חטאו, וכך היו זוכים לאותה שמירה עליונה שהיתה משמרת אותם, על אף העוונות שהיו בידם.

אך בפועל, לא הועיל להם כוחו של צדיק הדור, ואדרבה - ראינו שלא די שלא הועילה תוכחתו, אלא שהיו מבזים אותו וביקשו לפגוע בו, כשבכדי למנוע מהם מהפיק את זממם נדרש הבורא יתברך להקיק את התיבה בדוכים ואריות שיגנו על נח ובניו מזעמם. אלא שבדיוק מטעם זה, שעבירת הגזל היתה בעוכרם, וגם זה הוא בכלל דאף 'מה דאית ביה אתאביד מיניה':

דהיינו שגם אותם זיקי אש ההתעוררות שהיה יכול להחזיר לתוך לבם בתוכחתו, הלכו לאיבוד ולא הגיעו אליהם כלל.

אדרבה, היו באים לתוך ליבם כוחות חיצוניים במקום אותה התעוררות שנמנעה מהם, ומזה נמשך שלא די שלא היו שומעים לו אלא שעוד היה נח, צדיק הדור, מבזוה בעיניהם.

וכך גזרו הם במו ידיהם על עצמם כליה ואבדון, מבלי שיכלו לקבל את אותה הגנה ושמירה שיכלה למנוע מהם את אותו גזר דין קשה.

אב אוון בידך הרחיקה

ולאחר שנוכחנו בגדול חומרתו של עוון הגזל, כשמי שנכשל והוא נהנה מממון שאינו שלו מסוגל להגיע עד לפי פחת, עד לדיוטא תחתונה ממש כשהעונש על כך הוא איום ונורא, חשוב לדעת שבניגוד לכפי שניתן לחשוב - עבירה זו לא היתה נחלתם הבלעדית של אנשי דור המבול. וגם היום, לא רק אלו שנתפסים בעינינו כרשעים, הם אלו שחוטאים בכך.

בעוון נוראי זה אנו מסוגלים להיכשל, למרבה הצער, פעמים רבות, כשקשה ביותר להימלט ממנו. וזאת, על אף שרואים אנו את החומרה של עבירה זו, שלא נחתם גזר דינם של אותם רשעים, אף שעברו על כל עבירות שבתורה, רק בשל הגזל.

וכך כותב ה'מסילת ישרים' (פרק יא): "ואולם אף על פי שבכל העבירות משתדל היצר הרע להחטיא את האדם, כבר יש מהם שהטבע מחמדם יותר ובהן מראה לו יותר היתרים, אשר על כן יצטרך בהן יותר חיזוק לנצח את יצרו ולהנקות מן החטא. וכן אמרו ז"ל (תגינה יא): 'גזל ועריות נפשו של אדם מחמדתן ומתאוה להן'.

ומזהיר ה'מסילת ישרים', שכל אדם נדרש להיזהר במשנה זהירות, בכל יום, שלא להיזהר בגזל, והאזהרה אמורה לכל אחד, גם אם צדיק הוא ואין הוא מעלה על ידו לשלוח יד בממנונו של השני, אך פה ושם אנו מרשים לעצמנו להורות היתר ולקחת מה שאינו מיועד לנו, ובכך אנו נכשלים באיסור נורא זה ו'טועמים טעם גניבה':

"והנה אנחנו רואים, שאף על פי שלא רוב בני האדם גנבים בגלוי הם, דהיינו שישלחו יד ממש בממון חבריהם לקחת ולשום בכלייהם, אף על פי כן רובם טועמים טעם גניבה במשא ומתנם במה ששירי היתר לעצמם להשתכר איש בהפסידו של חברו ויאמרו, להרוויח שאני."

ואולם לאיום הרבה נאמרו בגזל: לא תעשוק, לא תגזול, לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו, לא תונו איש את אחיו, לא תשיג גבול רעך. הן כל אלה חילוקי דינים שבגזל, כוללים מעשים רבים מן המעשים הנעשים בכלל המשא והמתן המדיני, ובכולם איסורים רבים. כי לא המעשה הניכר ומפורסם בעושק ובגזל הוא לבדו האסור."

"כללו של דבר", מסיים ה'מסילת ישרים', "כמו שחמדת הממון רבה, כן מכשלותיו רבים. וכדי שיהיה האדם נקי מהם באמת, עיון גדול ודקדוק רב צריך לו. ואם נקה ממנו ידע שהגיע כבר למדרגה גדולה, כי רבים יתחסדו בענפים רבים מענפי החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל מחוז השלימות. הוא מה שאמר צופר הנעמתי לאיוב (איוב יא יד-טו) 'אם אוון בידך הרחיקה ואל תשכן באהליך עולה, כי אז תשא פניך ממנו והיית מצדק ולא תירא'.

נהג כי כן, מזהיר ה'מסילת ישרים', שאף צדיקים וישרים עלולים להיכשל בעוון נוראי זה: "כי רבים יתחסדו בענפים רבים מענפי החסידות, ובענין שנאת הבצע לא יכלו להגיע אל מחוז השלימות". ועל כן נדרשת זהירות יתירה בכך, 'ואם אוון בידך - הרחיקה'.

תפילה

פנינים וערגליות בעניני
עבודה שבלב זו תפילה

להכנס לתוך התיבה

**כיצד יכולים אנו להיכנס בדורינו
אנו אל התיבה, ולחיות תיבה עלינו
להיכנס? ומה נדרש מזה שמבקש
להיכנס אל התיבה?**

**צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתִבְהָ וְאֶל-אֹמֶת תַּכְלֶנָּה
מִלְמַעְלָה** (בראשית ו טז).

מפורסמים דברי רבינו אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש זיע"א על הפסוק 'צַהַר תַּעֲשֶׂה לְתִבְהָ וְאֶל-אֹמֶת תַּכְלֶנָּה' מלמעלה, שהיה מפרש כי אותה מצווה שנצטווה נח בשעתו להיכנס אל התיבה, נוהגת ושרירה וקיימת גם לגבינו, ובימינו אנו.

וכה פירש הבעל שם טוב הקדוש, בדרכו - דרך החסידות אותה התווה, והיא שכל תיבה של תורה ותפלה שהאדם מוציא מפיו תהיה מאירה, עד שהיא תאיר את נפשו של האדם האומרה. ועוד אמר כי בתפילה צריך לשים את כל כחו בדיבורים היוצאים מפיו, ויחשוב שהאותיות מצטרפים ומתחברים זה עם זה, וזהו תענוג גדול. 'ואל אמה תכלנה מלמעלה', שעל ידי זה נותן האדם מוזהר להשיגנה - ממדרגות שלמעלה.

ומחמת חשיבות הדבר הזהיר רבינו 'קדוש ישראל' מרדכי זיע"א (כנסת ישראל עמ' פד), ש"דע כל איש ישראל שאפשי ואפשי לכל חד וחד להגיע למדרגה קדושה זו, באמרו: יש ענוה פסולה שמגיעה מהיצר, כאשר האדם מרוב שפלותו אינו מאמין כי מסוגל לגרום על ידי דיבורו בתפלתו ותורתו שפע אל כל העולמות, וזו פעולת היצר. כי אילו היה מאמין בזה, היה נזהר בכל תיבה ותיבה לאומרה בדחילא ורחימא ביראה ואהבה.

והוסיף: צא ולמד מקידושי אשה. הרי אם יאמר הקדוש לקדושה הרי את מקודשת לי, מה היא מקודשת רק מכח דיבורו, מזה נראה מה כוח הדיבור של אדם מישראל. קל וחומר ומכל שכן דיבור של תורה ותפילה, שכל דיבור ותיבה בונה עולמות. כוחה של תיבה.

לחלל בשמחה

ובדרך זו גם הלך הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויטבסק זיע"א, שבספרו 'פרי הארץ' (פרשת וישב) כתב לפרש את האמור בפרשת השבוע (בראשית ז א): **וַיֹּאמֶר ה' לְנֹחַ בֹּא אִתָּה וְכָל בֵּיתְךָ אֶל הַתִּבְהָ כִּי אֶתָּה וְרֵאִיתִי צָדִיק לְפָנַי בְּדוֹר הַזֶּה,** שכל אחד צריך להכניס את עצמו

אל תוך תיבות התורה והתפילה, וכלשונו: "והנה כשנכנס אדם עם כל עצמו בדבר קדושה, איזה מצוה או תורה ותפילה בדביקות גמור, עד התפשטות התקשרות הראשון שבחומרות שלא להרגיש בהם כלל, הוא הנקרא (ע"פ זכריה ג ד) 'הסירו מלבושים הצואים והלבישו מחלצות', שהנה הוא מתלבש עתה ברוח קדושה, וכשמתלבש בתיבות התורה ותפלה נקרא (בראשית ז א) 'בא אתה וכל ביתך אל התיבה', שנכנס עם כל עצמו בה".

מוסיף הצדיק מוויטבסק שכן צריך להיכנס אל תוכיותה של כל מצוה ומצוה, ולא רק בתפילה: "וכן כשמתלבש במצות שבת או חנוכה ומכניס כל מעיינו בה עם כל עצמו בביטול שארי הרגשותיו הראשונים נקרא אחדות גמור עמו יתברך, כי מלבושי המצות המקיפים וסובבים אותו והוא בתוכם, מתייחד עמו יתברך בלי שום הפסק, כמאמר (רות ג ט) 'ופרשת כנפך על אמתך', שהמלבוש הוא המייחד, ואחרי שהתורה והמצות הם אלהות ממש כידיע, מתייחד על ידם עמו יתברך בהכנסו בתוכם וטועם מעין עולם הבא".

ומקור הדברים הם בדברי הגמרא, כאשר מוצאים אנו את הרעיון שאדם יכול להכניס את עצמו אל תוך הדיבור כבר בגמרא במסכת מכות (י): **מִנֵּין לְדַבְרֵי תוֹרָה שֶׁהֵן קוּלְטִין,** שנאמר 'את בצר במדבר' וגו', וכתוב בתורה 'וזאת התורה'. הרי שבדומה לכניסת אדם אל תוך עיר מקלט, שהוא מקום גשמי מוחשי, כשבכך הוא ניצל מידי גואל הדם. ובדיוק כך יכול האדם להכניס את עצמו אל תוך דברי התורה, ובכך להינצל מידיהם של מבקשי נפשו, היצר וכל כת דיליה.

דווקא בשפלות

וכבר היה מעשה ברב הקדוש רבי משה מקוברין זיע"א שהיה אומר בפני שומעי לקחו, כשהוא חוזר על דברי היסוד של הבעל שם טוב הקדוש, כי "כשאדם אומר תיבה לפני השם יתברך, יראה להכניס את עצמו עם כל רמ"ח אבריו אל תוך התיבה".

הקשה אחד מהשומעים: ילמדנו רבינו, וכי כיצד יכול אדם גדול להכניס את עצמו אל תוך תיבה קטנה? הציץ בו הרבי וענה לו בפסקנות: **מאדם כזה שמחזיק את עצמו שהוא**

גדול יותר מהתיבה, מאיש כזה כלל אין אנו מדברים... ויש להטעים זאת כמין חומר בהקדם מה שפירש רש"י במסכת עבודה זרה (י). אודות נח שהיה: 'תמים בדרכיו - עניו ושפל רוח'. ומעתה, זהו שאמר הכתוב: ויאמר ה' לנח - בא אתה וכל ביתך אל התיבה. כי דווקא אם אדם מחזיק את עצמו כנח, בענווה ובשפלות ברוך, יכול הוא להכניס את עצמו אל תוך התיבה, ולא לומר שהוא יותר גדול מהתיבה...

לא בשביל עצמו

ואם הוזכרה ענוונותו של נח, נזכיר את דברי הרב הקדוש רבי יואל מסאטמר זיע"א בפרשתו (דברי יואל ח"א קיד). על פי דברי רש"י ז"ל הללו: **כתב בנועם מגדים** פרשת בהעלותך בפסוק 'והאיש משה עניו מאוד מכל האדם' (במדבר יב ג). כי לפעמים הענוה באה לאדם כבהיטו על פחיתותו נגד רוממות הקדוש ברוך הוא, אבל לא נגד אדם. ומעלת משה רבינו ע"ה שחשב עצמו כאין מכל האדם, ואפילו נגד בני אדם היה חושב עצמו כאין' והיה עניו ביותר גם כנגדם.

ולאור פירוש רש"י הקדוש בפרק ראשון של מסכת עבודה זרה, על נח שהיה תמים בדרכיו עניו ושפל רוח, הסביר הרב מסאטמר את כוונת הכתוב 'צדיק תמים' היה בדורותיו, שהיה עניו ושפל רוח 'בדורותיו', לא רק לפני הקדוש ברוך הוא, אלא גם נגד בני אדם אנשי דורותיו הרשעים, היה עניו ושפל רוח ביניהם, על אף שבאמת כל הדורות האלו היו מכעיסין ובאים כמבואר במשנה, היה הוא שפל רוח ביניהם כמידת הצדיקים.

כי עיקר שלימות הענוה היא להיות שפל רוח בפני כל אדם, לא בפני הקדוש ברוך הוא בלבד, ואם התורה הקדושה העידה על נח שהיה עניו, בודאי היה בשלימות מידה זו.

ולכאורה, שאל הרב הקדוש מסאטמר, כיצד ייתכן שנח חשב על עצמו כי גרוע הוא משאר בני אדם שהיו בדורו?

גם אם נאמר שמצא איזה אופן לדון גם את בני דורו לכף זכות ולחשוך את עצמו יותר מהם, כדרך הצדיקים, וכמו שפירש הבעל שם טוב את מאמר המשנה (נגעים פ"ב מ"ה) 'כל הנגעים אדם רואה חוץ מנגעי עצמו', שכל נגעי בני אדם שהאדם רואה מחוצה לו מקורם מנגעי עצמו, יען שיש לו מאותן

הנגעים ומומי בני אדם. אבל מי שהוא קדוש וטהור ואין לו בזה מאומה, אינו רואה גם אצל אחרים, ועל כן, בעיני הצדיקים כל בני האדם טובים בעיניהם יותר מהם, כי את עצמם המה חושדים לעולם בכל מיני חשדות.

אמנם, כאשר נח עוסקים אנו, לא ייתכן הדבר, כיון שהקדוש ברוך הוא אמר לו בפירוש (ו יג) 'קץ כל בשר וגו' והנני משחיתם' ורק הוא וביתו 'בואו אל התיבה' 'כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה' (ו א), וכן היה שנאבדו כולם, והוא בעצמו ניצול מכל בני דורו. אם כן, על כרחך שהיה צריך להודות כי היה צדיק ביותר מהם, ואם כן, חוזרת שאלתנו למקומה: איך נתקיימה בו מדת ענוה בשלימות, כך שהיה שפל ברוך גם בפני כל אדם שהיו בדורו?

הסביר הרבי מסאטמר על פי מה שאמרו חז"ל במדרש רבה סוף פרשת בראשית, מנין שהקדוש ברוך הוא עושה חסד עם הראשונים בזכות האחרונים? שנאמר (ו ח) 'ונח מצא חן בעיני ה'', בזכות תולדותיו. ומבואר במפרשי המדרש שדרשו החכמים סמוכים מ'ונח מצא חן' 'לאלה תולדות נח' (שם ט), שהצלתו היתה בזכות תולדותיו.

אלו האבות הקדושים וכל זרע ישראל שקיבלו את התורה הקדושה, ובזכותם ניצל מהאף והחיימה והדין הקשה שהיה שולט אז על כל העולם, רחמנא ליעלן.

כך רהרר נח שגרוע הוא יותר מבני דורו, ואף על פי כן ניצל הוא מתוך כל בני דורו, לפי שממנו עתידים לצאת האבות הקדושים וכל ישראל.

עשה לך

זהו אם כן שאמר הקדוש ברוך הוא לנח (ו יד) 'עשה לך תיבה' וצרי גופר קנים תעשה את התיבה. וכבר עמדו המפרשים, לשם מה הוצרך הקדוש ברוך הוא להדגיש לנח 'עשה לך תיבה' עצי גופר, במיוחד שלא היתה התיבה רק לו, אלא גם לבניו ולבהמות ולחיות. ברם, לפי האמור יש לפרש שנאמר לו הדבר בייחוד אליו, לצד מידת ענוותנותו הרבה, כי לפי מידתו ראוייה היא התיבה.

ויש לפרש ולהטעים עוד, כי 'עצי גופר' הכוונה לעצי ארזים, כמו שתרגם אונקלוס 'עביד לך תיבתא דאעין דקדרוס', והוא מין ארז (ראה רבינו בחיי), ואמרו בגמרא (ר"ה כג.) ארבעה מיני ארזים הם: ארז, קדרוס, עץ שמן וברוש. ומצינו ברש"י

בנים על אבות

כל כך צריכים אנו להיזהר בכך, להשגיח בכל צעד שחלילה לא ניכשל באיסור גזל ולא להורות היתר וליהנות מממון שאינו מגיע אלינו ביושר, שאם אינו מקפידים על זהירות בממון חברינו, הרי שבנוסף לאותם עונשים שעשויים אנו לקבל על כך, כפי שראינו, ישלמו על כך - חלילה וחס - ילדינו אחרינו.

וכך כתב הגאון הקדוש רבי צבי אלימלך מדינב זי"ע בספרו 'אגרא פרקא' (אות קכו) בשם רבו הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מרימנוב זי"ע, ששאל על דבר פלא, שכל אחד אמור לשאול את עצמו: אנו רואים את הילדים בקטנותם כיצד הם הולכים לבית רבם ומתמידים בלימוד תורתם, מצליחים בלימודם ורואים בו ברכה, מתפללים בכונה, עונים בהתלהבות רבה אמן יהא שמיה רבא ואמן, ומיישרים אורחותם.

אך אחר כך כשהם גדלים הם מתהפכים ח"ו במדות גרועות ומבטלים את תורתם ותפילתם.

ומאין יתהווה דבר נורא זה, תמה הצדיק הקדוש מרימנוב. הרי התורה שלמדו בקטנותם והוא הבל פה שאין בו חטא (שבת קטז), והיה מהראוי שתעמוד למשען להם ויוסיפו אומץ בנפשיותם. כי הלא 'מצוה גוררת מצוה'. ואם בילדותם התמידו ודבקו בתורה, מה אירע להם בבחרותם שלפתי שינו את טעמם?

הלא דבר הוא!

ואמר, שהתשובה לכך נעוצה באוכל שאכלו בילדותם, כאשר הילדים הטהורים ניוונו ממזון שהיה בו סרר איסור, ואין הכוונה למזון שאינו כשר. מתברר שיכול האדם לפקח ולהשגיח על המזון הנכנס לביתו ולוודא שהוא כשר למהדרין, נקי מכל סרר ופקפוק, ועדיין להכשיל את ילדיו ולטמטם את ליבם במאכלות אסורות.

הא כיצד? "יען שאבותם האכילו אותם ממזון גזל, שנהנו מממון שסיגלו על ידי משא ומתן שאינו באמונה, ונתפטמו באיסורים ושב להם לבשר מבשרם, ועל ידי זה נולדים להם תאוות ומדות גרועות".

מסביר הרב הקדוש מרימנוב שבדיוק כפי שמאכלות אסורות מטמטמים את הלב ויש להם השפעות ארוכות טווח שישפיעו על לימודו של הילד להבא, כך יש בכוחו של מזון שהגיע לילדנו באיסור, להרחיק את הילדים מהתורה. ה' ישמרנו. והביא לראיה מזפק העוף - שמשום שהעוף נהנה מן הגזל, לא הוקרב הזפק על גבי המזבח כי לא לרצון יהיה. ו"הגם שהעוף לא נצטווה, הנה השם יתברך שונא החמס".

צאו וראו עד היכן הדברים מגיעים!

מדוע קרע רבי עקיבא אינר סופר את בולו הדואר?

מסיבה זו, ומחמת הזהירות הנדרשת מעוון זה, הקפידו גדולי ישראל ונזהרו שלא ליהנות חלילה וחס מכל דבר שיש בו סרר של הנאה ממון אסור. יתר על כן, פעמים רבות הפליגו בדרכיהם ונזהרו מכל משמר גם בממון המותר - ובלבד שלא יכשלו חלילה מדבר שיש בו מעין דמעין של אותה עבירה חמורה וגזל שמה.

כך, סיפרו, כי פעם ביקר אחד השרים אצל הגאון הקדוש רבינו עקיבא איגר זי"ע, והופתע לראות כי לפניו על השולחן אשר הוא לומד היו מונחים בתיבה קטנה בולי דואר חדשים, כשהם קרועים לחתיכות קטנות.

התפלא השר ושאל את רבי עקיבא איגר על כך:

מי הוא זה שקורע את הבולים, שלא נעשה בהם כל שימוש, ובכך הוא מפסיד ממון בידים?

ענה לו רבי עקיבא איגר: הרי מהבולים מגיעה הכנסת מס המלך לטובת המדינה.

וכמה פעמים אירע שהיה עלי לשלוח מכתב על ידי שליח מיוחד מכמה טעמים, ואותו שליח נשא עמו את המכתב בחינם ומבלי שאזדקק לשירותי הדואר.

בכל מקרה שכזה, קורע אני בול חדש, על מנת שלא לגרום היזק להכנסת המדינה...

השר עמד משתומם על גודל ישרותו ואמונתו של רבי עקיבא איגר לטובת כלל המדינה, והופתע בראותו כי הוא עושה מה שאינו עולה על רעיון שום אדם לעשות כך. שכאשר הוא מוצא שליח שימסור את מכתבו ליעדו, הוא משמיד בול דואר רק בשל החשש שבכך הוא מפסיד הכנסה לקופת המדינה...

כתוצאה מכך נוצר קידוש ה' עצום, שכן בהמשך סיפר זאת לכל שרי המלוכה, וכולם הודו ואמרו: אשרי העם שככה לו. אך באמת, אין בכך כל תימה, שכן הזהירות המופלגת מאותו עוון היתה מאבני היסוד בארחותיו של אותו גדול בישראל, כשמקרה זה היה רק ביטוי קל לכך.

כסף נקי

בעיר אחת מערי הונגריה היתה אשה חשוכת בנים שניהלה את עסקי בעלה העשיר. ביום מן הימים לקחה בידה ארבע מאות זהובים ועלתה אל רב העיר ובקשתה בפיה: יואיל נא לשלוח את הסכום לאחד מצדיקי הדור כ'פדיון נפש', כדי שיתפלל עליה על מנת שתיוושע בפרי בטן.

לאחר חקירה ובדיקה שלח הרב את הכסף לירושלים עיר הקודש, אל הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זי"ע, אשר שמו הלך לפניו כקדוש ישראל ותפארתו. אל הכסף נלוותה בקשה כי יתפלל בעד האשה כי תיפקד בקרוב בזרע של קיימא.

אך בחלוף זמן מה נודע הדבר לבעלה של האשה, והוא עלה לבית הרב כשהוא מתרעם קשות: איך זה נטל מזוגתו סכום כה גדול ללא רשותו? בחמתו כי רבה דרש לתבוע מרבה של ירושלים כי יחזיר לו את הכסף מייד ולא ישנהנו אצלו.

נבון הרב והוא מצא את עצמו במיצר. לבקש את הכסף בחזרה לא יכל, אך ידע גם כי הצדק עם האיש, שכן אסור היה לו לקבל את הכסף מידי האשה, ללא הסכמתו של בעלה. הציע איפוא כי יפרע את הסכום מכספו הפרטי בתשלומין לשיעורין.

עודם מדברים והנה מגיע הדוור לבית הרב, כשבידו מכתב רשום. פתח הרב את המכתב ומצא בו להפתעתו סך של ארבע מאות זהובים, אליו מצורף פתק בכתב ידו של רבה של ירושלים: מכיון שכבודו כותב שהאשה מסרה לו הכסף, חוששני שמה לא מסרה זאת בהסכמת בעלה, לפיכך הריני מחזיר את הסכום, ונא למוסרו לאשה זו.

עם זאת, מוסיף רבה של ירושלים וכותב כי כמוכן שבגלל זה לא מיעטתי בתפלות, ויהי רצון שימלא ה' משאלות לבה לטובה...

עדי ראה למעשה היו מספרים שגם הרב וגם בעלה של האשה לא יכלו לעצור בעד זרם דמעותיהם מרוב התרגשות, בראותם כי צדקתו של רבה של ירושלים קודמת לחכמתו ועד היכן הגיעה זהירותו המופלגת בנושאי ממונות.

בפרשת פרה אדומה בפסוק (במדבר יט ו) 'ולקח הכהן עץ ארז ואזוב ושני תולעת', מביא רש"י: ארז הוא הגבוה מכל האילנות ואזוב נמוך מכולם, סימן שהגבוה שנתגאה וחטא, ישפיל את עצמו כאזוב ותולעת ויתכפר לו. ומעתה יש להוסיף ולפרש, כי היות שנה היה בעיני עצמו שפל ברך ועניו, על כן אמר לו הקדוש ברוך הוא כי ראוייה היא התיבה מעץ הארזים למי שהוא שפל בעיניו.

ויתבאר הדבר ביתר בהירות על פי הידוע שבית המקדש הראשון נבנה מעצי ארזים, כדבר ה' ביד נתן הנביא לומר לדוד המלך (שמואל ב' יז): אודות בניין בית המקדש: 'בכל אשר התהלכתי בכל בני ישראל הדבר דברתי את אחד שבטי ישראל אשר צויתי לרעות את עמי את ישראל לאמר למה לא בניתם לי בית ארזים?!' ולישעיה הנביא אמר ה' על בית המקדש (ישעיה נז ז): 'והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפילתי ועולתיהם וזבחיםם לרצון על מזבחי כי בתי בית תפלה יקרא לכל העמים'. ועוד היה דבר ה' ביד ישעיה (ג) וביד מיכה הנביא (ד) להתנבא בסגנון אחד: 'לכו ונעלה אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב, ויוורנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם'.

אם כן קראו ה' יתברך לבית המקדש 'בית ארזים' ובית תפילה' שממנו תצא תורה, ולפי האמור שגם התיבה רומזת לתורה ותפילה, נמצאנו למדים כי חוסנה של התיבה משולה לעץ ארזים גבה קומה, וממילא יכול אדם להכניס כל עצמותיו אל תוך התיבה. ויותר מכך: ככל שהאדם מופלג בענוותנותו, כך התיבה גדולה ומתעצמת, ולכן ראוייה היתה תיבתו של נח להיות תיבת ארזים, כי כגובה ארזים גבהה.

המשל והמחלוקה בין שני דרכי התורה

ויושלמו הדברים, לפי דבריו של הרב הקדוש רבי אהרן מוויטאמיר זי"ע בספרו 'תולדות אהרן' (חיי שרה), שכתב בקדשו כי כל איש ישראל הוא אות מהתורה, ואם מתדבקים כמה נשמות באהבת ודיבוק חברים, נעשית מכך תיבה שלמה, ויכולים להמשיך אורות עליונים נוראים ונפלאים.

כי בנשמות ישראל יש אורות נוראים, וכל שכן בנשמות הצדיקים.

ואף הוא מורה שהדרך להכנס אל ה'תיבה', היא באמצעות שפלות והכנעה, ואלו דבריו:

"ועיקר הדביקות בא מחמת שמחזיק עצמו לאין מחמת ענוה, זה בא לדביקות, וכשמדבק עצמו לנשמות ישראל בתכלית הענוה נעשה תיבה אותיות ב"ה י"ה, ועולים עד כסא הכבוד..."

וגם ישראל נקראין עצים, כמו שכתוב (ישעיה סה כ) 'כימי העץ ימי עמי', והם בדמיון עצים שהעצים דולקים זה מזה כשהם ביחד, כן אם ישראל עומדים להתפלל במקום אחד בדביקות זה לזה ואחד מוריד אש שלמעלה ומתחיל להתלהב להבוא, אזי כולם מתלהבים ונתגדל האש מאוד, וזה בא על ידי שמדבק לתיבות של התפילה במסירות נפש.

ובכל תיבה יש רבוא רבבות אורות נמצא הוא קרוב אל האורות, ומשם בא אותו התלהבות".

ומה שכרו של זה שמשפיל עמו ומדבק עצמו לכלל נשמות ישראל, שכך זוכה הוא להיכנס אל התיבה? מאריך הצדיק מוויטאמיר ומבאר כי "אחרי כן כשיורד השפע מהבוא, יורד דרך רשימות של רבוא רבבות העולמות, שהאירו ישראל בכח הענוה הדביקות וההתלהבות, מה שנעשו הם יחדיו תיבה, והאירו בתפילתם כל תיבה ותיבה".

הרי לנו שמצווה זו של להיכנס אל התיבה לא לנח בדורו נאמרה, אלא לכל איש ישראל באשר הוא, ושכרם של אלו שזוכים להיכנס לתוך ה'תיבה', רב הוא עד למאד.

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה דיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

תפילת הדרך וברכת הגומל בשיט ובטרקטורונים

גם יעקב אבינו ביציאתו לדרך התפלל על הצלחת דרכו, שנאמר (בראשית כח) ו'יורד יעקב נדר לאמור אם יהיה אלקים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך'. ומצינו בבני ישראל שהתפללו על דרכם במדבר (במדבר לה ו) 'ויהי בנסוע הארון ויאמר משה, קומה ה' ויפצו אויביך וינסו משנאיך מפניך'. ובדעת זקנים (שם) כתבו 'זו היא תפלת הדרך שלהם'.

עד פרסה

הגמרא שואלת מתי אומרים לתפילה זו, ומבארת שהזמן הוא משעה שמהלך בדרך ועד פרסה. ולגרסת רי"ף (כ) ועוד ראשונים 'משעה שיאחז בדרך ועד פרסה'. רש"י פירש שאחר שכבר הלך פרסה שוב אינו מתפלל בתפילת הדרך, ובשם הלכות גדולות ביאר, שהברכה נתקנה על דרך שהיא לפחות מרחק פרסה מהעיר, ולא על פחות מכך. והנה טעמו של רש"י שהתפילה היא 'נטילת רשות', עולה שפיר עם זה שצריכים לומר תפילת הדרך דווקא בראשית היציאה מן העיר קודם הכניסה לסכנה, וטעמו של ההלכות גדולות מצד שקרוב לעיר אין סכנה ולא תיקנו תפילת הדרך.

בראשונים הביאו לשני הפירושים. ופסק מהר"ם מרוטנבורג (תשובות פסקים וכתבים, ח"א עמ' קנח, באורחות חיים ברכות סימן סב, כל בו סימן פז ד"ה הנכנס לדרך) גם שאין לברך על דרך הפחותה מפרסה, וגם שלא לברך בחתימת ברכה אחרי שכבר הרחיק פרסה מן העיר, אלא רק בלי ברכה. הרי שהביא לשני הפירושים והחמיר את שניהם.

רבינו יונה (רי"ף שם כ:), כתב שיש מקשים על ביאור ההלכות גדולות ממה שנאמר בירושלמי (ברכות פרק ד הלכה ד) שכל הדרכים בחזקת סכנה, ומדוע אין מתפללים גם על דרך קצרה מפרסה, וכתב רבינו יונה שדווקא קרוב לעיר עד פרסה הוא מקום שימור, אבל בין הכפרים אינו מקום שימור, ולכן אפילו יצא אך מעט מן הכפר צריך להתפלל ברכת הדרך. עוד הביא רבינו יונה למה שפירש רש"י שאם כבר הלך יותר מפרסה מהדרך שוב אינו מברך, וכתב שאין זה עיקר, אלא שלכתחילה יש לברך בתוך הפרסה הראשונה, אבל אם שכח ולא בירך עדיין יברך עד שיגיע קרוב לעיר.

ברא"ש (שם פרק ט"ז ס"ק יח) פסק כבעל הלכות גדולות שכוונת הגמרא שרק על דרך יתירה משיעור פרסה מברך, שפחות משעור פרסה אינו סכנה ולכאורה

המשך בעמ' ג'

באחד מימי בין הזמנים יצאנו לשיט משפחתי על סירה רחבה וגדולה. נאמר לנו שהסירה ימשך כחצי שעה, אולם לאחר שהיינו בלב ים, התברר שעשו לנו מסיבת הפתעה והחלו לערוך שולחן במרכז הסיפון, כעת נודע שזמן ההפלגה הכולל יהיה כשעה וחצי, רצינו לשאול האם בשל כך שההפלגה התארכה היה עלינו לברך את 'תפילת הדרך'?

תשובת מורינו הרב שליט"א:

בשאלת אמירת תפילת הדרך בהפלגה בלב ים יש לברר האם גם כזה שהוא מקום סכנה השיעור המחייב בתפילת הדרך הוא של 72 דקות לאחר שהתחיל בדרך, או שמא יש לברך מיד עם הכניסה ללב ים בשעה שהוא נכנס למקום סכנה? כמו כן יש לדון על הצד שהשיעור הוא כמו בהליכה, אם נשאר פחות מ-72 דקות עד לסוף הנסיעה שוב אין מברכים, או מאחר שזמן ההפלגה הכולל הוא בשיעור שתקנו עליו תפילת הדרך, צריך לברך.

תפילת הדרך במסלול מעגלי של טרקטורונים (או במתקן אקסטרים)

ונביא כאן שאלה נוספת שנשאלנו בימי בין הזמנים בעניין תפילת הדרך בנוסעי מסלול מעגלי של טרקטורונים שאורך כשעה וחצי, האם עליהם לומר תפילת הדרך: כי הנה מצד אחד יש לומר לכאורה שלא חילקו בין סוגי הדרכים שמחוץ לעיר, ובפרט שיש סכנת דרכים בטרקטורונים ובכל שנה שומעים לא עלינו על תקלות - למרות שבדרך כלל אם מקפידים על הכללים לא קורה כלום, עדיין לכאורה צריך לברך ככל דרך. אולם מצד שני, צריך ליתן גבול בדבר - מה מוגדר 'דרך', הרי לא תיקנו תפילת הדרך לכל אטרקציה מסוכנת שהיא (כמו קפיצת הרים המכונה בנג'י וכיוצא בה). האם מסלול שאינו דרך ממקום למקום אלא סובב סביב נקודה אחת, יוצא ממנה וחוזר אליה, נחשב דרך רק בגלל שהוא על שביל ולא מחובר למוט וכיוצא בזה?

תפילת הדרך

מקור החיוב לומר תפילת הדרך הוא בגמרא בברכות (כט:), שם מסופר שאליו הנביא לימד את רב יהודה אחיו של רב סלא חסידא, ד'כשאתה יוצא לדרך, המלך בקונך וצא'. ופירש רש"י (שם) דהיינו ליטול רשות מה' על היציאה, הגמרא שואלת כיצד נמלכים בבורא עולם קודם היציאה לדרך, ומבאר רבי יעקב בשם רב חסדא, שהיינו לומר את תפילת הדרך.

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

אופן הניקוד באמירת משיב הרוח

ומוריד הגשם

בתפילת גשם יש סידורים שהנוסח בהם

הוא מוריד הגשם - בקמץ, לכאורה לפי כללי הדקדוק שבסיום עניין אומרים עם קמץ [כמ"ש הר"ן נדרים לו: - באתנחתא וסוף פסוק], אכן כך צריך לומר, ואם כן גם בתפילה בכל ימות החורף ראוי לומר כן - משיב הרוח מוריד הגשם עם קמץ, וכמו שאומרים מוריד הטל בקיץ,

וכמדומה שהמנהג לומר מוריד הגשם עם סגול וכך מודפס בהרבה סידורים, האם יש כאן טעות?

ת. יש שכתבו לומר בקמץ¹, ויש שכתבו לומר בסגול². אמנם המנהג אכן לומר בימות החורף הגשם עם סגול³, ובימות הקיץ לומר

המשך בעמ' ב'

לומר מוריד הגשם בקמץ אלא בסגול מתיר הוא לו להתפלל לפני התיבה. וכן בספר אילנא דחיי (אור הנר עמ' רטו) כתב להזהיר לומר בסגול. וכתב בספר או נדברו (סי' מה) שבכל מקום יש לנהוג בזה כפי מנהגו, ואין לומר על הנהגים כאחד המנהגים שטועים הם. 3 כן הדבר גם ע"פ הסוד כמו שכתב הבן איש חי בספרו רב פעלים (ח"ב חארא"ח סימן כה) בעניין ברכת בורא פרי הגפן, שלפי סודם של דברים כיון שהוא בחינת חסד צריך תמיד לנקוד בסגול, וכן גשם שהוא גם בחינת חסד צריך תמיד לנקוד בסגול. וכ"כ המנחת אלעזר ממונקאטש בספרו דברי תורה (מהדורה רביעית סי'

ואם אינו יכול לומר מוריד הגשם בלא שאר הברכה מוכח שהוא המשך הברכה ולכן יאמר הגשם בסגול שהוא המשך וחזקו למכלכל חיים בחסד. וכתב (ח"א סי' פא) שבתפילת גשם לכו"ע אומר הגשם בקמץ שהוא סיום הענין, ואח"כ מוסיפים לברכה ולא לקללה וכו'. ובקונטרס ברכת החיים - מכלכל חיים בחסד, האריך לבאר שגם הנוסח בתפילת גשם הוא הגשם בסגול. ובספר דרכי הישר והטוב (עמ' כח) הובא שנשאל בעל הא"ף פרי תבואה' על ידי שליח ציבור שהיה בשנת אבולות אם יוכל לגשת לפני התיבה לתפילת גשם בשמיני עצרת, והשיב לו שאם מקבל על עצמו שלא

יהיה לברכה על ידי מכלכל חיים בחסד, כ"כ בשו"ת שמן רוקח (מהדורה בשם החיד"א) ובמנהגי החת"ס (פ"א אות ט), ליקוטי מהרי"ח (דיני תפלת י"ח דף עז), וסידור בעל התניא ובסידור יעב"ץ. ובשו"ת תשובות ונהגות (ח"ב סי' נח) הביא בשם הנצי"ב שהמחלוקת אם לומר הגשם בקמץ או בסגול, תלויה במחלוקת הפוסקים במי ששכח לומר מוריד הגשם ונזכר לאחר שסיים ברכת מחיה המתים קודם שהתחיל ברכת אתה קדוש, אם יכול לומר מוריד הגשם בלא חתימה או שחוזר לראש התפילה, (ראה משיב סי' קיד ס"ק לב וביה"ל ד"ה בלא חתימה), שאם יכול לאומרו בלא חתימה, מוכח שהוא ענין בפני עצמו ולכן אומר הגשם בקמץ,

1 לפי שהוא אתנחתא וסוף הענין שקאי על מחיה מתים אתה רב להושיע שתחית המתים תהיה על ידי ירידת הגשמים וכדכתיב "יהיה הגשם" (וזכיר יד טו) וכדברי רש"י (בהעלותך יא ח) על הפסוק לשד השמן, וכן נקט בשו"ת אגרות משה (אורח חיד סי' מ אות טו), ובשו"ת אפרקסתא דעניא (ח"ב סי' יח) כתב שהגידו לו שמרן האמרי אמת' היה אומר בקמץ. 2 לפי שיש להסמיכו ולחברו למכלכל חיים בחסד, שהוא ממנין השבחים משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים בחסד מחיה מתים וכו', ועוד משום שירידת הגשמים אינו תמיד לברכה, לכן אנו רוצים לבקש שמוריד הגשם

מוריד הטל עם קמץ. וכ"ה בסידורי הרש"ש.

הפסק בין נטילת ידיים לסעודה

מדי שבת כאשר הנני נוטל ידיים לסעודה, אני צריך להמתין לבני המשפחה על ברכת המוציא, ורציתי לברר האם הדבר נחשב הפסק, וכן מה שיעור הזמן שמותר לשהות מהזמן שנטלתי ידיים עד לברכת המוציא?

ת. נחלקו הפוסקים אם אסור להפסיק בשחייה בין נטילת ידיים לברכת המוציא, ולכתחילה אין להפסיק בשיעור של הליכת כ"ב אמה (רמ"א סי' קסו ס"א).⁵ אמנם להמתין בשבת על המשפחה בהרבה מקומות זה יותר משיעור כ"ב אמה, אך נראה שזה נחשב צורך הסעודה ואינו כשהייה בעלמא. ואפשר גם לסמוך על הט"ז (שם סק"ו) שכתב לחלק שבשבת אין לחוש להפסק משום שהשולחן ערוך לפניו. ויש עצה שלא לנגב הידיים לגמרי אלא להמשיך לנגב עד קרוב לזמן הברכה של המוציא.⁶

תמונה במתנה ותלייתה על הקיר בשבת

חברים שהתארחו אצלנו לסעודת יום השבת הביאו לנו במתנה תמונה נהדרת - מזכרת מטיול משותף שלנו בקיץ האחרון. הבן שלהם לומד בישיבה והוא אמר להם להקנות לנו את התמונה מערב שבת וכך הם עשו. רצינו לשאול האם זו באמת חובה, והאם מותר לנו להוריד תמונה אחרת מהקיר

(ט) שהמדקדים אומרים הגשם במקץ תחת הג' ואצלו נהוג לומר מאבותינו הקדושים ז"ל הגשם בסגול תחת הג', ושמעתי מצדיקים ז"ל שהקפידו ושפכו חמתם על האומרים במקץ, וביאר כי הוא בא לחבר את מוריד הגשם למכלכל חיים בחסד, ולכן אין בו אתנחתא, וכן שער הקבלה גשם הוא בחינת חסד ולפיכך הוא מנוקד בסגול.

4 פירוש עמק ברכה' שבסידור צלותא דאברהם, על פי דברי האבודרהם שהרמז באמירת מוריד הטל הוא על חיו המתיים בטל, וכדברי המדרש שהובא באוצר המדרשים (עמ' 584) כשנעקד יצחק על גבי המזבח ונעשה דשן והיה אפרו מושלך על הר המוריה מיד הביא עליו הקדוש ברוך הוא טל והחיה אותו מיד. פשוט מלאכי השרת ואמרו בא"י מחיה המתים, ולפי טעם זה הזכרת טל מרמז לתחיית המתים הניקוד מוריד הטל בקמץ ובאתנחתא בתבנית אלו, דקאי אדלעיל "מחיה מתים אתה" וכו', ע"י טל של תחיה.

5 הגמרא בברכות (נב). מביאה את דברי רבי חייא בר אשי בשם רב 'תקן לנטילת ידיים ברכה', וביאר רש"י שהכונה שכל עוד לא נטל ידיו למים אחרונים, עדיין יכול לאכול על סמך ברכת המוציא שבפתחת הסעודה, ואינו צריך ברכה ראשונה נוספת. וכן פסק הרמב"ם (הלכות ברכות פ"ד הלכה כ). וכתב הטור (א"ח סי' קס) בשם רבנו יואל שאין לחשוש להפסק בין נטילת ידיים למים ראשונים לבין ברכת המוציא, שכיוון שהשולחן לפניו ודעתו לאכול, אין זה היסח הדעת. ואולם בירושלמי (ברכות פ"א הלכה א) כתוב שהתוקן לנטילת ידיים ברכה, אין השטן מקטרג באותה סעודה, וכתב הסו"ט (שם) שעפ"י הירושלמי נהג אביו הרא"ש גם במים ראשונים שלא להפסיק ולא לדבר בין הנטילת לברכה. אף ה"ח כתב שלדעת רבנו יואל לא נפסקה הלכה כסוגיה זו. ובשולחן ערוך (א"ח סי' קסו סעיף א) הביא את שתי הדעות וכתב 'טוב להזהיר בזה'. נראה מדבריו שמכאן הדין מותר להפסיק, אך טוב להזהיר. וכתב הרמ"א (ע"פ תוספות טו"ט לט. ד"ה כל) שאם שהה כדי הילוך עשרים ושתיים אמה מקרי הפסק. [זהו בערך 12 שניות. חישוב של הילוך כ"ב

ולהחליף את התמונות בשבת כדי לכבד את החברים.

ת. אכן יש להקנות את התמונה מערב שבת, משום שאסור לתת מתנה בשבת (אלא אם היא לצורך השבת כמו בקבוק יין ואוכל. תמונה אינה נחשבת לצורך שבת).⁷ ולעניין הורדת תמונה מהקיר או תלייתה, הפוסקים נוקטים שאין איסור סתירה ובנין בהסרת ותליית תמונות שאינן מחוברות לקיר,⁸ לכן, אם כפי שנראה מהשאלה מדובר בתמונות רגילות שנתלות על מסמר שכבר קבוע בקירות הבית, אין בדבר איסור. אך אם התמונה שרוצים להסיר מן הקיר היא תמונה יקרה שמקפידים עליה שלא יסירו ויטלטלו אותה, הרי היא 'מוקצה מחמת חסרון כיס' ואסור להורידה כעת.⁹

קנה 'חתן בראשית' והתברר שהס"ת היה פסול

ראובן ליב זיהה הזדמנות, אחרי שעליית 'חתן תורה' נמכרה בהון רב שלא יכל להרשות לעצמו, המכירה הפומבית של עליית 'חתן בראשית' דשדשה בתחומים שהוא מכיר, והוא זרק הצעה והעלה את המחיר. "פעם שלישית, זכה לו" אמר הגבאי וראובן ליב היה לחתן בראשית נרגש. הוא עלה לתורה ואף התחיל להתכונן לקידוש-א-רבה שאותו יערוך כמקובל בשבת קודש פרשת בראשית הבאה עלינו לטובה. והנה, ביום חמישי, הוציאו את ספר התורה לקריאת פרשת בראשית ונמצאה טעות הפוסלת את ספר התורה

הם עשויים לתלות ולהסירם או שתלאן רפוי שנוח להסיר וממילא דרכן להסיר. ולדבריו אין לתלות תמונה על הקיר אם היא עשויה להיות שם בקביעות. אמנם יתכן לחלק שדוקא בסדנים שעשויים לפיות את הקיר הרי הם בטלים לקיר ותוספת על הבנין, אבל תליית תמונה שאינה מיועדת לפיות א"י כתוספת על הבנין שאינה בטלה לקיר.

9 גם בתמונה שאין מקפידים עליה, הביא באורחות שבת (פרק י"ט סעיף ק), מה שנחלקו הפוסקים האם אדם מסיח דעתו ממנה בתלייתו על הקיר והרי היא מוקצה או שנידונית כלכלי שמלאכתו להיתר. והמקיש לו על מי לסמוך.

10 בגיליון מכתלי בית ההוראה (גיליון ע) הרחבנו בנידון טעות שנמצאה בספר התורה, שאם כבר קרא יצאו ידי חובה וסמכו על שיטת הרמב"ם (ש"ת הרמב"ם סי' צ, ובפאר הדור סי' ט) שאפשר לתחילה לקרוא בספר פסול, ואף אם עדיין לא שילם, אינו יכול לטעון קים לי כפוסקים שכן צריך לקרות מתחילה, כיון שהוא נגד פסק הש"ע (והרמ"א) "וא"ח סימן קמג ס"ד, יו"ד סימן רעט ס"ב, לכן נראה שחייב לשלם. שר"ח הביא בספר חשוך חמד (שבת דף לב) בשם הגר"ח קנייבסקי, שמכיון שהציבור יצא ידי חובה בקריאה זו, וגם הוא יצא ידי חובה משלם, והוסיף, שהתשלום הוא גם בשביל הכבוד, ועבור הברכות שמבצעים את החתן תורה ב"רשות" כפי הנדפס במחזורים, ודברים אלו באו לקונה וקיבלם. והגר"ח זילברשטיין הוסיף עוד, שמדברי המשנ"ב (סימן תרטס ק"א): שכתב: "ונתנו למכור פרשה זו משעת בראשית וקונים בדמים מרובים", ומשמע שעצם המכירה בדמים מרובים היא כבוד ושבח לתורה ויש בה קדוש שם שמים, כלומר המחיר שממלמים הוא לא רק עבור המזוה, אלא זה גופא כבוד לתורה בה שהציבור רואה שמשלמים עבור הסיום וההתחלה דמים מרובים. וראיה לכך שבשלמא חתן תורה הוא סיום מצוה והיא קריאה חשובה, אבל חתן בראשית לא נחשב לקריאה חיובית שאותה יקראו בתחילת ספר בראשית, אלא כל הקריאה היא מנהג בעלמא ובכל זאת משלמים

באחת האותיות במעשה בראשית. סופר מומחה הזומן לתקן את הטעות תיקון, אבל ראובן ליב הרגיש 'מרומה', התברר שעלייתו לתורה נעשתה בספר פסול וברכתו לבטלה, על מה איפוא הוא נדרש לשלם את הסכום הנכבד שהתחייב. הגבאי לעומתו טוען, אנשים משלמים על 'עליית בראשית' סכום נכבד בעיקר בשל הכבוד שנעשה להם בשעת מעשה בבית הכנסת וה'מי שברך' המיוחד, כל אלו נערכו כרגיל ועל אף שהוא משתתף בצערו של החתן דנו, הוא אינו רואה סיבה מיוחדת לביטול ההתחייבות. החליטו השניים לגשת לרב בית הכנסת ולברר כיצד ינהגו.

ת. הקונה חייב לשלם את התחייבותו, שהרי גם אם מצאו טעות הפוסלת בס"ת וממשיכים לקרוא בספר תורה אחר, א"צ לקרוא מההתחלה ויצאו ידי חובה.¹⁰

מצא סכך ודפנות זרוקים במדרכה במוצאי החג, האם יכול להשתמש בהם בשנה הבאה?

אדם מצא דפנות וסכך זרוקים על המדרכה במוצאי סוכות, האם מותר לו לקחת אותם ולהשתמש בהם בשנה הבאה?

ת. מצד דיני ממונות מותר לו לקחת את הסכך, כי זה נחשב כמוטל ב'זוטו של ים', שהרי הוא אבוד ומופקר.¹¹ ומצד כשרות הסכך, נראה שאין לחשוש שהוא מקבל טומאה, ראה הערה.¹²

עבורה סך רב, ש"מ דעצם התשלום הרב הוא כבוד לתורה. אך יש להוסיף על דבריו, שנראה שאפילו בעלייה רגילה, כיון שנפסק להלכה שהציבור יצא ידי חובה בקריאה זו, אין העולה יכול לפטור עצמו מתשלום כלל בטענת קים לי.

11 על אף שלכאורה יתכן שהאדם שהשליך אותם עשה זאת שלא ברשות (כגון שכן שכנס על מי תשפס לו את המקום הקבוע, סוכה של דיר-עבר שהשכנים החליטו ששלוש שנים שלא לקח את הסוכה שלו מספיקות כדי לזרוק וכו'), מכל מקום נראה שמותר לקחת את הסכך, כיון שאין בו סימן והוא מוטל ברחובה של עיר על ידי האשפה והרי זה אבוד והפקר כ'זוטו של ים'.
12 לכאורה יש לדון על כשרותו שמא הוא מקבל טומאה, כפי שהיה מעשה באדם מתחזק שבנה סוכה שהגה והקירות היו עשויים כולם מ'דפנות' 'תקניות' שנמכרות בחנויות (ד"קטע ע"ס מסגרת), ובדופן שפונה אל הנוף הוא שילב 'סכך' מחצלות, בתור דלת-דופן נגלת שאפשר לפתוח ולסגור. ממוצא הדברים, מתברר כי ישנה מציאות שאדם שאינו גודר עם הארץ כ"כ, שיש לו כמה מחצלות מיותרות, ישתמש בחלק מהן לשימוש כזה שהוא תשמיש אדם ויפסול אותן אך לא יקפיד לשמור אותן בנפרד אלא לסמן אותן. אם כן, קיים ספק, אך אולי מיעוט רחוק ואולי משתנה ותלוי במקום שבו מצאו את הדפנות והסכך, שמישהו עשה בהן שימוש שהופך אותן לדבר המקבל טומאה שאין מסככין בו, ואז יוכל האדם להשתמש בדפנות אך לא בסכך. אולם נראה לומר שלא לתשמיש למדור אבל לדופן אינו מקבל טומאה, ואף לדעת הראב"ה (סי' תרט) ביטול רבי' (סוכה ז') כשם שהדפנות לסכך לגבי פסול חמטה מרובה מצלתה, כך שוות הדפנות לסכך לכל דבר, ודבר המקבל טומאה פסול אף לדפנות, מ"מ עדיין מחצלות אלו לא יצאו מדי פשוט כלל ע"י שאינם מקבלים טומאה. וגם אין לחוש שייעדו לשכיבה, כי בנמצא הולכים אחר הרוב (ב"בכ), ורוב הסככים המצויים הם בכשרות ואינם מקבלים טומאה.

סק"ד) שמקובל לחשוב לפי המרחק של השטח ולא לפי זמן הנסיעה.

אמנם הגר"ע יוסף בספריו שו"ת יביע אומר (חלק א אורח חיים סימן יג) ובשו"ת יחיה דעת (חלק ב סימן כו) הרחיב להביא שבדבר זה נחלקו האחרונים, וכתב דכיון שספק ברכות להקל אין לברך רק מתי ששוה בדרך שבעים ושנים דקות, שזה שיעור הליכת פרסה להולך ברגליו, ואפילו נוסע במטוס לא יברך עד שנסיעה תהיה בשיעור זמן זה. וכן פסק בשו"ת אור לציון (חלק ב פרק ז אות כז), ונתנו טעם שתלוי בשיעור זמן, כי הסכנה אינה תלויה רק במקום, אלא גם במשך השהיה באותו מקום, ושכן מבואר באורחות חיים (חלק א שני ובחמישי אות כד) שהקשה מפני מה ההולך תחת קיר נטוי אינו מברך ברכת הגומל, ויישב: 'דבר שהוא קצר ואינו ארוך, קל לעבור מהרה ואינו נחשב לסכנה כמו עוברי דרכים שהדרך ארוך, וכמה מקרים באים על דרך ארוכה'.

בזמן הזה

בביאור ההלכה (סימן קי סעיף ד"ה ואין לאומרה) כתב שלכאורה אם לאורך כל דרך הנסיעה יש ערים בהפרש של פרסה זו מזו, הרי שכל הדרך קרובה לעיר ואינה בכלל מקום סכנה, אלא שאפשר שלא פטרו מתפילת הדרך רק אם כל דרך הנסיעה פרסה, שאז גם משך זמן הסכנה אינו גדול כל כך, אבל בנסיעה ארוכה שמשך זמן הסכנה גדול, חייב בתפילת הדרך הגם שהוא בתוך פרסה לערים שלאורך הדרך.

ואכן בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן ס סק"ד) כתב שאין להתפלל ברכת הדרך בנסיעה שבין הערים שבגוש דן וירושלים, שהרי כל עוד לא יצא מהפרסה של העיר אחת כבר נכנס לפרסה של עיר אחרת, ולאורך כל הדרך אין שני פרסות בלא יישוב, שזה עולה לכשמונה קילומטר, וברוך ה' שארץ ישראל מיושבת, ונמצא שאין להתפלל בברכה. [אך כתב שיישובים עירוניים אינם נחשבים כיישוב לענין זה, שהרי אדרבה כלפיהם אנו מתפללים שיעלינו מיד כל איוב ואורב].

עוד כתב במנחת שלמה (שם) לדון שתפילת הדרך נתקנה למי שיוצא ממקום יישוב בני אדם שהוא מקום משומר, למקום שאין בו יישוב בני אדם ואין בו שמירה, אבל בזמן הזה הכבישים מלאים מכוניות, וגם יש בהם נוכחות של נידות משטרה, ואי אפשר לומר שהכביש הבין עירוני אינו מקום בני אדם ושמירה, וזה שיש חשש לתאונות דרכים חמורות, הרי זה יש לחוש גם בכביש מהיר שבעיר, וכל התקנה הייתה על יציאה מחוץ למקום יישוב על כל מיני הסכנות הכלולות בזה, ולא על סכנה שאין לה שייכות למה שאין שם בני אדם. וכתב שאם כן נראה שטוב לומר תפילת הדרך בלי ברכה, אך סיים שחילוק זה הוא חידוש. בספר הליכות שלמה (תפילה עמ' רג) כתבו שהגרש"ז אויערבאך אכן לא היה אומר תפילת הדרך בנסיעה מירושלים לבני ברק, וכן הורה לשואלים. ובהערה (שם) הביאו מה שסיפר הגרש"ז שהרב שך העיד לפניו שהגר"ז לא היה אומר תפילת הדרך בנסיעה כזו, אלא היה כולל את תפילת הדרך בברכת שומע תפילה שבשמונה עשרה, וכתבו שאפשר שגם הגרש"ז היה כולל בתפילת שמונה עשרה. עוד הביאו בהערה מה שהוסיף הגרש"ז הטעם שאין להתפלל ברכת הדרך, 'בזמננו הכבישים רחבים ומתוקנים, וגם הנסיעה בהם אינה דבר היוצא מגדר הרגיל כלל, וכן נוסעים בהם דבר יום ביומו, וגם יש סברא

בעיר, וכתב שראה למי שמקפידים לומר דווקא מחוץ לעיר, אבל אין לזה שורש ועיקר מכל הפירושים. אבל במגן אברהם (סיק"ד) כתב שלא רק בתוך העיר לא יאמר תפילת הדרך, אלא גם בתוך עיבורה של העיר לא יאמר, ועיבורה של עיר היינו בתוך שבעים אמות וארבע טפחים הסמוכים לעיר שהם כמו העיר בעצמה.

וכתב מחצית השקל (שם), שלדעת המגן אברהם אם יש בית נוסף בתוך שבעים אמת הסמוכים לבית הראשון, אין לברך עד יצא גם שבעים אמה מהבית השני. באליה רבה (סיק"ד) הביא שכל גדולי האחרונים נחלקו במחלוקת הסיק"ד והמג"א, וכתב שלענין דינא בדיעבד יצא. ושיעור שבעים אמה וארבעה טפחים, לרבי חיים נאה לערך 35 מטר, ולחזון איש לערך 41 מטר.

שיעור מרחק או שיעור זמן

כתב האליה רבה (סימן קי ס"ק טו) בשם הכל בו (סימן פז ד"ה הנכנס לכרך, וכ"כ באורחות חיים ברכות סימן סב) והאגודה (ברכות שם) שאין הבדל בין הולך בספינה ובין הולך ביבשה, וכתב במשנה ברורה (שם ס"ק ל) שאם כן גם ההולך במסילת הברזל יש לו לברך אפילו אם נוסע רק פרסה, ולכאורה כוונתו במה שכתב 'אפילו נוסע רק פרסה' שאפילו שבמסילת הברזל הנסיעה מהירה וזמן הנסיעה קצר, כיון שהרחיקו פרסה מן העיר חייבים בתפילת הדרך.

וכדברי הכל בו והאגודה כתבו הרמב"ם (ברכות סימן פו), מהר"ם מרוטנבורג (תשובות פסקים וכתבים, ח"א עמ' קנח), מרדכי (ברכות סימן צד), והאגור (סימן שיד), ומדברי כולם משמע להדיא ששיעור המרחק בים שווה ליבשה, הגם שהנסיעה בים נעשית בספינה שנעה במהירות רבה מהילוך בני אדם, ומוכח שהשיעור נמדד במרחק ולא בזמן.

והנה גם על גוף דבריהם יש לעיין, שזה מובן לטעם רש"י שתפילת הדרך משום נטילת רשות, ואפשר לומר ששיעור פרסה אינו תלוי כלל מצד שמשם הוא מקום סכנה, אלא הוא שיעור מרחק שיש בו 'יציאה' מן העיר, והרי ראוי ליטול קודם היציאה ממנו רשות, ולפי זה אין לחלק בין היבשה לים. אבל הראשונים כתבו שאין לחלק בין ים ליבשה לגבי שיטת ההלכות גדולות שטעם שיעור פרסה לפי שמשם והלאה הוא מקום סכנה, ולכאורה אם אמרו שיש שיעור פרסה ביבשה אינו מקום סכנה, הרי שם היה מתאים שיהיה שיעור מרחק אחר שממנו הוא מקום סכנה, ומנין למדו הראשונים שגם בים השיעור הוא של מרחק פרסה. ושוא סברו דלא פלוג רבנן בתקנתם, ובכל אופן שיעור המרחק הוא של פרסה.

אמנם בשו"ת זכרון יהודה (גרניואלד, א"ח סימן מב) נסתפק במי שנוסע במסילת רכבת האם חייב בנסיעה לפי שיעור זמן של הליכת פרסה או לפי שיעור מרחק של פרסה, והביא כמין ראיה לומר שתלוי בשיעור זמן הליכה של פרסה. אמנם בשבט הלוי (חלק י סימן כא אות ב) תמה על דבריו, כי בנושא זה פשוט דלא מחשבינן לפי הזמן רק קרבת העיר פרסה כפשוטה, דהלא בזמן הזה שהולכים גם עם אווירונים דאפשר ללכת למדינת הים רחוק תוך שעה וקצת יותר, וכי זה סבה לפטור מתפילת הדרך, הלא פשוט כי על ידי אורך המקום עד שמגיע למטרה נתארך גם מיד הסכנה וצריך תפלה. וראיתי שבעל זכרון יהודה הרגיש בהבדל זה אבל מדחה לה בלי טעם מתקבל על הלב, ועל כן פשוט דגם תוך זמן הלך פרסה והולך באוטו או אירון וכיוצא בזה שצריך לברך כהלכה. וכן פסק בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן ס

משמע כוונתו שאינו מברך. אבל בטור ובשולחן ערוך (סימן קי סעיף ז) פסקו שהיוצא לדרך של פחות מפרסה יברך רק שלא יתחום בברוך. וכתב הבית יוסף (שם) שהיה משמע לטור שנידון הגמרא הוא לגבי הסיום בברכה, אבל עצם התפילה יתפלל בכל אופן.

[בבית יוסף כתב לחזק דבריו שנידון הגמרא רק לגבי חתימה בברכה, ממה שפסק הכל בו בשם מהר"ם (שם) שעד פרסה יברך בחתימה, עבר פרסה בלא חתימת ברכה, אלא שדבריו צריכים ביאור משלושה פנים. א. שהרי מהר"ם הביא את שני הפירושים וחשש לשניהם, ולכן כתב שאין לברך על דרך הפחותה מפרסה, ויש לברך בתוך פרסה, וסביר לומר שלכן פסק שאם יצא משיעור פרסה יברך לחוש להלכות גדולות, ובלי ברכה לחוש לשיטת רש"י. ב. שהרי אדרבה כתב לברך רק בדרך שיש בה פרסה, ולא כתב שבתוך שיעור פרסה יברך גם כן בלי חתימה וכפסק הטור. ומזה ניכר שהחמיר דווקא בדעת רש"י, ולא שיש לפרש את כל נידון הגמרא דווקא לגבי תפילה בחתימת ברכה, שאם כן היה לו להחמיר גם לדעת ההלכות גדולות. ג. ואפילו אם נבקש ליישב את הבית יוסף שיש ללמוד ממה שכתב הכל בו בדעת רש"י שנידון הגמרא הוא דווקא לגבי חתימה בברכה, גם לדעת ההלכות גדולות והרא"ש לדעת הטור, הרי יש לחלק, כי מה שאין לדעת רש"י תפילת הדרך לאחר מרחק פרסה מהעיר, כי התפילה לא נתקנה רק כדי להינצל מכל פגע, ויסוד התקנה הוא כנסילת רשות מבואר יתברך, והרי כבר יצא מן העיר בלי ליטול רשות, אמנם דבר ברור שעדיין יש לו להתפלל כדי להינצל מכל פגע, לכן כתבו הראשונים שיתפלל לכל הפחות בלי חתימת ברכה, אבל לדעת ההלכות גדולות והרא"ש בתוך פרסה לעיר אינו מקום סכנה, ומדוע שיתפלל].

שיעור 'פרסה' הוא ארבעה מיל, שעולה לפי שיעור רבי חיים נאה לערך 3.800 מטר ולפי שיעור החזון איש לערך 4.600 מטר.

במקום סכנה

באליה רבה (שם ס"ק טו) הביא למה שכתב רבינו יונה (רי"ף שם כ:) דבין הכפרים שכל הדרכים בחזקת סכנה מברך אפילו בפחות מפרסה, וכתב שמדיוק דבריו רבינו יונה עולה שבכל אופן שיש סכנה אז גם בפחות מפרסה יברך תפילת הדרך. וכתב באליה רבה שהאבודרהם יישב את הירושלמי של כל הדרכים בחזקת סכנה, שהיינו בדרך שהיא יותר מפרסה, והובאו דבריו בבית יוסף (סימן ריט) לגבי ברכת הגומל, ואפילו הכי פסק בשו"ע שם (סעיף ז) 'ואם הוא מקום מוחזק בסכנה ביותר, אפילו בפחות מפרסה'. וכתב האליה רבה שנראה שדקדק השו"ע לכתוב 'מוחזק בסכנה ביותר' שגם למי שלא פירש בירושלמי כרבינו יונה שכל יציאה לבין הכפרים חייב בברכה, באופן של 'מקום המוחזק בסכנה ביותר' בוודאי חייב בתפילת הדרך אפילו בתוך שיעור פרסה. וכן פסק המשנה ברורה (סימן קי ס"ק ל).

ממתי מברך

הרמ"א (שם) פסק שעכ"פ לכתחילה יש לברך בתוך שיעור פרסה הקרובה לעיר, ונראה שחשש לשיטת רש"י והסוברים שאין מברכים אחר שכבר יצא שיעור פרסה מן העיר, או לשיטת רבינו יונה שלכתחילה יש לברך בתוך שיעור פרסה.

גרסת הגמרא שלפנינו (ברכות ל:) אימת מצלי, אמר רבי יעקב אמר רב חסדא משעה שמהלך בדרך. ולפי זה ברור שזמן התפילה הוא אחרי היציאה, אמנם גרסת הרי"ף (כ:) ועוד ראשונים היא 'משעה שיאחז בדרך'. וכתב בט"ז (סימן קיט ס"ק ז) שיכול לברך גם בתוך העיר, דמה שנאמר שמברך משיאחז בדרך, היינו שכבר גמר בדעתו לצאת לדרך, אבל יכול לברך אותה אפילו הוא

לומר דבמקום שלאורך כל הדבר מצויים כלי רכב כולו כשיירא אחת, ונמצא שעדיין לא יצאו לגמרי מן העיר.

גם באור לציון (חלק ב פרק ז אות כז) כתב שרק כאשר המרחק שבין רכב לרכב גדול עד שאין רכב זה רואה רכב אחר, כגון בכבישים שתנועת המכוניות בהם דלה, או הנוסע בשעות המאוחרות בלילה, חייב בתפילת הדרך.

בשו"ת שבט הלוי (חלק י סימן כא אות א) הביא לטענה שאין לברך תפילת הדרך בברכה עם הזכרת ה' היות שבהרבה דרכים ישנם ישובים סמוך לדרכים בתוך פרסה לדרך. וכתב על כך שלבבו לא כן ידמה, שיש לחלק שביציאה מן העיר מה שקובע הוא שיעור פרסה, אבל כל שהוא כבר בדרך זה שיש בצד הדרך ישובים והוא עובר וחולף על פניהם, לא נחשב שהוא במקום יישוב, רק באמצע הדרך, וגם שהרי הסכנה ששייכת בזמן הזה של תאונות דרכים הרי תלויים באורך הדרך, ואין תועלת בקרבה לעיר. וכתב שאמנם בביאור ההלכה (שם) נסתפק בזה והניח בצ"ע, אך סתימת הפוסקים כמפורש שחייבים בתפילת הדרך. ובשם החזון איש (חוט שני ריבית עמ' קמז, ארחות רבינו מהדורה חדשה חלק א עמוד קט) מצאנו לאידך גיסא, דכיון שתאונות דרכים מצויות כיום, גם בתוך פרסה רשאי לברך, וכמו שפסק באליה רבה שבמקום סכנה מברכים גם בתוך פרסה, אמנם בתוך העיר הגם שיש תאונות והסכנה מצויה אין לברך בחתימה, כי חז"ל לא תיקנו ברכה רק ליוצא לדרך ולא בתוך העיר. וכן היא דעת הקהילות יעקב (ארחות רבינו שם).

נמצא ששורש הנידון בין דעת החזון איש והגרש"ז אויערבאך, האם תפילת הדרך נתקנה עבור סכנה שמצויה גם בעיר, ואינה תלויה דוקא ביציאה אל מחוץ לעיר ומקום מושב בני אדם. ובין הביאור הלכה והשבת הלוי האם שיעור פרסה קרוב לעיר אינו מקום סכנה, או שיש בו סכנה מסוימת, ולכן אם הולך משך זמן מרובה סמוך לערים מתחלפות חייב בברכת הדרך.

הגר"ש אלישיב (שיעורי הגר"ש ברכות ל) נשאל האם מברכים בנסיעה מבני ברק לירושלים, והשיב שהוא נוהג לברך, ושאלו ממנו והרי בביאור ההלכה נסתפק שמא אין לברך כל שיש עיר באמצע הדרך, והשיב שניתן במקום ספק להיסמך על דעת הפני יהושע (ברכות ל) שמותר להתפלל תפילה זו גם כשאין חיוב, ולא נאמר בזה דין ברכה לבטלה. אמנם לעיל הובא הכרעת הגר"ע יוסף שסבר לדין ספק ברכות להקל גם בברכה זו.

חישוב פרסה בדרך סיבוב

יש לעיין באופן שהדרך היא מפותלת ואין מרחק אווירי של פרסה, האם נחשב שיצא פרסה מן העיר להתחייב בתפילת הדרך, הגר"ש אלישיב (שיעורי הגר"ש ברכות ל) כתב כדבר פשוט שהדבר נמדד במרחק של הדרך ולא במרחק האווירי, ונראה הטעם שמרחק הדרך הוא שקובע כמה מרוחקים מיישוב ושמירת בני אדם. וכבר כתב כן באשל אברהם (סימן קי סעיף ז).

אך כל זה כאשר הדרך מהעיר עצמה מחייבת סיבובים, שאז המרחק של פרסה שהוא מקום סכנה נמדד כמובן לפי הדרך ולא לפי מרחק אווירי, אבל אדם שעושה סיבובים סמוך לעיר גם אם יעשה סיבובים רבים שאם היה מתקדם היה מתרחק למעלה מפרסה, מאחר והוא סמוך לעיר אין זה מקום סכנה.

וגם למה שכתבו חכמי ספרד ששיעור פרסה נמדד לפי זמן ההליכה, היינו שאין די במה שהוא

רחוק פרסה מהעיר שהוא מקום סכנה, וצריכים גם שיהיה במקום הסכנה שיעור זמן של הליכת פרסה, אבל כאשר עושה דרך סיבובית בתוך פרסה מהעיר אין זה מקום סכנה.

זכר בתוך שיעור פרסה הסמוך לעיר שנסע אליה

כתבו הטור והשו"ע (סימן קי סעיף ז) שאם כבר הגיע פרסה לתוך תחום עיר היעד שוב לא יאמר תפילת הדרך, שהרי כבר נכנס למקום שמירה של העיר, וכל שכן שאם יצא מהעיר לטיול כדי לחזור אליה עצמה, ושכח לומר ברכת הדרך, וכעת כבר חזר קרוב פרסה לעיר שאינו מברך תפילת הדרך. אמנם בתפארת שמואל (ברכות פרק ד סימן יח ס"ק כ) נחלק על הטור, והובאו דבריו במגן גיבורים (שם ס"ק טו) שכתב כי בדיעבד יש לסמוך על התפארת שמואל לברך גם בתוך שיעור פרסה הסמוך אל העיר, אבל במשנה ברורה (שם ס"ק לג) סתם כהכרעת הטור והשו"ע שאין לברך כלל.

טעם הטור והשו"ע הוא מצד שבתוך שיעור פרסה לעיר הוא מקום שימור, ושוב אין מקום לתפילה על הדרך, וזה נכון ביחס לשיעור מרחק פרסה מן העיר, אבל שיעור שבעים ושתיים דקות של זמן הילוך פרסה, אינו משום שכל משך זמן זה אין סכנה, שבוודאי יש סכנה ממרחק פרסה מן העיר, אלא שיש הלכה נוספת שרק כאשר הסכנה מתמשכת ראוי להתחייב עליה ברכת הדרך, לכן הגם שכעת כבר לא נשארו שבעים ושתיים דקות עד לסיום הדרך, מאחר שהוא עדין רחוק פרסה מן העיר והוא מקום סכנה נראה שיש לברך.

'המלך בקונן וצא'

לשון הגמרא שאליהו הנביא הזהיר שקודם ליציאה לדרך 'המלך בקונן וצא', והקשה השל"ה הק' (חולין סוף פרק נר מצוה ס"ק ע) 'וכי יעננו קודשא בריך הוא ויתן לו עצה'. וכתב ששמע לפרש על פי מה שאמר רב חנינא בן דוסא (ברכות לד:) שאם תפילתו שגורה בפיו ידע שנענה בתפילתו, 'וזה ההמלכה שיתפלל תפלת הדרך, ואם תהיה שגורה בפיו אז ילך לבטח דרכו, שאז יודע שהקדוש ברוך הוא עונה לו מה שקורא, ואם לאו אז ישמור את עצמו מפני הסכנה חס ושלום. וסיים (שם) ש'על זה ישיב לב כל בר דעת'. והובאו דבריו באליה רבה (ס"ק ח). וכן פירשו החיד"א בספרו פתח עיניים (ברכות שם) והפרי מגדים בספרו ראש יוסף (ברכות שם).

בצל"ח (ברכות כט:) כתב שלא כל אדם זוכה לזה, ולכן אמנם אליהו הנביא הזהיר לרב יהודה אחיו של רב סלא חסידא שיבדוק כן בעצמו, ולכן גם נוסח תפילת הדרך שנקט הוא בלשון יחיד, שאז יענה משמים בזה שתהיה תפילתו שגורה בפיו אם לא, אבל שאר כל בני אדם אינם יכולים לקחת ראייה ממה שהייתה או לא הייתה התפילה שגורה בפיהם, ולכן הם מתפללים בלשון רבים כדי שלכל הפחות יכללו עצמם על כלל ישראל, וזה יעמוד להם לזכות בתפילתם.

ושמא עוד יש לבאר בהקדם מה שכתב מהר"ל (נתיבות עולם נתיב הכנס פרק ב) 'כאשר ראוי לו לבקש הדביקות בו יתברך והוא אינו מבקש הדביקות, הרי זה פירוד ממנו, וזה בשעה שיצא לדרך וצריך האדם אל הדביקות הוא הלוי, וכאשר אינו מבקש הדביקות הרי הוא פירוד הדביקות'. ונראה שאליהו ביקש לבאר הצורך בנטילת רשות קודם היציאה לדרך, ורמז שכשם שמי שכפוף לרבו אינו יוצא לדרך בלי להתייעץ עמו, ואין סוף כל הצורך

רק כדי לקבל עצה נכונה, אלא עומק הדבר לפי שממהות הקשר להתקשר יותר עם המקושר קודם עשיית דבר חשוב, וכל שכן שיש להתקשר אל הבורא יתברך קודם יציאה לדרך שיש בה סכנה, וזה ממהות הקשר שיש לאדם עם בוראו יתברך.

להלכה:

העולה מהאמור לנידון השאלות שלפנינו: א. בשתי השאלות היה פשוט לשואלים ששיעור פרסה אינו נמדד במרחק פרסה מן העיר, אלא שיעור זמן הליכה של פרסה, וכבר נתבאר כי נחלקו בדבר גדולי הפוסקים, ומדברי הראשונים נראה פשוט שהוא תלוי במרחק פרסה, וכן פסקו פוסקי אשכנז, אבל היביע אומר והאור לציון חכמי ספרד פסקו לדינא שהשיעור נמדד גם בשיעור זמן של הליכת פרסה שהוא שבעים ושתיים דקות. בשתי השאלות משך היציאה היה שעה וחצי, שזה יותר משיעור זמן הליכת פרסה.

ב. הגם שיש לומר ששיעור מקום סכנה בים אינו שווה ליבשה, ושמא הוא פחות או יותר מפרסה, בראשונים מתבאר שגם בים השיעור הוא פרסה.

ג. כאשר מסלול הנסיעה מן העיר הוא מפותל, ואין בו מרחק אווירי של פרסה מהעיר, כיון שהרחק דרך פרסה מן המקום בני אדם חייב בתפילת הדרך, אבל כאשר עושה סיבובים לעצמו בטרקטורונים והוא כל הזמן בתוך פרסה מן העיר אין חייב בתפילת הדרך.

ד. בנוגע לנידון שבתחילת הנסיעה ללב ים היה שיעור זמן של הילוך פרסה, אלא שכעת כבר שטו חלק מהדרך, וכעת לא נשאר שיעור הילוך פרסה, אבל הוא רחוק מן היבשה יותר משיעור מרחק פרסה, שהוא צריך לברך תפילה הדרך, כיון שהוא עדין במקום סכנה. ה. במה שהעיר החכם השואל, מדוע נברך על נסיעה שהיא אטרקציה ברכת הדרך, ולא נברך על כל אטרקציה שיש בהם סכנה תפילת הדרך, והרי יש לומר שדווקא על נסיעה שהיא ממקום למקום תיקנו תפילת הדרך. נראה לחלק, שבנסיעה בטרקטורונים הם יוצאים דרך, והגם שהמטרה אינה עיר מסוימת ואולי אפילו לא טיול בטבע, אלא נסיעה לשם נסיעה, הרי במציאות הם יוצאים מן העיר וחשופים לסכנות של היוצאים מן העיר, ובזה תקנו חז"ל חיוב של תפילת הדרך, אבל שאר כל האטרקציות אפילו שהסכנה בהם גדולה לא תיקנו בהם תפילת הדרך, ובטעם זה ביאר החזון איש מדוע אין לברך ברכת הדרך על הנסיעה בתוך העיר, אפילו שהחשש מתאונות דרכים קיים, כי חז"ל תיקנו דווקא תפילה ליוצא מן העיר.

ו. חשוב להוסיף לשואלים (שכנראה לא מודעים לנושא) שאם הם מבני ספרד שמברכים ברכת הגומל לא רק במקום סכנה מוחלטת אלא גם בכל נסיעה מעיר לעיר, וכדעת השו"ע (סימן ריט סעיף י) הם צריכים גם לברך 'הגומל', וכך פסקו לדינא חזון עובדיה ברכות עמ' שס-שסא ואור לציון ח"ב, פרק יד סימן מג ופוסקים נוספים) וכדין יורדי הים. ולדעת חכמי ספרד דין ברכת הגומל שווה לגמרי לדין ברכת הדרך, וכאשר חייבים בתפילת הדרך חייבים גם בברכת הגומל, ולכן אם יתרחקו מרחק פרסה למשך שבעים ושתיים דקות צריכים גם לברך ברכת הגומל.

פעולה אלא פוסק ונותן מעצמו, משא"כ במלמד שאיכא תובע כנגדו הוי יותר כעין מקח וממכר לכן אסור להזכיר שם סכום מקח (כה"ח סקמ"ב).

ו] להתחייב ליתן חפץ וכל דבר שבקדושה כגון ס"ת וכדו' לביהכנ"ס, ובתנאי שלא מביאו לביהכנ"ס בשבת שאז הוי כמקח וממכר כיון שמוציאו מרשותו לרשות ביהכנ"ס, ואם הקדישו לביהכנ"ס מערב שבת מותר להביאו לביהכנ"ס אף בשבת, כיון שכבר מסרו לביהכנ"ס מערב שבת בזמן שהקדישו ובשבת רק מפרסם הדבר לכל (מ"ב סקמ"ו).

ז] להכריז שנאבד לו אבידה או שהיה לו גניבה, כדי שמי שיוודע לו מזה יבוא ויגיד, משום שגורם שחבירו יבוא עי"ז לקיים מצות 'השבת אבידה' (מ"ב סקמ"ח), וכ"ש שמותר להכריז שמצא אבידה שמקיים בעצמו מצות 'השבת אבידה', ואף באופן שהאבידה אסורה בטלטול מחמת מוקצה מותר להכריז בשבת שהתירו לפרסם בזמן כנופיא לרבים (מ"ב סקמ) ומשום דרכי שלום מותר אפילו אבידת עכו"ם (מ"ב סקמ"ח).

ח] מכירת עליות ושאר דברים שבקדושה מותר למכרו לכל המרבה במחיר, ואף שדומה למקח וממכר ולא הותר איסור מקח וממכר בחפצי שמים, מ"מ נוהגים להקל בזה והנהגה לישראל (כה"ח סקמ"ב), ומנהג ישראל תורה ואין לפקפק בזה כלל (ערוה"ש סקט"ו), ויש מקומות שנוהגים לשנות סכום המטבע או שאין מזכירין כלל שם המטבע, בשביל שיהא ניכר ששבת היום.

צרכי רבים

כל דבר שהוא צורך לרבים נכלל בגדר צורך מצוה והוי חפצי שמים ומותר לדבר ולהתעסק בזה בשבת בלא עשיית מלאכה, ואף שהם ענייני רשות לגמרי כמו לדוגמא: א] להתעסק בצרכי פרנסה לרבים, ב] לפקח על ענייני של רבים, ג] להתיר חרמי ציבור, ד] להקהיל אסיפות לצורכי הכלל, משום כל צרכי רבים מצוה רבה היא.

דיבור בדרך רמז

לא אסרו חז"ל לדבר בשבת דבר שאסור לעשותו אלא באופן שמדבר בפירוש, אבל לדבר בדרך רמז מותר כיון שהוא נכלל אז בגדר הרהור ולא בגדר דיבור, והרהור מותר בשבת (שו"ע שו"ס"ו). אכן המרמז לפועל שיבוא לעשות לו מלאכה צריך ליהדר שלא ירמוז בדרך צווי ופקודה, אלא מרמזו בדרך שאלה אם יכול לבוא או יש לו פנאי והוא מבין מעצמו שרוצה שיעשה אצלו מלאכה ואז הרמז לא נחשב לדיבור, שאם מרמזו בדרך צווי כגון תבוא אצלי היום בערב נחשב לדיבור ממש, כיון שכולי עלמא ידעי שקורא לו לעשות מלאכה.

דברים שכבר עשה

מותר לדבר בדברים ופעולות שכבר עשה, וכן בחשבונות שכבר הוציאים וחישבו (שו"ע שו"ס"ו), כיון שאינו נוגע לו כלום לעתיד ואין בהם צורך כלל, מכל מקום אף שמותר יש למעט בדיבורם משום שיחה בטילה שאסור להרבות בהם בשבת (מ"ב סקמ"ו).

אכן אם יש לו ספק בזה אם נוגע לו לעתיד או לא אסור לדבר בהם בשבת שאף אם יחברר בסוף שהם דיבורים וחשבונות של סרק יש בהם איסורא, וכן אם שיש בהם צורך לחבירו אף שבשבילו אין לו בזה שום צורך אסור הדיבור (מ"ב סקמ"ו), וכ"ש אם יש לו צורך לעצמו שאסור משום 'דבר דבר' (מ"ב סקמ"ה) או משום שחיישינן לגזירה שמה יכתוב בשבת (שועה"ר).

מבואר בשו"ע (סי' רצ) שלא להאריך בזה, כי עיקר עונג שבת היא בעסק התורה ובאמירת שירות ותשבחות לקל חי.

אם אין לו הנאה ועונג מלפטפט בדברים אפילו שאחרים מתענגים בזה, אסור לדבר בשבת בשבילם סתם דיבורים (רמ"א), מפני שאין לו לעבור על איסור 'ודבר דבר' בשביל חבירו, אך אם יש לו הנאה במה שאחרים מתענגים אפשר דיש להקל לדבר בשבת בשביל חבירו (מ"ב סק"ו), ובפרט לכבוד אורחים שמתארחים אצלו ומתכוון לענג האורח ולכבדו יש להקל ולהרבות בדיבורים ואין צריך לחשוש על האיסור 'ודבר דבר' (מנחת שבת סי' עב).

הרהור בשבת

מותר להרהר בשבת אפילו בדברים שאסורים לעשותו בשבת, שחז"ל אסרו רק דיבור ולא הרהור, ברם משום עונג שבת מצוה שלא להרהר כלל בשבת בדברים שאסורים לעשותו, ושיחא בעיניו כאילו כל מלאכתו עשויה שאין לך עונג שבת גדול מזה, ואם מתוך הרהור באה לו טרדת הלב או דאגה אסור מדינא אפילו בהרהור (שועה"ר).

שאלת שלום

בשל"ה הק' איתא כשפוגש חבירו בביהכנ"ס או ברחוב בשבת ושואל בשלומו לא יברך אותו כדרך שאומר בחול כמו 'צפרא טבא' 'יומא טבא' 'ערב טוב' וכדו', ואין נפק"מ אם זה בלשון הקודש או בלשון שמדברים (אדיש וכדו'), אלא יאמר 'שבתא טבא' שצריך שיזכיר לו בשאלת שלומו את השבת קודש, ויקיים בזה מצות 'זכור את יום השבת לקדשו' (מ"ב שו"ס"ה).

וכן כשחל ראש חודש בשבת מדקדקים להזכיר שבתא טבא ולא חודש טוב, וכשחל יום טוב בשבת אפילו שמתברכים גם ביום טוב טבא, מ"מ יש לדייק ולהזכיר מקודם 'שבתא טבא' ואח"כ 'יום טוב טבא', דלקדש שבת בדברים הוא מדין תורה משא"כ לקדש יו"ט בדברים היא חיובא דרבנן בלבד.

חפצי שמים

מותר לדבר בשבת בחפצי שמים (שו"ע שו"ס"ו), שנא' 'ממצוא חפצך ודבר דבר' ודרשו חז"ל חפצך אסור בדיבור ולא בחפצי שמים שבהם לא נאסר הדיבור בשבת (מ"ב סקמ"ה), ולא התירו לצורך חפצי שמים אלא הדיבור, אבל איסורים אחרים כגון אמירה לעכו"ם או שבות אחר אסור אפילו בחפצי שמים (מ"ב סקמ"ח).

הגדרת חפצי שמים

כל דבר מצוה נכלל בחפצי שמים, ובשו"ע ובפוסקים מוזכר כמה דוגמאות שנחשב חפצי שמים ומותר לדבר בהם בשבת ואלו הן: א] חשבונות של מצוה, והיינו לחשב הוצאות והכנסות של צרכי מצוה או סעודת מצוה וכדו'. ב] לשדך שידוכים, כיון שהוא דיבור של מצוה, אך אין לגמור השידוך בקנין סודר כנהוג כי אם בתקיעת כף בלבד (כה"ח סק"ו).

ג] לשאול המלמד אם רוצה ללמוד עם בנו, ובתנאי שלא יסכם עם המלמד מה סכום מעות שרוצה ליתן לו, אך אם רק מסכם אתו שרוצה לשכרו בלי הזכרת סכום מעות נשאר הבה"ל (ד"ה ודוקא) בצ"ע. ד] ללמד לבנו אומנות, שאם לא יהא לו אומנות לפרנס עצמו יעסוק בגזל וילסטם הבריות לכן הוי מצוה. ה] לקבל ע"ע בדיבור ליתן צדקה, ומותר אף לסכם כמה צדקה יתן לעניים או לביהמ"ד, כיון שאין כאן תביעת שכר לשום

כתוב בנביא (ישעיה נח) אם תשיב משבת רגלך וכו' ודבר דבר, ודרשו חז"ל (שבת ק"ג) שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול, והיינו שאפילו שאינו עושה שום מעשה האסורה בשבת אמרו חז"ל שעצם הדיבור צריך להיות בשבת שונה מימות החול, ודנו הפוסקים אי איסורו הוא מן התורה או מדרבנן, ולמעשה לכולי עלמא איסורו חמור מאוד כיון שהוא מדברי הנביאים שהם דברי קבלה (סי' שז).

דבר פלוני אעשה למחר

אסור לומר בשבת דבר שאסור לעשותו בשבת אפילו באופן שאיסורו הוא רק מדרבנן כגון בענין מקח וממכר וכדו' שהולך לעשותו לאחר השבת (מ"ב סק"א), ואף באופן שאין לו שום תועלת באמירה זו מפני שאינו מצווה לחבירו שיעשה כלום למחר, אלא מספר מה שהוא הולך לעשות ואין אמירתו מועיל ועוזר כלום, אסור לדבר משום 'ודבר דבר' (שועה"ר).

אבל דבר שאפשר לעשותו בשבת בדרך היתר אף שכעת אינו יכול לעשותו אלא בדרך איסור מותר לדבר בהם לומר שמחר אני הולך למקום רחוק מחוץ לתחום שאסור ללכת שם בשבת, מכל מקום כיון שאם היה כל הדרך בורגנין היה מותר לו ללכת למקום הזה, וכן מותר לומר מחר אני יביא דברים שאינם מוקצים ממקום שאין שם עירוב, כיון שאם היה עירוב היה יכול להביא (שו"ע ס"ח ונ"ב).

אכן לספר לחבירו דבר מצוה שהולך לעשות כגון מחר אכתוב ספר תורה או למחר אני אופה מצות לפסח או למחר אני נוסע לברית מילה וכדו', בזה איכא מחלוקת האחרונים אם התירו לדבר בהם בשבת.

המג"א (סק"א) סובר שאסורה לומר בשבת, וכן פסק השועה"ר (שם) ומבאר הטעם שלא התירו לדבר בשבת חפצי שמים אלא כשיש איזה צורך למצוה בדיבור זה, אבל אם אין אמירתו מועלת כלום לא התירו אפילו לצורך מצוה, אבל המ"ב (סק"א) מביא שיש חולקים ומתירים דיבור לצורך מצוה בכל אופן, ולמעשה פסק המ"ב שלכתחילה נכון להחמיר ולא לדבר כשאין לו שום צורך בזה אף לצורך מצוה.

דברים בטלים

שיחת דברים בטלים אף שאין בהם זכר לעשיית מלאכה ולעשיית עסקים כלל אסור להרבות בהם בשבת (שו"ע סי' שז ס"א) כמ"ש 'בחרשי ובקציר תשבות' שביית השבת נקרא המחריש והשותק, ומקצר דיבורו בשבת (מנח"ס סי' עב), מיהו שיחה מועטת מותרת בשבת בתנאי שאין בהם דברי גנאי וקלות ראש שאז אפילו שיחה מועטת אסורה (מ"ב סק"ב).

ולכן נהגו אנשי מעשה להיות זהירים בשבת שלא לדבר רק בלשון הקודש אפילו דברים שהכרחי ודחופים לדבר, כדי לגדר עצמם שלא יבואו לידי שיחה בטילה (מ"ב סק"ה), וכן מסופר בתוס' (שבת ק"ג) שאמו של רבי שמעון בר יוחאי היתה זקניה והיא דיברה הרבה בשבת, אמר לה רשב"י 'שבת היום' ושתקה, מפני שאין להרבות בדיבור בשבת כמו בחול.

עונג שבת

אכן אם יש לו הנאה ועונג כשמדבר סתם דיבורים משמועות וחיידושים, מותר לדבר בהם בשבת כמו שנהוג לדבר בזה בחול כיון שעונגו לו (רמ"א), ובתנאי שיהיה שלא להמשיך ולהתעסק הרבה בדיבור, דהא כל מה שנחשב לעונג שבת

משפחת כהן יצאה לחו"ל לרגל שמחה משפחתית, והם תכננו להמשיך למקום נופש ולהתעכב כמספר ימים. מאחר והיו ביניהם עשרה בני חיוב, לא היתה בעיה של מנין. נשאלה איפה השאלה, מה עליהם לעשות בענין ברכת כהנים, הן בהיותם במקום השמחה, והן אחר כך במקום הנופש.

תשובה: כתב בספר החינוך (מצוה שע"ה) "נצטוו הכהנים שיברכו ישראל בכל יום", ומצוה זו "נוהגת בכל מקום ובכל זמן". ובגמרא (סוטה לה): אמרו, שכהן הנושא את כפיו מקיים שלוש מצוות עשה.

אמנם במשך מאות שנים, כבר מימי הראשונים, נהגו בקהילות האשכנזים בחו"ל שאין נושאים כפים אלא בתפילת מוסף ביום טוב (כשו"ת בית אפרים (או"ח סי' 1), לפני כמאתיים שנה, כתב שמנהג זה הוא קדום לפני יותר מחמש מאות שנה, ממנהג"ם מרונבורג ותלמידיו) וכפי שהביא להלכה הרמ"א (ס' קצח סעיף מו) בדבריו: "נהגו בכל מדינות אלו שאין נושאים כפים אלא ביו"ט". וכמובן הדבר תמורה מאד, על סמך מה ביטלו קיום מצות עשה מהתורה של נשיאת כפים בכל יום (וכלשון המג"א (שם ס"ע ע"ג): מנהג גרוע הוא).

ואמנם מרן הבית יוסף, לאחר שהביא את דברי הראשונים שהצדיקו את מנהג הקהילות בחו"ל, כתב: "ויש כוחם של בני ארץ ישראל לכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום", וכן פשוט לשון השו"ע (או"ח סימן קט) שמקיימים את מצות נשיאת כפים בכל יום (עיין משנ"ב שם ס"ק א). ואמנם כן נהגו בארץ ישראל, כפי שהעיד רבי ישראל משקלוב, תלמיד הגר"א שעלה לא"י, בספרו פאת השלחן (הל' א"י פ"ב סעיף טז), וכן מנהג הספרדים בחו"ל.

ויש לבאר, מה טעמים של קהילות האשכנזים בחו"ל שביטלו את מצות נשיאת כפים בכל יום, ומאידך גיסא, מדוע בני ארץ ישראל לא קיבלו טעמים אלו.

ויציין, כי הגר"א מחד, והן בעל התניא מאידך, ניסו לחדש את מצות נשיאת כפים בחו"ל בכל יום, "ומן השמים" עיכבום (משיב דבר להנצי"ב סי' קד, ליקוטי שיחות ח"ח הערה 444), ובפסקי תשובות (סי' קצח הערה 415, ע"ש), כתב שלכן התכוון ערוך השלחן (שם סעיף טז) במה שכתב: "ומקובלני ששני גדולי הדור בדורות שלפנינו כל אחד במקומו רצה להנהיג נשיאת כפים בכל יום, וכשהגביל יום המוגבל לזה נתבלבל הענין ולא עלה להם, ואמרו שרואים כי מן השמים נגזרה כן".

טעמים רבים נאמרו מדוע נהגו לשאת כפים בחו"ל רק בימים טובים, ונציין כמה מהם. האגור בשם מהרי"ל (הובא בב"ש שם): "מפני שמנהג הכהנים לטבול מקודם כמו שכתוב בהנהגות מיימוניות, ובכל יום קשה להם לטבול בחורף, ולכן עלה המנהג דוקא ביו"ט, וגם מטעם ביטול מלאכה".

הרמ"א בדרכי משה (סקכ"א) וכן בהג"ה בשו"ע (שם) כתב טעם, כי טרודים בפרנסתם ואינם שרירים בשמחה, וכתב: "וטוב לב הוא יברך", ולכן נושאים כפיהם רק ביו"ט שאז הלב פנוי ושרוי בשמחה.

בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' כג) כתב: "כיון שנשיאת כפיהם היא עבודה, והתפילה במקום עבודה, ואין ספק כשאין עבודה רצויה והיא פגול ח"ו, גם ברכת כהנים לא תחול על המתברכים אז, והיות בעונותינו הרבים כל ימות החול טרודים על המחיה והכלכלה, ורוב התפילות בלי כוונה וטרדה מרובה, ותפילה בלא כוונה כקרבן שאינו רצוי, ע"כ מברכים ביו"ט שהעולם פנויים ומכוונים בתפילתם".

טעם נוסף הביא בבית אפרים (שם), כיון שהכהנים כיום אינם כהנים ודאיים ואפילו גרועים מכהני חזקה, ואם כן לכאורה לא היינו צריכים לתת להם לעלות לדוכן לברך שמה אינם כהנים אמיתיים, ועוברים על תעשה ד"כ תברכו" ולא זרים שאסור לזר לברך, ואדרבה קשה מנהג ארץ ישראל שנותנים לכהנים שאינם מיוחסים אלא מוחזקים מספק, ולכן כיון שנהגו בחו"ל שבי"ט מברכים הכהנים, השאירו את המנהג במקומו כדי להשאיר זכרון למצות נשיאת כפים. אולם בא"י שהוחזקו בחזקת כהונה משנים קדמוניות, לא מוציאים את הכהנים מחזקתם, ולכן הם נושאים כפים בכל יום.

בשו"ת ארץ צבי (ח"א סי' 5) כתב שאין נשיאת כפים בחו"ל אלא ביו"ט, ואין בזה ביטול מצוות עשה דאורייתא, מכיון שהש"צ האומר את נוסח הברכה כהנים בתוך תפילתו, נחשב כשליח הכהנים, וכאילו הם אמרו את הברכה. והביא טעם נוסף על פי הגמרא (עירובין טז.) ששיכור פטור מתפילה, ולכן הכהנים פטורים מנשיאת כפים, שהרי שיכור אסור להשאיר את כפיו, וכיון דיקרן תפילתו הגלות הוא מחמת כהונה בלבד הדעת, אי"כ ביו"ט שהוא זמן שמחת הלב, מסתלק בלבול הדעת של הגלות ואפשר לישא כפיהם.

מאחר ומנהג זה שריר וקיים עד לימינו וגם בימינו, אסור לבן ארץ ישראל המזדמן לחו"ל לשנות ממנהג המקום, הן מצד נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם, והן מצד לא תתגודדו. ואפילו אם ירצו בני ארץ לעשות מנין נפרד לעצמם, אינו ראוי לשנות ממנהג המקום שהם נמצאים שם. אבל אם הם נוסעים למקום שבו אין מנין קבוע, נראה לצדד שאין לאסור להם לשאת כפיהם כמו בארץ ישראל, מאחר ואין כאן שום מנהג, עליהם לנהוג כמנהג מקומם. ונראה שבאופן זה, גם אם יהיו שם בני חו"ל, אין לכהנים בני אר"י חשש להימנע משום זה מלישא כפיהם כמנהגם.

העולה לדינא:

- א. מנהג האשכנזים בחו"ל לא לשאת כפיהם מלבד בתפילת המוסף ביו"ט. והספרדים נושאים כפיהם בכל יום, כמנהג בני ארץ ישראל.
- ב. כהן בן ארץ ישראל המגיע לחו"ל, ינהג כמנהג המקום (שערי יצחק כלל טז סק"ט).
- ג. כהן אשכנזי המתפלל בבית כנסת ספרדי בחו"ל, יעלה לדוכן ולא יפרוש מן הציבור המתפללים שם (רבבות אפרים ח"ו סי' 10). ולכתחילה אם הוא בן חו"ל לא ילך להתפלל בבית כנסת ספרדי (הליכות שלמה פ"ב סעיף ב).
- ד. כהנים מארץ ישראל שנסעו לחו"ל, אם הם נמצאים בקהילה שיש בה בתי כנסת ומגיינים ינהגו כמנהג המקום ולא ישאו כפיהם, אבל אם נסעו למקום נידח שאין שם מנהג ולא קהילה, יעלו לדוכן וישאו כפיהם בכל יום כמנהג ארץ ישראל. ויש מי שאסר (מנחת אשר). ויש אומרים שגם במקום שיש קהילה ובתי כנסת מותר לבני אר"י לעשות מנין נפרד ולישא כפיהם (ארחות רבינו ח"א עמ"ס בשם הקה"י).
- ה. כהנים מא"י השבים במטוס מחו"ל לארץ ישראל, מותר להם לשאת כפיהם במטוס, אבל אם יש שם גם בני חו"ל לא ישאו כפיהם (תשובות והנהגות להגר"מ שטרנבוך ח"ב סי' ק"א).

נשאלה שאלה באחד שהטה אזנו לצאת בברכת הבדלה אך שמע רק את סיום הברכה בא"י המבדיל בין קודש לחול, ונפשו ובטלחו האם יצא י"ח בשמיעת סוף הברכה לבד ואם יבדיל שוב יכנס לחשש בברכה או שחייב לברך שוב.

תשובה: הנה לכאורה יש שני חסרונות בברכתו אחד שהרי הבדלה היא ברכה ארוכה ויש לנו כלל מקום שאמרו להאריך אין רשאי לקצר ועוד שברכתו היא ללא מלכות והרי שנינו כל ברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה.

הנה בשולחן ערוך סימן קפז ס"א פסק בסתם שאם אמר במקום ברכת הון בריך רחמנא מלכא, מאריה דהאי פיתא, יצא אך מביא י"א שצריך שיחתום: בריך רחמנא דון כולא. ובמשנה ברורה (שם סק"ה) שהם נחלקו האם שאמרו ברכה ארוכה אסור לקצר הכוונה שגם בדיעבד לא יוצא י"ח, שהדיעה הראשונה שכן פסק השו"ע להלכה סוברת שזה רק לכתחילה ולא מעכב בדיעבד וכך מביא רעק"א בשם המלחמה ה' להרמב"ן (ברכות ו:) (אך המעיין ברמב"ן רואה שלא פסיקא ליה) וכך גם מסביר הגר"א את דעת הרמב"ם וכמו שהביא בשמו המשנה ברורה בסימן ס"ח סק"א ובמשנ"ב מביא את דעת הא"ר שסובר להלכה כדיעה השניה שאם קיצר ברכה ארוכה לא יוצא י"ח. הרי לנו שאפשר שאף שההבדלה היא ברכה ארוכה אפשר שהשומע רק חתימה יוצא בדיעבד כמבואר בפוסקים שהבאנו, אך החסרון השני שהברכה היא ללא מלכות ע"ז נפסק בשו"ע סימן ר"ד כל ברכה שאין בה הזכרת שם ומלכות, אינה ברכה; ואם דילג שם או מלכות, יחזור ויברך. וא"כ כאן שלא שמע שם ומלכות לא יצא י"ח. ויש שרצו להביא ראיה שיצא בדיעבד מדברי הגר"א המובא בסימן נ"ט ס"ב בביה"ל ד"ה ולא אמר. שאף אם טעה בשחרית ואמר ברכת מעריב ערבים במקום יוצא אור ורק בחתימה תיקן ואמר בא"י יוצר המאורות יצא י"ח ולכאורה נראה בדבריו שבברכה ארוכה שלא אמר כהוגן ורק הסוף היה כהוגן יצא י"ח ולפי"ז אפשר שגם אם הוא רק שמע את סוף הברכה הוא יוצא י"ח, אך אין זה נכון, כי כל כוונת הגר"א היא שהסוף מתקן את ההתחלה ובגלל שאמר בתחילה שם ומלכות מועיל גם בשביל יוצר המאורות שאמר בסוף, אך בוודאי כל ששמע הברכה ללא שם ומלכות לא יצא י"ח.

אך בספר להורות נתן ח"ג ס"יא דן באחד שאמר ברכת הבדלה ללא מלכות ופוסק לדינא שיצא י"ח שאף שנפסק שכל ברכה שאין בו שם ומלכות אינה ברכה אך הראשונים כבר מקשים א"כ למה בתפילת שמונה עשרה לא מוזכר מלכות ואף שאפשר לומר בכל הברכות שהם ברכות הסמוכה לחברתה שאין צריך שם ומלכות אך גם בברכת אבות אין מלכות ובב"י בסימן ר"ד מביא מהרא"ש כיון שאמרו הקל הגדול נחשב כמלכות וי"א שאלוקי אברהם חשוב כמו מלכות לפי שעדיין לא המליכוהו עליהם העולם עד שבא אברהם אבינו, אך הב"ח תירץ בשם מהר"ר יעקב פולק ז"ל ששם ומלכות צריך דווקא בברכת הפירות וברכת מצות וכל דבר שאדם נהנה מהן מן העולם שאמרו רבותינו ז"ל אסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה וכן על דבר מעשה שנתחייב בברכה על הראייה וכגון הרואה קשת אבל תפילה שהוא שבח ובקשות הוא ואינו חייב ברכה של שבח על שום מעשה כהאי גוונא לא אמר רבי יוחנן שחייבים שם ומלכות. ולפי דברי הב"ח שרק בברכת המצוות והנהנין מעכב שם ומלכות והבדלה אינה ברכת הנהנין וגם לא ברכת המצוה לא מעכב בה שם ומלכות ולכן יוצא י"ח.

אך תימה רבת על דבריו שהרי הגמ' בברכות (י"ב) מביאה את דברי ר' יוחנן על ברכת יוצר וע"ז הגמ' אומרת שכל ברכת שאין בה מלכות אינה ברכה וברכת יוצר אינה ברכת המצוות ולא ברכת הנהנין ובכ"ז הגמ' אומרת שמעכב בזה אם לא הזכיר מלכות.

וצריך לומר בהסבר דברי הגאונים המובאים בב"ח שזה דין מיוחד שבתפילה לא צריך שם ומלכות אבל בכל הברכות האחרות צריך שם ומלכות והוא כעין דברי הרוקח בסימן שס"ג המובא בב"י וזה לשונו בכל הברכות שהם הודאות להקב"ה יש בהם הזכרת השם ומלכות אבל בתפילת שמונה עשרה שאינה הודאה על שם הנאה ומצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם ולעולם יסדיר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל הילכך לא תיקנו בה מלכות, ובדבר שאין בו תפילה אף שאין זה ברכת המצוה והנהנין חייבים שם ומלכות.

ואף אם נאמר שדברי הב"ח הם כפשוטו שדווקא בברכת הנהנין והמצוות וברכת הבדלה לא חייבת בשם ומלכות, עדיין רבים מהראשונים שהסבירו סברות אחרות על תפילת אבות ולדבריהם בוודאי מעכב שם ומלכות בברכת הבדלה ונוסף על אלו פשוטו דברי האחרונים להלכה שברכה ארוכה שקצרה לא יוצא י"ח לפיכך נראה שבנידון דידן השומע רק סוף ההבדלה לא יצא.

העולה לדינא:

השומע הבדלה מאחר ולא שמע את תחילת הברכה שכולל שם ומלכות אף אם שמע את הסוף בא"י המבדיל בין קודש לחול לא יוצא י"ח וצריך לחזור ולהבדיל.

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletters.mechubarim@gmail.com

א' מרחשון תר"פ

הגאון רבי יוסף ענגיל זצ"ל בעל גליוני הש"ס, אתונ דאורייתא ועוד רב חילו בתורה

מסופר שכאשר עמד להדפיס את חיבורו הראשון "ע' פנים לתורה" שתירץ בו קושיה אחת בשבעים אופנים, הראה אותו תחילה לשארו הגאון מהר"ש ענגיל זצ"ל מראדמישלא. וזה עיין בו ימים אחדים ואמר לו: "כל התירוצים הם כפתור ופרח, להוציא תירוצי אחד!" השיבו רבי יוסף מינה ובינה: "מר מתכוון בוודאי לתירוצי פלוני..." ורבי שמואל ענה בחיוב, כשהוא נרגש ונפעם כולו מתפיסת הבזק שלו. "ובכן" המשיך רבי יוסף "הסיבה היא מפני שאני משתמש בש"ס וילנא המתוקן, ושם הנוסחא ברש"י אחרת, וממילא גם התירוצי שלי עולה יפה..."

(מרבצי תורה בעולם החסידות ח"ב)

מרא דכולא תלמודא

בספר 'גשמי ברכה' מביא מה ששמע מרבי משה ברייער ז"ל ששמע מהגה"צ רבי הערשיל שמרלר זצ"ל, ראש ישיבת 'חיי עולם' שמלפנים גר בווינה, שפעם התבטא אליו הגה"ק רבי יוסף ענגיל זצ"ל - שבסוף ימיו גר בווינה - שאפילו יאבדו כל הש"סים בעולם חלילה, מסוגל מזכרונות להחזיר את כל הש"ס עם פירוש רש"י וחילופי הגרסאות.

ובעניין גודל זכרונותיו אמר רבי יוסף ענגיל עוד לרבי הערשיל הנ"ל, דדרכו היה לחזור על כל הש"ס כל שלושה חודשים. ופעם פקד הרופא על הגר"י שאסור לו ללמוד מבפנים, ואמר לו בדרך צחות, שרק אז נודע לו שיש לו כח זיכרון, כי כל ימיו למד ולמד וחזר תמיד על כולא תלמודא ולא ידע כלל שיש לו זיכרון ורק כעת נודע לו שיש לו זיכרון...

סיפר הרה"ח ר' יואל רייצער הי"ו ששמע מהגאון מטשעבין זצ"ל ששמע מרבי יוסף ענגיל זצ"ל, שמדי יום היה לו סדר בקיאות של לימוד כמות גדולה של דפי גמרא (אף על פי שהיה עמקן עצום בתורה כמו שנראה מספריו), ואמר פעם שבסדר זה אפילו אם מתייצב 'קלאץ' בדרכו (-היינו שמתקשה בקושיא עצומה) גם כן אינו מפסיק לעיין, כי סדר זה מיועד ללימוד בקיאות, ואין להפסיק בו מחמת קושיא.

(באר הגן, גיליון עט)

• • •

ב' מרחשון תשכ"ד

הרה"ק רבי ברוך האגער מסערט ויזניץ זי"ע בעל מקור ברוך

שלח מכתב שחתנו יפסיק ללכת עם שטריימל
ברחובות אנטוורפן

סיפר הגר"א שטרנבוך זצ"ל ראב"ד אנטוורפן, בה העיד על חכמתו הגדולה של חותנו הק' בעל המקור ברוך זצ"ל. כשנכנסתי לביתו נאווה קודש של חותני לא הייתי מורגל בגינוני האדמו"רות שהיו נהוגים בביתו, בהיותו נצר לשלשלת צדיקים שהנהיגו עדות חשובות וחותני הרגיל אותי קמעא קמעא לכל ההנהגות החדשות, והכול ברוב חכמה ותבונה כשכולם מבינים שכל דבר היה גריש מאוד. כך למשל הצליח לשכנע אותי לחבוש שטריימל בשב"ק, למרות שבאתי

מבית שלא נהגו כך.

הרבי שח לי במתק לשונו ואמר לי כך: אתה צריך להבין אם לא תלך עם שטריימל בשבת יגידו הבריות הבלין והסנדלר הולכים עם שטריימל, ואילו חתנו של הרבי לא הולך עם שטריימל איך ייתכן דבר כזה?! מול דבריו המחכימים האלו, כמובן שלא יכולתי לעמוד בסירובי. והלכתי לחבוש שטריימל בשבת, כשעברתי לגור באנטוורפן בשנת תשכ"ב שלח אחד מתושבי המקום מכתב 'בהול' אל חותני לחיפה שיפעל אצלי שאלך ללא שטריימל ברחוב. כי אין זה מנהג המקום באנטוורפן ללכת עם שטריימל בשבת ברחובות העיר.

חותני השיב לו בצחות, שהוא בטוח כי אם היה יודע כמה פעולות היה צריך לעשות כדי שאלך עם שטריימל לא היה כותב לו ככה.

(המבשר תורני - פר' פנחס תשפ"ב)

• • •

ג' מרחשון תרכ"ג

הרה"ק רבי אליעזר מדזיקוב זצ"ל בכל לשון

הרה"ק ה"מנחת אלעזר" ממונקאטש זי"ע מביא: שמעתי שבזמן שגזרו ברוסיה ופולין לגלח הזקן, ברח איש אחד מלפני המלכות רוסיה מפני הגזירה ובא לעיר דזיקוב שהייתה סמוכה לגבול, והיה אצל זקני מרן מוהר"ר אליעזר מדזיקוב זי"ע. ושמע שהיה זקני הרה"ק מדזיקוב אומר טעם על הלחמים שנוהגים לעשות בראש השנה שקורין "ראדיש", ואמר זקני רמזים וגמטריאות על שם שקורין החלות בלשון ההוא ראדיש, (כדרך הצדיקים רבותינו ואבותינו זי"ע לומר גמטריאות ורמזים גם בשיחות חולין ובפרט בענייני מנהגי ישראל ושמותם). ובעת עבר הזעם קצת ושב האיש הבורח למקומו ולמדניתו ובא אצל רבו הגה"ק הרי"ם מגור זצ"ל, וסיפר בתהלכות דרכו וגם אשר שמע בדזיקוב מהאדמו"ר דשם רמזים למה שקורין לחלות ראדיש וסיפר זאת כמצחק, לאשר היה כן בעיניו, וחשב בעיניו כי מה יעשו אנשי גלילות אחרות כמו ברוסיה ופולין שאין נהוג אצלם לקרוא לחלות האלו ראדיש, האם אצלם אין הכוונה הזאת?

ועל זה השיב מיד הגה"ק הרי"ם מגור: "אם תשחקו מזה הלא גם ב'תפילין' אתם מטילין ספיקות ושחקו חלילה!" ולאשר לא הבינו כוונתו פירש מיד בקוצר מילים: הלא ארבע פרשיות של תפילין לומדים מהכתוב "הָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ", ודרשו חז"ל "טט" בכתפיים שתיים, "פת" באפריקיים שנים. ומה יעשו אנשי מדינות אחרות שאין קורין למספר שנים לא "טט" ולא "פת", וכי לא יניחו תפילין חלילה? אלא ודאי רמזה התורה לכל לשון שהוא בעולם, ובפרט לשונם ומנהגם של ישראל תורה הוא! עכ"ד.

(דברי תורה ז, ב)

• • •

ד' מרחשון תרצ"ד

הגאון רבי יהודה מאיר שפירא מלובלין זצ"ל

ראש ישיבת חכמי לובלין ומייסד הדף היומי

לא רצה להעניק לי תעודת "רחמנות" של מסכן

בלבי טמון מעשה רב, סיפור יקר המציאות ששמעתי מבעל המעשה בעצמו. מעולם לא

העליתי זאת בכתב. עשרות שנים עברו מאז ששמעתי זאת, וכל פרט שבסיפור עדיין חי ומבהיק.

גדול בתורה מאד היה הגאון ר' אברהם מרדכי הרשברג זצ"ל רבה של מקסיקו. הוא היה נכדו של הגה"ק ר' שמואל ליב ז"ק זצוק"ל רבה של ביאלה. בשעתו היה הרב הרשברג מבחירי ישיבת חכמי לובלין. עילוי ידוע היה, שאת ספר "מחשבת הקודש" על סדר קדשים חיבר עוד בבחרותו. בשנת תרצ"ז יצא הספר לאור וגדולי פולין כתבו עליו הסכמות נלהבות.

לרגל שמחת נישואין של אחד מחברי קהילתו, הגיע הרב הרשברג ממקסיקו לקנדה והתאכסן בשכונות. השתדלתי אז לקלוט דברים מפיו. ענוותן ונעים הליכות היה וכך שוחח עמי בגילוי לב. פעם כשלויתי אותו לאכסנייתי, סיפר לי דבר מרטיט מזכרונותיו הראשונים בישיבת חכמי לובלין. ואת הדברים לא אשכח לנצח.

"שמי אברהם מרדכי" פתח הרב. "יתום מלידה הייתי ונקראתי על שם אבי מורי זצ"ל. כשנכנסתי ללובלין ללמוד בישיבת יח"ל, ועליתי לתורה לראשונה, הכריז אז הגבאי: "יעמוד הבחור אברהם מרדכי בן רבי אברהם מרדכי..." בדרך לספר התורה, הסתכלתי על פני מורי ורבי הגאון רבי מאיר שפירא זצוק"ל. הבחנתי שהודעזע למשמע שמי ושם אבי הַהֵים. עס האט מים אים געטרייטלט..."

"לפני לבו הגדול ומוחו החרף של הרב מלובלין, כנראה שהבויק אז פִּין רגע, כל מה שטמון בצירוף שמות אלה. יתום שלא ראה ולא הכיר את אביו. אלמנה מגדלת את בנה לבד, ועוד בתנאי העוני ההם בפולין ונסיגות הזמן. מאמצים אדירים של אם בישראל, עד שזוכה להביאו לישיבה..."

"כששוב עברתי דרך מקומו של הרב פנה אלי, בחיוך ואמר לי בזה הלשון: "א שיינער נאמען האט דיר דייך טאטע איבערגעלאזט. ווען ער וואלט בלויז געהייסן 'אברהם', וואלט מען דאך געמיינט אז דו ביסט א גר צדק". שם נאה השאיר לך אבא. [אברהם מרדכי]. אילו היה נקרא בשם אברהם בלבד, היו חושבים שאתה גר צדק. אברהם בן אברהם..."

והרב הרשברג המשיך לתאר את תחושתו מאז. "נדהמתי עד עומק נפשי. לא הייתי מסוגל להבין את השינוי הפתאומי בהנהגת הרב. הרי במו עיני ראיתי את הזעזוע, את הכאב העמוק שנשקף ממנו, כשקראוני לתורה בשמי. מה קרה כעת? מדוע הפך את זה לנושא מילתא דבדיחותא? ער האט געמאכט פון דעם ווערטל..."

וכה המשיך והסביר הרב הרשברג בהגדרה שנונה. "במשך הזמן הבנתי את עומק כוונתו בהתייחסות הזאת שנבעה אף היא מטוב לב להפליא. "ער האט מיר נישט געוואלט געבן א 'לייסענס' פון א רחמנות. הוא לא רצה להעניק לי תעודת "רחמנות". רישוי של מסכנות. לטובתי לא רצה שאתרפה ואתפנק מתוך המצב העגום. למעני עשה זאת באהבת רב לתלמיד כאב לבנו יקירו, למען נחת רוח של אמי ולעילוי נשמת אבי המנוח. עד כמה שבאמת נגע הדבר ללבבו, עם זאת שָׁאף שאתאמץ לעלות על במתי ההצלחה ואגיע אל האושר האמיתי..."

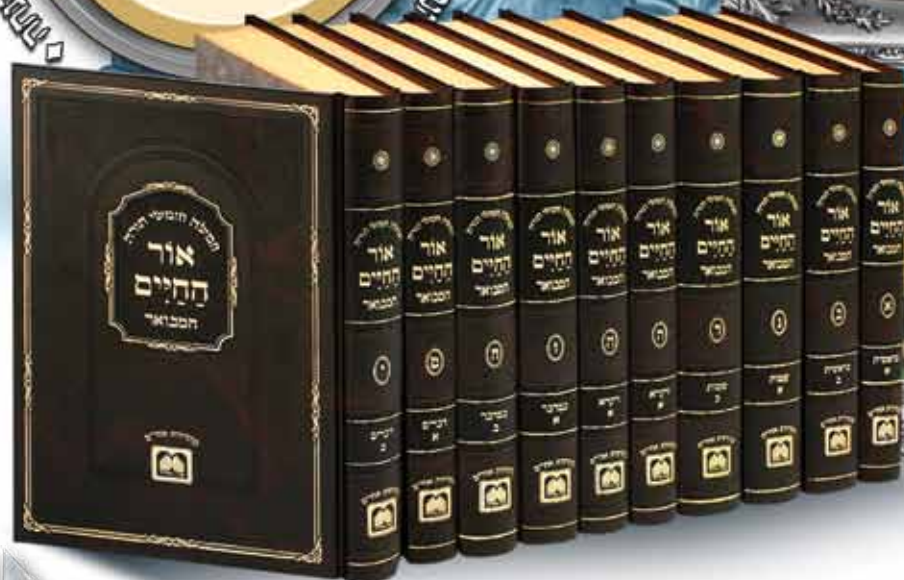
(הגאון רבי משה יעקב קנר שליט"א, במאמריו (איגרת לידיד) פר' תצוה תשפ"ה)

בתרומת נדיב אשר זכה לישועה
נתרם סבסוד ענק לכמות מוגבלת

מבצע היסטורי

על סט אור החיים המבואר
10 כרכים

349 ₪
במקום 700 ₪
לסט אור החיים
המבואר

חיים של תורה

להשיג בחנויות הספרים

מרכז הזמנות: 1800-22-55-66